

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1954:16

Jordbruksdepartementet

FÖRSLAG TILL
JORDRATIONALISERINGSLAG

M. M.

AVGIVET AV
1951 ÅRS
JORDBRUKSRATIONALISERINGSUTREDNING

Stockholm 1954

Statens offentliga utredningar 1954

Kronologisk förteckning

---

1. Svensk namnbok 1954. Statens Reproduktionsanstalt. 224 s. E.
2. Musikliv i Sverige. Betänkande med förslag till åtgärder för att främja det svenska musiklivets utveckling. Idun. 447 s. E.
3. Kollektivhus. Victor Petterson. 116 s., 20 s. pl. S.
4. Moderskapsförsäkring m. m. Idun. 154 s. S.
5. Vården vid ungdomsvårdsskolorna. Victor Petterson. 138 s. S.
6. Ärvdabalk. Norstedt. 257 s. Ju.
7. Nordisk passfrihet. Del III. Upphävande av all passkontroll vid gränserna mellan de nordiska länderna. Gemandt. 39 s. U.
8. Nordisk kontakt. Betänkande om utgivande av en nordisk parlamentarisk tidskriftspublikation. Gummesson. 4 s. Ju.
9. Betänkande angående instansordningen i vattenmål m. m. Gummesson. 90 s. Ju.
10. Förslag till lag om sparbanker m. m. Victor Petterson. 330 s. Fi.
11. Yrkesutbildningen. Hæggström. 467 s., 2 kartor. E.
12. Elkraftförsöringen. Kihlström. 473 s. K.
13. En gemensam nordisk marknad. Victor Petterson. 120 s. H.
14. Betänkande med utredning och förslag rörande hörselvården. Norstedt. 165 + VI s. I.
15. Om kompetenskrav. Betänkande avgivet av kompetensutredningen. Gernandt. 55 s. C.
16. Förslag till jordrationaliseringslag m. m. Katalog och Tidskriftstryck. 130 s. Jo.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1954:16

Jordbruksdepartementet

FÖRSLAG TILL
JORDRATIONALISERINGSLAG

M. M.

AVGIVET AV
1951 ÅRS
JORDBRUKSRATIONALISERINGSUTREDNING

KATALOG OCH TIDSKRIFTSTRYCK
STOCKHOLM 1954

STATENS OFFENTLIGA TRYCKERI
Stockholm 1951

FÖRSTA DEL

JORDBRUKSRÄTTSLÄRA

M. M.

AVSVET AV

1951 ÅRS

JORDBRUKSRÄTTSLÄRA

Innehåll

Skrivelse till Statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet . . .	5
---	---

Lagtext

Förslag till lag med vissa bestämmelser till främjande av jordbrukets yttre rationalisering m. m. (jordrationaliseringslag)	7
Förslag till lag om förbud för bolag, förening och stiftelse att förvärva jordbruksfastighet	12
Förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 och 4 §§ lagen den 22 december 1943 om arrendators förköpsrätt	15
Förslag till lag angående upphävande av 19 kap. 3 § 1 mom. tredje stycket lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet	15

Motiv

Kap. I. Direktiven för utredningen	16
Kap. II. Historik	18
Kap. III. Innehållet i gällande lagar i ämnet	29
Kap. IV. Statistiska uppgifter ang. tillämpningen av jordförvärvs- och förköpslagarna	38
Kap. V. Sammanfattning av yttranden från lantbruksnämnder och överlantmätare	50
Kap. VI. Allmän motivering till lagförslagen	66
Kap. VII. Speciell motivering	99
Förslaget till jordrationaliseringslag	99
Förslaget till lag om förbud för bolag, förening och stiftelse att förvärva jordbruksfastighet	113
Förslaget till ändring i lagen om arrendators förköpsrätt	118
Förslaget till ändring i jorddelningslagen	119

Reservationer av

Herrar Andersson, Jonsson och Wetterhall	123
Herr Anthy	123
Herr Enström med instämmande av herr Andréén	125
Herr von Seth	127

Till

Statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet

Genom beslut den 1 november 1951 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla högst åtta sakkunniga för att i enlighet med av departementschefen till statsrådsprotokollet samma dag angivna riktlinjer verkställa utredning och avgiva förslag rörande frågan om åtgärder för förstärkande av ofullständiga jordbruk med skog m. m.

Jämlikt detta bemyndigande tillkallades såsom sakkunniga landshövdingen B. A. Fallenius, tillika ordförande, ledamöterna av riksdagens andra kammare småbrukaren J. A. Andersson i Tungelsta och lantbrukaren S. O. Antby i Anten, lantbrukaren, filosofie licentiaten O. F. Nilsson i Kungsängen, ledamöterna av riksdagens första kammare läderarbetaren R. V. Persson i Vinberg och hemmansägaren P. O. Pålsson i Lit, ledamoten av riksdagens andra kammare greve T. G. A. von Seth i Bratteborg samt överdirektören i lantbruksstyrelsen H. C. B. Wetterhall.

Efter Kungl. Maj:ts bemyndigande den 21 november 1952 tillkallades såsom ytterligare sakkunniga verkställande direktören för Svenska Cellulosaaktiebolaget A. G. T. Enström i Sundsvall och ledamoten av riksdagens första kammare lantbrukaren J. N. Jonsson i Fjäle.

Till huvudsekreterare hos de sakkunniga, vilka antagit benämningen 1951 års jordbruksrationaliseringsutredning, har förordnats ledamoten i utredningen filosofie licentiaten Nilsson samt till biträdande sekreterare e. o. assessorn i Svea hovrätt S.-G. B. Jonzon.

Att såsom experter biträda utredningen ha förordnats skogsvårdschefen hos Mo och Domsjö aktiebolag jägmästaren T. S. Andrén i Örnsköldsvik, överlantmätaren i Blekinge län O. A. Enflo, direktören hos Skogssällskapet i Göteborg numera överdirektören i skogsstyrelsen jägmästaren F. L. H. Johansson, byråchefen i domänstyrelsen E.-F. E. Malmgren, överlantmätaren i Västerbottens län T. A. O. Sander och lantbruksdirektören i Jämtlands län E. V. A. Wessén.

Sedan ett första avsnitt av utredningens arbete nu slutförts, får utredningen härmed vördsamt avlämna betänkande med förslag till jordrationaliseringslag m. m.

Reservationer ha avgivits av herrar Antby, Enström och von Seth var för sig samt av herrar Andersson, Jonsson och Wetterhall gemensamt.

Experterna ha biträtt utredningens förslag med undantag för herr Andrén, vilken anslutit sig till herr Enströms reservation, samt herr Johansson, vilken icke deltagit i arbetet med föreliggande betänkande.

Stockholm den 18 maj 1954.

B. Fallenius

Allan Andersson

Sven Antby

Ax. Enström

Jon N. Jonsson

Ferdinand Nilsson

Ragnar Persson

Olof Pålsson

T. G. von Seth

Hans Wetterhall

/ S.-G. Jonzon

**Förslag till lag med vissa bestämmelser
till främjande av jordbrukets yttre rationalisering m. m.
(jordrationaliseringslag)**

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Den som genom köp, byte eller gåva förvärvar såsom jordbruksfastighet taxerad egendom skall sist två månader därefter anmäla detta hos den eller de lantbruksnämnder inom vars verksamhetsområde egendomen ligger.

Anmälningsskyldighet föreligger dock ej:

1. för kronan;
2. för föregående ägarens make, avkomling, adoptivbarn, syskon och adoptivbarns eller syskons avkomling samt, där sådan anhörig förvärvar gemensamt med sin make, ej heller för denne, allt under förutsättning att överlåtaren ej är avyttringspliktig jämlikt 13 §;
3. där andel i fastighet förvärvas av någon som redan äger till samma taxeringsenhet hörande andel i fastigheten och ej enligt 13 § är skyldig att avyttra sistnämnda andel;
4. där fånget avser fastighetsdel som för annat ändamål än jordbruk eller skogsbruk utbrytes genom avstyckning varom ansökan sker sist två månader efter fångesdagen;
5. där fånget avser fastighet som genom avstyckning utbrutits för annat ändamål än jordbruk eller skogsbruk och ej därefter undergått taxering;
6. där fånget sker genom inrop på exekutiv auktion; eller
7. där lantbruksnämnden på förhand utfärdat intyg, varom stadgas i 2 §, samt fånget sker inom fem år därefter eller den kortare tid som må hava utsatts i intyget.

2 §.

När anmälan sker enligt 1 § eller någon med avseende å tillärnat fång å auktion, varom stadgas i 14 §, begär lantbruksnämndens intyg att mot fånget ej möter hinder enligt denna lag (*hinderfrihetsintyg*), skall sådant intyg utfärdas, där annat ej föranledes av bestämmelserna i 3—6 §§. Dylikt intyg må ock eljest på begäran utfärdas med avseende å förestående fång.

3 §.

Hinderfrihetsintyg skall vägras, om anledning finnes till antagande att egendomen skulle bliva vanskött i förvärvarens ägo eller att förvärvaren med fånget huvudsakligen åsyftar att utan nytta för visst jordbruk i orten tillgodogöra sig skogstillgång, som är behövlig såsom stöd för ortens jordbruk, eller att bereda sig vinst genom snar avyttring av egendomen, del av densamma eller andel däri eller genom bortförande av byggnader, kreatur, inventarier eller annat som tarvas för egendomens brukande, så ock om fånget finnes medföra uppenbart olämplig ändring av indelningen i brukningsenheter.

4 §.

Föreligger ej fall som sägs i 3 § men kan det antagas, att förvärvaren vill åtkomma egendomen huvudsakligen för kapitalplacering eller, vad angår egendom med jordbruk, i annat syfte än att själv ägna sig åt detta, skall hinderfrihetsintyg vägras, såvida ej fånget kan väntas medföra övervägande nytta för jordbruket eller för näringslivet i orten eller egendomen för förvärvaren har synnerligt värde utöver det ekonomiska eller eljest särskilt skäl föreligger att godtaga fånget.

Vad i första stycket stadgas skall, om ej fall som sägs i 3 § är för handen, gälla jämväl där genom fånget i en ägo sammanföras brukningsenheter, som prövas kunna bestå var för sig, så ock där fånget avser sådan fastighet eller sänjelott, som ingår i dylik brukningsenhet, och brukningsenhetens bärkraft skulle äventyras genom överlåtelsen.

5 §.

Vill lantbruksnämnden inlösa egendom som avses med fånget för att med densamma underlätta bildandet av till storlek och ägoanordning ändamålsenliga brukningsenheter, må hinderfrihetsintyg vägras.

Dock må ej av dylik anledning intyg vägras:

1. där förvärvaren är arrendator, som jämlikt 2 kap. 57 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom åtnjuter förköpsrätt till egendomen;
2. där lantbruksnämnden tidigare på begäran av ägaren till egendomen meddelat beslut, att denna ej skall tagas i anspråk för ändamål som avses i första stycket, samt fånget sker inom fem år därefter eller den kortare tid som må hava utsatts i beslutet;
3. där intyget endast är avsett att gälla vid auktion, varom stadgas i 14 §.

6 §.

Erfordras tillstånd enligt lagen om förbud för bolag, förening och stiftelse att förvärva jordbruksfastighet, må hinderfrihetsintyg ej utfärdas med mindre samtidigt meddelas dylikt tillstånd. Ej heller må sådant tillstånd meddelas, där ej samtidigt utfärdas hinderfrihetsintyg.

7 §.

Finnes förutsättning för utfärdande av hinderfrihetsintyg ej vara för handen med mindre förvärvaren utfäster sig att inom viss tid verkställa erforderlig åtgärd till främjande av jordbruket eller skogsbruket å egendomen eller att under viss tid nyttja denna för bestämt ändamål eller underlåta särskild användning av densamma, och lämnas sådan utfästelse skriftligen, äger lantbruksnämnden vid utfärdande av hinderfrihetsintyg däri utsätta vite för tredska att uppfylla utfästelsen.

Nämnden har att hålla uppsikt över att utfästelsen fullgöres samt vid tredska härutinnan, där så erfordras för vinnande av rättelse, hemställa hos allmän åklagare att vid rätten i den ort, där egendomen ligger, anhängiggöra och utföra talan om vitets utdömande ävensom om utsättande av nytt vite: Utan att hemställan som nu sagts blivit gjord må dylik talan icke anhängiggöras av allmän åklagare.

Utdömt vite tillfaller kronan. Vite må i händelse av bristande tillgång till dess gäldande ej förvandlas till frihetsstraff.

8 §.

Hinderfrihetsintyg må för sin giltighet göras beroende av att egendomen ingår i sammanläggning eller avskiljes till särskild fastighet. I sådant intyg skall utsättas viss tid, inom vilken åtgärden skall sökas, samt angivas, hos vilken myndighet ansökningen skall ske.

9 §.

Lantbruksnämnden är skyldig att snarast möjligt och, om ej synnerligt skäl föreligger till längre rådrum, sist två månader efter det anmälan enligt 1 § skett utfärda hinderfrihetsintyg eller, där intyg vägras, meddela beslut härom med angivande av det eller de lagrum varå beslutet grundas.

10 §.

Sker ej anmälan enligt 1 § inom där föreskriven tid eller vägras hinderfrihetsintyg genom beslut som vinner laga kraft, skall fånget vara ogillt. Detsamma skall gälla, där ansökan som avses i 8 § ej göres inom utsatt tid eller avslås genom beslut som vinner laga kraft.

Så länge fånget kan bliva ogillt enligt första stycket skall beträffande lagfart anses möta sådant hinder som avses i 10 § förordningen den 16 juni 1875 om lagfart å fång till fast egendom.

Skulle i något fall lagfart hava meddelats mot bestämmelserna i denna paragraf, skall vad i första stycket stadgas ej äga tillämpning.

11 §.

Varder vid köp hinderfrihetsintyg vägrat jämlikt 5 § och giver ej säljaren sist en månad efter det beslutet delgivits honom lantbruksnämnden skrift-

ligen tillkänna att han önskar behålla egendomen, äger nämnden, sedan beslutet vunnit laga kraft, inlösa egendomen till det av köparen utfästa priset.

Vägrades intyget med stöd av allenast 5 §, må nämnden ej undandraga sig att, om säljaren det yrkar, inlösa egendomen till sagda pris med mindre egendomen häftar för in-tecknad gäld till högre belopp än priset.

12 §.

Vill lantbruksnämnden eller säljaren påkalla inlösen enligt 11 §, skall detta vid äventyr av talans förlust skriftligen delgivas motparten inom två månader från det köpet blev ogillt. Kan ej inlösen ske genom överenskommelse, skall anspråket vid enahanda äventyr anhängiggöras genom stämning inom sex månader från delgivningen. Väckt talan må ej återkallas utan svarandens samtycke. Bifalles käromålet, skall i domen, förutom erforderliga bestämmelser om löseskillingens belopp samt tiden och sättet för dess gäldande, utsättas viss dag då egendomen skall anses övergå i kronans ägo. När inlösningstalan väckts och när målet blivit slutligen avgjort, skall genom rättens föranstaltande göras anteckning därom i fastighetsboken å nästa inskrivningsdag.

Med avseende å arrendators förköpsrätt skall inlösen enligt denna lag anses som försäljning till kronan.

13 §.

Egendom som förvärvats medelst inrop på exekutiv auktion skall, om vid annat slags fång skulle hava förelegat anmälningsskyldighet enligt 1 §, åter avyttras innan två år förflutit från det auktionen vann laga kraft, såvida ej dessförinnan inroparen erhållit lantbruksnämndens tillstånd att behålla egendomen. Har inropet skett för skyddande av någon inroparens fordran eller rättighet, varför egendomen häftar på grund av in-teckning eller jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken, må länsstyrelsen på ansökan medgiva skäligt anstånd med egendomens avyttrande, om sannolika skäl visas, att förlust för inroparen eljest skulle uppkomma. Avyttras ej egendomen inom föreskriven tid, skall länsstyrelsen på framställning av lantbruksnämnden förordna, att den skall säljas å offentlig auktion efter vad i 14 § sägs. Anteckning om vad sålunda är stadgat skall göras i det köpebrev som utfärdas med anledning av den exekutiva auktionen och skall tillika, när lagfart sökes, införas i fastighetsboken, såframt ej sökanden visar att hans skyldighet att avyttra egendomen upphört.

Bestämmelserna i första stycket skola ej äga tillämpning, där inropet gjorts av bank, hypoteksförening, centralkassa för jordbrukskredit eller jordbrukskassa.

I fråga om meddelande av tillstånd att behålla egendom skall vad i 3—8 §§ är stadgat om hinderfrihetsintyg äga motsvarande tillämpning.

14 §.

Förordnande som sägs i 13 § skall, där ej lantbruksnämnden återkallar sin framställning i ärendet, gå i verkställighet även om det befinnes att inroparen, när förordnandet meddelades, redan avyttrat egendomen eller han sedermera avyttrar den.

I övrigt skall så anses samt med ärendet i tillämpliga delar så förfaras, som om egendomen blivit utmätt för fordran med bästa förmånsrätt däri; dock må, även om det i enlighet härmed bestämda lägsta budet uppnås, försäljning ej ske med mindre den bjudna köpeskillingen tillika täcker det värde som åsatts egendomen av utmätningssmannen. Egendom må säljas — förutom till kronan, bank, hypoteksförening, centralkassa för jordbrukskredit, jordbrukskassa eller andelsägare som avses i 1 § andra stycket 3 — allenast till den som erhållit hinderfrihetsintyg. Avgives vid auktionen bud som enligt vad nu sagts må antagas, skall försäljning ske, ändå att innehavare av fordran bestrider det. Vad utsökningslagen i fråga om fast egendoms försäljning och köpeskillingens fördelning stadgar beträffande gäldenären skall i ärende som nu avses lämpas till ägaren.

Kommer försäljning ej till stånd vid auktionen, äger lantbruksnämnden att inom två år från det auktionen vann laga kraft hos länsstyrelsen påkalla förordnande om ny auktion. Framställes ej sådan begäran inom föreskriven tid eller avgives ej heller vid den senare auktionen bud som må antagas, skall frågan om försäljning av egendomen vara förfallen.

Kostnad i samband med auktion, som ej lett till försäljning, skall gäldas av statsmedel.

15 §.

Över beslut, varigenom lantbruksnämnden vägrat hinderfrihetsintyg eller tillstånd att behålla inropad egendom eller avslagit begäran som avses i 5 § andra stycket 2 eller ock tillämpat 8 §, må klagan föras hos lantbruksstyrelsen genom besvär. Mot styrelsens beslut må besvär anföras hos Konungen. Besvär skola vid äventyr av talans förlust hava inkommit till nämnden inom tre veckor från den dag klaganden fick del av det beslut som överklagas; dock skall besvärstiden för menighet vara fem veckor. Nämnden skall snarast möjligt till besvärmyndigheten insända handlingarna i ärendet jämte eget utlåtande över besvären, där sådant erfordras. Utöver vad nu sagts må klagan ej föras över beslut av nämnden eller styrelsen.

Konungen äger förordna, att i vissa fall nämndens eller styrelsens beslut i frågor enligt denna lag skola underställas högre myndighets prövning.

16 §.

Närmare föreskrifter rörande tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1955 och gäller till och med den 30 juni 1960.

Genom denna lag upphäves lagen den 30 juni 1947 (nr 324) om kronans förköpsrätt.

Beträffande fång, som skett före den 1 juli 1955, skall fortfarande tillämpas vad därom stadgas i sistnämnda lag och i lagen den 17 juni 1948 (nr 329) om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet.

Beslut som avses i 4 § andra stycket lagen om kronans förköpsrätt skall vid tillämpningen av den nya lagen anses som beslut varom stadgas i 5 § andra stycket 2.

Förslag till lag om förbud för bolag, förening och stiftelse att förvärva jordbruksfastighet

Häri genom förordnas som följer.

1 §.

Bolag, förening eller stiftelse må ej förvärva såsom jordbruksfastighet taxerad egendom i andra fall än nedan stadgas.

2 §.

Det i 1 § stadgade förbudet gäller ej för bank, hypoteksförening, central-kassa för jordbrukskredit, jordbrukskassa, enkelt bolag och sambruksförening.

Med stiftelse avses i denna lag icke stiftelse vars styrelse utgöres av statlig eller kommunal myndighet eller tillsättes av sådan myndighet, ej heller stiftelse, som förvaltas av riddarhusdirektionen eller av akademi eller annan inrättning, för vilken Konungen fastställt stadgar.

3 §.

Bestämmelsen i 1 § är ej tillämplig, där egendomen utgör:

1. fastighetsdel som för annat ändamål än jordbruk eller skogsbruk utbrytes genom avstyckning varom ansökan sker sist två månader efter fångesdagen; eller

2. fastighet som genom avstyckning utbrutits för annat ändamål än jordbruk eller skogsbruk och ej därefter undergått taxering.

4 §.

Det i 1 § stadgade förbudet avser ej fång som sker:

1. genom inrop på exekutiv auktion;
2. omedelbart på grund av stadgande i lag;
3. jämlikt Konungens medgivande till expropriation; eller
4. genom testamente till förmån för stiftelse eller annan förening än ekonomisk förening.

5 §.

Prövas i något fall på grund av särskilda omständigheter bolag, förening eller stiftelse böra medgiva rätt att förvärva egendom utan hinder av denna lag, må tillstånd därtill givas av den eller de lantbruksnämnder inom vars verksamhetsområde egendomen ligger. Såsom dylik omständighet skall anses, att förvärvaren till gagn för jordbruksnäringen avhänder sig annan ungefär likvärdig mark eller att fånget avser ringa ytvidd och medför ändamålsenligare arrondering.

6 §.

Tillstånd skall sökas hos lantbruksnämnden sist två månader efter fångesdagen.

Försittes nämnda tid eller avslås ansökningen genom beslut som vinner laga kraft, skall fånget vara ogillt.

Så länge fånget kan bliva ogillt enligt andra stycket skall beträffande lagfart anses möta sådant hinder som avses i 10 § förordningen den 16 juni 1875 om lagfart å fång till fast egendom.

Skulle i något fall lagfart hava meddelats mot bestämmelserna i denna paragraf, skall vad i andra stycket stadgas ej äga tillämpning.

7 §.

Egendom som förvärvats medelst inrop på exekutiv auktion skall, om vid annat slags fång skulle hava förelegat tillståndstvång enligt denna lag, åter avyttras innan två år förflutit från det auktionen vann laga kraft, såvida ej dessförinnan inroparen erhållit lantbruksnämndens tillstånd att behålla egendomen. Har inropet skett för skyddande av någon inroparens fordran eller rättighet, varför egendomen häftar på grund av in-teckning eller jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken, må länsstyrelsen på ansökan medgiva skäligt anstånd med egendomens avyttrande, om sannolika skäl visas, att förlust för inroparen eljest skulle uppkomma. Avyttras ej egendomen inom föreskriven tid, skall länsstyrelsen på framställning av lantbruksnämnden förordna, att den skall säljas å offentlig auktion efter vad i 8 § sägs. Anteckning om vad sålunda är stadgat skall göras i det köpebrev som utfärdas med anledning av den exekutiva auktionen och skall tillika, när

lagfart sökes, införas i fastighetsboken, såframt ej sökanden visar att hans skyldighet att avyttra egendomen upphört.

I fråga om meddelande av tillstånd att behålla egendom skall vad i 5 § är stadgat om förvärvstillstånd äga motsvarande tillämpning.

8 §.

Förordnande som sägs i 7 § skall, där ej lantbruksnämnden återkallar sin framställning i ärendet, gå i verkställighet även om det befinnes att inroparen, när förordnandet meddelades, redan avyttrat egendomen eller han sedermera avyttrar den.

I övrigt skall så anses samt med ärendet i tillämpliga delar så förfaras, som om egendomen blivit utmätt för fordran med bästa förmånsrätt däri. Egendomen må ej åter inropas av samma köpare som förut. Avgives vid auktionen bud som enligt vad nu sagts må antagas, skall försäljning ske, ändå att innehavare av fordran bestrider det. Vad utsökningslagen i fråga om fast egendoms försäljning och köpeskillingens fördelning stadgar beträffande gäldenären skall i ärende som nu avses lämpas till ägaren; och skall denne vara pliktig att betala kostnad som ej kan enligt 198 § utsökningslagen gäldas ur egendomen.

9 §.

Över beslut, varigenom lantbruksnämnden vägrat tillstånd att förvärva eller behålla egendom, må klagan föras hos lantbruksstyrelsen genom besvär. Mot styrelsens beslut må besvär anföras hos Konungen. Besvär skola vid äventyr av talans förlust hava inkommit till nämnden inom tre veckor från den dag klaganden fick del av det beslut som överklagas. Nämnden skall snarast möjligt till besvärsmyndigheten insända handlingarna i ärendet jämte eget utlåtande över besvären, där sådant erfordras. Utöver vad nu sagts må klagan ej föras över beslut av nämnden eller styrelsen.

Konungen äger förordna, att i vissa fall nämndens eller styrelsens beslut i frågor enligt denna lag skola underställas högre myndighets prövning.

10 §.

Vad utöver bestämmelserna i denna lag är om bolags, förenings eller stiftelses förvärv av fast egendom stadgat skall fortfarande gälla.

11 §.

Närmare föreskrifter rörande tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1955.

Genom denna lag upphäves lagen den 18 juni 1925 (nr 219) angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom.

Beträffande fång, som skett före den 1 juli 1955, skola äldre bestämmelser fortfarande tillämpas.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 och 4 §§ lagen den 22 december 1943 (nr 884) om arrendators förköpsrätt

Härigenom förordnas, *dels* att 2 § lagen den 22 december 1943 om arrendators förköpsrätt¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges, *dels* ock att 4 § tredje stycket samma lag skall upphöra att gälla.

2 §.

Förköpsrätt må — — — i densamma.

Sker försäljning i den ordning utsökningslagen bestämmer, må förköpsrätt ej utövas. Ej heller må förköpsrätt utövas om fastigheten köpes av kronan för främjande av jordbrukets yttre rationalisering och arrendatorn är ägare av annan, bärkraftig brukningsdel eller uppenbarligen besitter fastigheten av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket därå.

Har jordägaren — — — för hembudet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1955; dock skola äldre bestämmelser fortfarande tillämpas beträffande fång som skett före ikraftträdandet.

Förslag till lag angående upphävande av 19 kap.

3 § 1 mom. tredje stycket lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet

Härigenom förordnas, att 19 kap. 3 § 1 mom. tredje stycket lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet² skall upphöra att gälla.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1955.

I fall där tillstånd meddelats jämlikt lagen angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom skall äldre lag alltjämt gälla.

¹ Senaste lydelse, se SFS 1951: 190.

² Senaste lydelse, se SFS 1947: 700.

FÖRSTA KAPITLET

Direktiven för utredningen

I sitt yttrande till statsrådsprotokollet för den 1 november 1951, då beslut fattades om förevarande utredning, anförde chefen för jordbruksdepartementet, såvitt nu är i fråga, följande.

Giltighetstiden för lagen den 17 juni 1948 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet utgår den 30 juni 1953.

I den proposition (nr 194/1948) genom vilken förslag till nämnda lag förelades riksdagen, anförde dåvarande chefen för jordbruksdepartementet, bland annat, att de erfarenheter, som vunnits rörande verkningarna av den då gällande lagen den 21 december 1945 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet, enligt hans uppfattning vore sådana, att fullgod anledning funnes att ge lagen permanent karaktär. Flertalet av de myndigheter och sammanslutningar som hörts i frågan hade emellertid förordat en fortsatt temporär lagstiftning. Med hänsyn till den inställning till spörsmålet som sålunda ådagalagts ville han icke motsätta sig att den nya lagen skulle antagas endast för en begränsad tid. För att utsikter skulle föreligga att få lagstiftningen prövad även under normala förhållanden borde denna tid ej utmätas för kort. Fem år utgjorde enligt hans mening en lämplig period för lagens giltighetstid. Riksdagen beslöt även i enlighet med vad som föreslagits i propositionen.

I enlighet med vad sålunda förutsattes vid lagens tillkomst synes frågan om bibehållande av en lagstiftning av ifrågavarande slag nu böra utredas. Vad denna fråga angår vill jag erinra om att lagen har till syfte att förhindra i och för sig olämpliga förvärv av jordbruksfastigheter. Utredningen bör alltså först avse frågan, huruvida ur denna synpunkt behov av fortsatt lagstiftning kan anses föreligga. Skulle denna fråga besvaras jakande, bör vidare övervägas i vad mån ändringar i den nu gällande lagen kunna vara påkallade. Härvid böra bland annat beaktas de erfarenheter rörande tillämpningen av denna lag, som kunna ha vunnits inom lantbruksnämnderna. Särskild uppmärksamhet bör ägnas frågan om möjligheten att begränsa och förenkla det administrativa förfarandet i sådana ärenden, som i betraktande av syftet med lagen måste anses vara av mindre vikt eller kunna bli tillfredsställande prövade i annan ordning.

I anslutning till nu nämnda utredning torde bestämmelserna i lagen den 30 juni 1947 om kronans förköpsrätt lämpligen böra överses. Jag vill erinra om att genom denna lag ett nytt och dittills oprövat instrument för rationaliseringsverksamheten infördes. Det synes med hänsyn härtill lämpligt att man, sedan lagen nu varit i kraft någon tid, skall efterse huruvida några justeringar i densamma äro påkallade.

I detta sammanhang vill jag även erinra om att jordförvärvslagen och förköpslagen fylla i viss mån närbesläktade funktioner. Medan jordförvärvslagen har till uppgift att hindra sådana fastighetsförvärv som kunna anses olämpliga med hän-

syn till köparens person eller syftet med köpet, har nämligen förköpslagen bland annat till uppgift att hindra sådana överlåtelser av jordbruksfastigheter, som skulle försvåra en önskvärd yttre rationalisering. Ett visst jordförvärvsämne kan följaktligen ofta komma att prövas dels enligt jordförvärvslagen och dels enligt förköpslagen. Denna dubbla prövning torde ej sällan vålla såväl olägenheter för sökandena som merarbete för lantruktionsnämnderna. Därest utredningen skulle ge till resultat, att jordförvärvslagstiftningen bör bibehållas, torde därför böra prövas huruvida man ej i större utsträckning än vad för närvarande är fallet kan samordna denna lagstiftning med lagstiftningen om kronans förköpsrätt.

Genom beslut den 21 november 1952 har Kungl. Maj:t uppdragit åt utredningen att jämväl verkställa en översyn av lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom.

Enär de nu berörda utredningsuppdragen lämpligen borde behandlas i ett sammanhang och då arbetet härmed icke kunde slutföras i sådan tid att förslag skulle kunna framläggas före 1954, hemställde utredningen i skrivelse den 24 november 1952, att departementschefen måtte föranstalta om provisorisk förlängning av giltighetstiden för lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet. I enlighet härmed blev genom lag den 5 juni 1953 giltighetstiden utsträckt t.o.m. den 30 juni 1955.

Kungl. Maj:t har till utredningen överlämnat åtskilliga framställningar att tagas i beaktande vid fullgörandet av de olika utredningsuppdragen. Särskilt må i detta sammanhang omnämnas en den 11 december 1953 överlämnad framställning från Landsbygdspartiet Bondeförbundet rörande bl.a. åtgärder mot jordförvärvslagstiftningens kringgående genom nyttjanderättsupplåtelser. Utredningen har för avsikt att upptaga denna fråga i ett senare betänkande. På hemställan av 1952 års riksdag har till utredningen också hänskjutits spørsmålet huru kompensation bör beredas fastighet som fått sitt skogsinnehav väsentligt förminskat genom framdragande av kraftledning. Även härtill torde utredningen få tillfälle att återkomma framdeles.

ANDRA KAPITLET

Historik

Statens ställningstagande till köp och försäljning av jord präglades länge av grunduppfattningen att odaljord var ättejord som skulle odlas och ärvas, icke köpas och säljas. Strävandena att bibehålla innehaven av jord oförminskade till släktens trygghet och bestånd togo sig också uttryck i bestämmelser om rätt att lösa jord vid dödsfall, liksom att återbörda jord som gått ur släkten. Avyttring av jord till oskyld förekom också av gammalt i jämförelsevis ringa omfattning.

Den katolska kyrkan i Sverige hade tidigt vetat att skaffa sig en särställning när det gällde att förvärva jord genom gåva och testamente. Den blev härigenom samt genom penningförsträckningar mot pant av jord så småningom en mycket stor jordägare. På lång sikt hade kyrkan som juridisk person också fördelen i jämförelse med enskilda som samlade jordegendomar att icke behöva se sina jordinnehav beröras av individernas generationsväxlingar. I samband med reformationen bröts emellertid kyrkans ekonomiska maktställning till fördel för kronan och adeln. De adliga jordförvärven gingo ofta vägen över förläning eller förpantning till stormännen av kronans skatteränta. Det hot som sådana förvärv innebar mot bondeklassen måste åter och åter avvärjas genom statsmakternas ingripanden. Skatteränta, vars åtnjutande ofta i överensstämmelse med utländska feodala föreställningar uppfattades såsom sammanhängande med rätten till jorden, återfördes genom reduktionerna till tidigare förhållanden och böndernas ställning tryggades. Grupperingen i de tre huvudkategorierna kronobönder, frälsebönder — som brukade adelns jord — samt skattebönder framstod så småningom såsom ganska fast. Tidigare hade de olika samhällsgruppernas rättigheter väsentligen präglats av erhållna privilegier och det kan sägas att frihetssträvandena ofta gällde mera friheter än frihet.

Den under 1800-talet tongivande ekonomiska liberalismen åter hade i medveten motsättning härtill sina rötter i det under 1700-talet framträdande naturrättsliga betraktelsesättet. Häri ingick också ett principiellt krav på äganderätt, som fick sina konsekvenser även beträffande jordinnehaven. Ägaren skulle ha rätt att förfoga över sin egendom obunden av alla inskränkningar liksom också oinskränkt rätt att överlåta denna. Förenings- och säkerhetsakten av 1789 liksom i samband därmed utfärdade försäkringar angående allmogens fri- och rättigheter gävo uttryck åt sådana upp-

fattningar. Åtskilliga tidigare inskränkningar bibehöllos oförändrade eller modifierade. Sålunda fastslogs att jordens urgamla natur av säteri, frälse-, skatte- och kronojord skulle bevaras. Karakteristisk är dock den principiella deklarationen i samma sammanhang att »ett lika fritt folk bör äga lika rätt och därför äga alla stånden att besitta och förvärva jord i deras gemensamma fädernesland». I den därtill anknutna förordningen om kronohemmans försäljning till skatte, samt de förmåner och villkor varunder skattehemman hädanefter skola innehas, tryggades också ej blott för innehavaren av hemman, som förvärvas från kronan genom skatteköp, utan även för besittarna av de urgamla skattehemmanen en »uti allt lika orubblig ägande och lika fri dispositionsrätt som frälseman över frälsehemmanen.» Och i stadfästelsen av »Svenska och Finska allmogens fri- och rättigheter» samma år garanterades på liknande sätt skattebondens äganderätt till skattehemmanet. Som en slutsten i denna utveckling kom kungörelsen av den 6 april 1810 med dess deklaration: »Varje svensk man, till vilken klass av medborgare han räknas må, är berättigad att förvärva och besitta fast egendom och jord inom Svea rike, å land och i stad, av vad natur som helst, och åtnjuta densamma tillhörande förmåner, emot uppfyllande av därmed förknippade och redan fastställda eller framdeles åtagande skyldigheter.» Inrättande av nya fideikommiss förbjöds år 1810 och den lika arvsrättens införande år 1845 ökade svårigheterna att bevara jorden i släkten.

Den fortskridande övergången till penninghushållning i samband med industrialismens genombrott medförde också en ökad tendens att köpa och sälja jord. Länge hade bruksindustriens behov av skogstillgångar tillgodosetts genom upplåtelse från kronans domäner. Så småningom hade ofta skatteköp kommit till stånd. Allt eftersom genom avvittningen i stora delar av landet skogstillgångar överförts till enskilda och då fortsatt upplåtelse till bruken ej längre förekom blev läget ett annat. Den kraftigt framväxande trävaruindustrien såg sig mer och mer hänvisad till att få sina råvarubehov tillgodosedda från bondeskogarna. De relativt sett stora penningresurser varöver man förfogade, ofta icke minst därför att industrien kunde arbeta i bolagsform, gav också möjligheter till fördelaktiga förvärv, till en början mest i form av avverkningskontrakt gällande för längre tid och sedermera i allt större omfattning genom förvärv av skogsskiften och hela hemman. Skogsindustriens utveckling skapade stora värden och öppnade nya utkomstmöjligheter. Å andra sidan medförde icke sällan hänsynslösa skogsspekulanter framfart betydande skadeverkningar. Socialt sett innebar emellertid de ekonomiskt stabila skogsbolagens jordförvärv konsekvenser av största räckvidd, då därigenom jord och skog för framtiden undandrog den öppna fastighetsmarknaden. Redan år 1847 hade också lagberedningen i dess då avgivna förslag till allmän civillag uppmärksammat den särställning som aktiebolagens jordförvärv intar. Lagberedningen hävdade att äganderätten till fast egendom borde i minsta möjliga mån lösryckas från

den personliga äganderätten för att godtyckligt införlivas med korporationsintressen eller andra därmed jämförliga syftemål. Förslaget innebar i överensstämmelse härmed förbud för from stiftelse, annan allmän eller enskild inrättning eller för aktiebolag att utan Kungl. Maj:ts tillstånd förvärva fast egendom. Denna gång stannade det vid endast ett förslag. Under 1890-talet förekommo emellertid upprepade riksdagsmotioner i samma ämne. Sedan år 1901 riksdagen begärt utredning om åtgärder för vidmakthållande och stärkande av den självägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarna samt främjande av jordbrukets utveckling där, tillsattes samma år den s. k. norrlandskommittén. I huvudsaklig överensstämmelse med vad som av denna kommitté år 1904 föreslagits biföll riksdagen år 1906 proposition med förslag till lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom, som icke var belägen inom köping eller stadsplanerat område. Lagens tillämpning avsåg ursprungligen vissa delar av Kopparbergs län, vissa inom Hälsingland belägna socknar av Gävleborgs län ävensom hela Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Förbudet gällde förvärv av odlad och odlingsbar mark samt stödskog. Hur mycket skog på varje ort som skulle hänföras till stödskog bestämdes detaljerat i lagen. Då särskilda omständigheter förelågo kunde emellertid Kungl. Maj:t också medgiva förvärv av sådan mark. Mark, som icke var av beskaffenhet att beröras av förbudet, skulle bolagen däremot kunna förvärva. Det ålades länsstyrelserna att öva kontroll över att denna rätt, som avsåg förvärv av dels fastigheter av vissa uppräknade slag — icke jordbruk — dels också s. k. överloppsskog, icke överskreds. År 1911 utsträcktes denna förbudslagstiftning till att omfatta även förvärv gjorda av ideella föreningar och följande år vidgades dess giltighetsområde till att inbegripa hela Hälsingland. År 1917 infördes motsvarande förbudslagstiftning även beträffande Värmland. Vid riksdagarna åren 1921—1924 antogos genom provisorisk lagstiftning varje gång på ett år bestämmelser, varigenom förbud mot bolagsförvärv väsentligen i överensstämmelse med 1906 års lag kom att omfatta även mellersta och södra Sverige.

År 1925 följde antagande av en definitiv lag om förbud för bolags förvärv av fast egendom i enlighet med bestämmelser, som fortfarande i huvudsak gälla. Lagens verksamhetsområde avser all rikets landsbygd samt icke stadsplanlagda områden i städer och köpingar. Undantagna äro liksom i 1906 års lag fastigheter enligt viss uppräkning, vilkas huvudsakliga värde icke avser jordbruk. Bolagens dittillsvarande rätt att fritt förvärva fastigheter av varandra upphävdes, liksom även rätten att förvärva skog utöver stödskog. Sådana förvärv underställas Kungl. Maj:ts prövning, liksom även förvärv av mark, erforderlig för arrondering av tidigare skogsmarksinnehav m. m. I övrigt kan i enskilda fall Kungl. Maj:t medge tillstånd för fastighetsförvärv då särskilda omständigheter därtill föranleda. Lagen avser nu förvärv gjorda av bolag, förening eller stiftelse.

Samma år antogs, för att motverka bolagsförbudslagens kringgående, lag angående bulvanförhållande ifråga om fast egendom. Beträffande de modifieringar som bolagsförbudslagen vidare underkastats må nämnas den år 1937 genomförda lagändringen, varigenom skogsförvärv kan medgivnas företag som till enskild person m. fl. försålt eller eljest avstått skogsmark, till jordbruk tjänlig mark med erforderlig skogstilldelning eller eljest odlad jord eller odlingsområde, som prövas vara till gagn för befolkningens näring i orten. Genom de för förvärv av överloppsskog uppställda villkoren avsågs att ett jämviktsförhållande beträffande areal mellan bolagsskogar och bondeskogar skall kunna i huvudsak upprätthållas. Möjlighet skulle beredas bolagen att då detta vore för deras verksamhet ändamålsenligt förvärva sådana i allmänhet avlägset belägna skogar, som icke behövas såsom stöd för bondejordbruket, medan bolagsjord med därför lämplig belägenhet skulle kunna återföras i bondebesittning. En tredje stor grupp av skogsinnehav utgöres av de allmänna skogarna.

I en tid då skattebördan väsentligen åvilade bondejorden var det ett påtagligt statsintresse att tillse, att hemmanen bevarades i en storlek och bärkraft, som gjorde det möjligt att bära skatten. Mantalet, som ursprungligen hänförts till antalet bönder med lika personlig skatteplikt, blev småningom en beteckning avseende jordens förmåga att lämna bärgning åt en familj (besuttenhet), som gav ledning vid utmätande av vissa jordens åvilande skatter och besvär, liksom också en del rättigheter och förmåner som tillkommo fastigheter på landet. Det blev i överensstämmelse härmed ett kronans intresse att tillse, att icke genom hemmanens delning brukningsdelar tillskapades, som icke mäktade bära skattebördan liksom att icke genom jordavsöndring skattepliktig jord undandrogs från att svara för hemmanens skatt. Sådan omtanke om skatteunderlagets bevarande hade tidigt tagit sig uttryck i bestämmelser av innebörd att förhindra anhopning av större egendomskomplex under former, som medförde minskning av kronans skatt. Förbudsbestämmelserna i sådan riktning omfattade icke blott kapitalplacering fräsemäns inköp av skattehemman, varigenom jordens skattenatur kunde förändras, utan också sammanförande i samma bondes hand av två eller flera skattehemman, som då i skattehänseende förenades under samma mantal.

I 1734 års lag upptogs den äldre lagstiftningens principer rörande hemmansklyvningen. Redan genom förordning år 1747 blev rätten till hemmansklyvning emellertid väsentligen utvidgad så att skatte- och kronohemman skulle få klyvas i sex, åtta eller flera delar i samband med fördelning av mantalet, dock med bibehållande av viss prövning av landshövdingarna efter undersökning vid häradsrätt av vad hemmanet kunde tåla. Dessa normer för hemmansklyvning bibehölls i huvudsak oförändrade till dess genom förordning 1827 nya grunder och villkor för hemmansklyvning samt avsöndring av jord eller andra lägenheter från hemmanen meddelades. Genom

kungörelse 1829 utsträcktes de nya bestämmelserna till att omfatta hemman oavsett deras skattenatur. De inneburo att grundsatsen om mantalsdel som norm för tillåtlig hemmansklyvning övergavs och kravet på viss besuttenhet trädde i stället. Besuttenhet avsågs föreligga när i en fastighet inginge så goda ägor av åker, äng och betesmark att med utnyttjande av tillgängliga odlingslägenheter och under förutsättning att erforderligt antal kreatur hölles ett hushåll av minst tre arbetsföra personer därå normalt kunde finna bärgning och erlægga utskylder. Om hemmanets belägenhet möjliggjorde att av andra näringar såsom fiske, sjöfart o. dyl. tryggad biförtjänst kunde erhållas, skulle hänsyn härtill tagas vid bedömande av fråga om besuttenhet.

Dessa bestämmelser underkastades under de följande åren vissa modifieringar i olika riktningar. Sålunda föreskrevs genom förordning år 1853 att hemmansklyvning som regel icke skulle få komma till stånd ned till mindre än ett åttondels mantal såframt icke efter vissa angivna grunder prövats att förutsättningar för besuttenhet förelåge. Bestämmelsen härom upphävdes emellertid efter få år. Genom förordning år 1881 angående hemmansklyvning och jordavsöndring frigavs hemmansklyvningen helt och då denna förordning ersattes med 1896 års lag om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring, intogs däri i sak samma ståndpunkt.

De svårigheter av vilka det brödsädsodlande storjordbruket under 1880-talet drabbades spelade en central roll under striden om spannmålstullarna dessa år och bidrogo att aktualisera strävandena att främja uppkomsten av animalieproducerande småbruk, som då ansågos ge bättre lönsamhet. Innehavet av ett litet småbruk skulle bereda den mindre bemedlade en tryggare ekonomi än om han var hänvisad endast till att söka sin utkomst genom arbete åt andra. Skapandet av möjligheter härför ansågos vara ett lämpligt medel att motverka emigrationen. Utifrån sådana betraktelsesätt fingo strävandena att förbättra förutsättningarna för det mindre jordbrukets utveckling liksom för att tillskapa nya småbruk en framträdande plats i den dåtida jordpolitiken.

Ägostyckningsinstitutet infördes i 1896 års lagstiftning närmast såsom ett led i strävandena att bereda möjlighet för obemedlade att förvärva egna jordbruk. En riksdagsskrivelse i sådant syfte år 1891 resulterade i en utredning och ett kommittébetänkande följande år. Det gällde att ernå ett smidigare och lättare användbart instrument för avstyckning än som hemmansklyvningen erbjöd. Andra motiv för ifrågavarande lagstiftning sammanhänge med de allt mer växande betänkligheterna rörande trävaruindustriens omfattande förvärv av skogshemman särskilt i Norrland och dessa förvärvs konsekvenser beträffande bondebefolkningen i sådana bygger. Bestämmelserna om ägostyckning avsågos också skola bereda möjlighet att fördela skattetal och stycka hemman, exempelvis i en jordbruksfastighet med en mindre del av skogen och en utpräglad skogsfastighet. Genom

ett sådant förfaringsätt skulle en hemmansägare som icke avsåg eller icke hade möjlighet att behålla hela sin fastighet kunna sälja huvudparten av sin skogsmark men bibehålla äganderätten till jordbruket, medan han förut ofta fått nöja sig med att bli arrendator eller torpare. — Ägostyckningsinstitutets tillkomst innebar att jorddelningen blev praktiskt sett frigiven. På denna väg genomfördes också småningom bl. a. att ett stort antal jordbruk återfördes från skogsbolagen i bondehand, dock stundom med ingen, ofta med obetydlig tilldelning av skogsmark.

Erfarenheter av detta och annat slag angående skadliga verkningar av den långt gående frihet att genomföra ägostyckningar som 1896 års lagstiftning medgav, föranledde småningom ett bakslag. Efter initiativ av den år 1901 tillsatta norrlandskommittén utfärdades år 1905 en lag om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning, avseende de fem norrlandslänen. Den var utformad som ett provisorium i avbidan på en definitiv lagstiftning och beslöts skola gälla till år 1910.

Enligt denna lag skulle ägostyckning endast få ske efter tillstånd av länsstyrelse. Ägostyckning skulle därvid icke få komma till stånd med mindre varje ägolott av jordbruksnatur till omfattning och med hänsyn till tillgången på husbehovsskog samt mark för odling och mulbete vore ändamålsenligt sammansatt. De minimikrav som uppställdes inneburo dock icke återgång till fordran på besuttenhet. Icke heller avsågos de skola gälla beträffande bildandet av egnahemssambällen, för fastighetsbildning avseende industriella ändamål e. dyl. Genom den s. k. norrländska avsondringslagen år 1907 föreskrevs även att i Norrland och Dalarna inägojord ej finge avsondras till sådan omfattning att hemmanets jordbruk därigenom märkligen försvagades. Den restriktiva jordpolitiken utsträcktes vidare genom lagar åren 1917 och 1924 till att gälla även i fråga om Värmlands, Stockholms, Uppsala, Örebro och Västmanlands län. Redan 1909 hade emellertid den provisoriska norrlandslagstiftningen avlösts av en definitiv lag varvid samtidigt vissa ändringar vidtagits.

Tillkomsten av denna lagstiftning visar hän mot en annan väg än den fria jorddelningens. Ett fullföljande av de nya tankelinjerna förde fram mot en positiv strukturrationalisering av svenskt jordbruk. Den första stort upplagda reformen på den yttre jordbruksrationaliseringens område i vårt land hade sitt instrument i de storskiften som sedan mitten av 1700-talet småningom genomfördes i den ena bygden efter den andra. År 1757 tillkom förordningen om hemmansägors läggande i storskifte. Den avlöstes sedermera av andra bestämmelser men plågar räknas som storskiftets grundstadga. Den bärande tanken — att avveckla gammalt gemensamhetsbruk eller tegskifte och så fördela en bys åker, äng och skog mellan ägora med hänsyn till vars och ens andel av ägoslagen att varje hemman finge sin del i så få skiften som möjligt — möttes ofta med misstroende av jordbrukarna och ännu starkare blev motviljan mot ansatserna att genomföra enskiftet i bör-

jan av förra århundradet. År 1827 tillkommo nya enhetliga bestämmelser angående skiftet för hela riket med undantag av de fyra nordligaste länen samt Kopparbergs län. I stället för de gamla benämningarna storskifte och enskifte skulle träda laga skifte. Härmed skulle förstås förut oskiftade eller redan skiftade men sammanblandade ägors utbrytande i så stora sammanhang som belägenheten utan någon delägares förfång möjligen medgåve. Uttrycket »belägenhet» utbyttes i den förnyade skiftesstadgan år 1866 mot »deras beskaffenhet och belägenhet».

Skiftet genomfördes i mycket olika tempo i skilda delar av landet. Dess verkningar i fråga om jordbruket ha också framträtt olika starkt, beroende på den tidpunkt då denna grundläggande förändring genomfördes, hastigheten vid dess genomförande, jordbrukets tidigare struktur o. s. v. Det har med utgångspunkt från lantmäteristyrelsens årsberättelser angivits, att under ungefär ett århundrade över 20 milj. hektar jord med inemot 300 000 delägare undergått laga skifte.

Den år 1827 utfärdade skiftesstadgan blev till sina grunder och väsentliga bestämmelser oförändrad under 100 år. Även de förändringar, som lagstiftningen om jorddelning undergått under denna tid, ha i det stora hela icke synnerligen påverkat skiftesstadgans grunder. Bestämmelsernas ofullkomligheter och brister trädde emellertid mera i dagen i samma mån som den ekonomiska utvecklingen påverkat äganderättsförhållandena beträffande fast egendom i riktning mot större rörlighet. Den lagstiftning som beslöts år 1926 — bl. a. lagarna om delning av jord på landet och om sammanläggning av fastigheter därsammastädes — ha inneburit en mera omfattande och ingripande omgestaltning beträffande dessa grunder.

Lagaskiftesinstitutets införande hade minskat den rätt myndigheterna tillerkänts i enskiftesförfattningarna att ingripa bestämmande beträffande skiftet samt lagt en vidsträckt beslutanderätt i delägarnas händer. I 1926 års lagstiftning har denna beslutanderätt i vissa hänseenden beskurits. Ägostycknings- och jordavsöndringsinstitutet ha sammanförts under den gemensamma benämningen avstyckning, dock med särskilda regler för avstyckning på landsbygden och andra för avstyckning inom vissa planlagda områden. Bl. a. ha bestämmelser i syfte att förebygga olämplig avstyckning meddelats med giltighet för hela riket, icke enbart för vissa landsdelar.

I jorddelningslagen infördes såsom krav för nybildning av fastighet — såväl genom laga skifte av förut oskiftad jord som vid avstyckning — att fastigheten skulle kunna i fråga om storlek, beskaffenhet och övriga omständigheter vara lämplig för det avsedda ändamålet. För avstyckning från jordbruksfastighet krävdes därutöver att den nya fastighetsindelningen skulle bereda ökad utkomstmöjlighet för den jordbrukande befolkningen eller eljest vara till gagn för jordbruksnäringen i orten. Vidare skulle för jordbruk lämpliga fastigheter utöver härför erforderlig jordbruksjord erhålla för ändamålet behövlig skog i mån som sådan fanns att tillgå inom

styckningsfastigheten. Om det vore för skogens bestånd angeläget eller eljest skäl föreläge kunde dock i ort med ringa skogstillgång all skogen läggas till en jordbruksfastighet.

I huvudsaklig anslutning till sociala jordutredningens förslag år 1936 genomfördes efter proposition år 1937 vissa ändringar av jorddelningslagens villkor för verkställande av avstyckning. Dessa förändringar togo väsentligen sikte på de för skapande av bärkraftiga jordbruk betydelsefulla frågorna om tillgodoseende av betesbehovet och jordbrukets utvecklingsmöjligheter samt om tilldelning av skog. Fastighet avsedd för jordbruk skulle i regel erhålla en sammansättning vari inginge ej blott erforderlig husbehovsskog, i mån som tillgång härtill funnes, utan också, där så funnes önskvärt och lämpligt, erforderlig tillgång på mark för möjliggörande av nyodling, ävensom betesmark. Av betydelse är bestämmelsen, att där skogstillgång vore riklig och det med hänsyn till lokala näringsförhållanden av varaktig natur för drivande av självständigt jordbruk i allmänhet erfordrades tillgång på skog utöver husbehov, där skulle icke heller avstyckning ske utan att i förrättningen ingående jordbruksfastighet erhöle sådan skog, tillräcklig att utgöra varaktigt stöd för jordbruket. Avvikelse härifrån kunde emellertid medgivnas bl. a. beträffande fastighet ifråga om vilken det vore uppenbart att den kunde bestå som självständig fastighet utan skog, samt under förutsättning att icke i samband därmed jordbrukets fördel av skogen minskades.

I anslutning till 1947 års beslut om riktlinjer för jordbrukspolitiken genomfördes vissa ändringar dels av 1926 års jorddelningslag dels även av lagen av samma år om sammanläggning utav fastigheter på landet m. m. Därigenom erhöil denna lagstiftning den utformning som den nu har.

Förhållandena under det s. k. första världskriget och åren närmast därefter föranledde lagstiftningsåtgärder i syfte att stävja spekulation i jord och skog. Sålunda utfärdades år 1918 en provisorisk lag om inskränkning för viss tid i rätten att överlåta fast egendom. Därigenom stadgades förbud för den som genom köp, skifte eller gåva förvärvat fastighet att innan fem år förflutit avhända sig fastigheten utan att godkännande av överlåtelsen i viss i lagen angiven ordning vunnits. Om skälig anledning till antagande föreläge att överlåtaren förvärvat fastigheten huvudsakligen i syfte att bereda sig hastig vinst genom avverkning av skog, avyttrande av gröda, fastighetens uppdelning i smärre lotter o. dyl., skulle godkännande av överlåtelsen meddelas när med visshet kunde antagas att den nye ägaren komme att väl hävda fastigheten eller eljest synnerliga skäl för bifall föreläge. Överlåtelsen skulle vara ogiltig om sökt godkännande därav vägrats liksom för det fall då ansökan härom icke inkommit inom tre månader från den tid då överlåtelsen skedde. Denna lag antogs först för en tid av ett år men förlängdes därefter med i huvudsak oförändrat innehåll ytterligare på ett år. Den upphävdes emellertid redan dessförinnan.

I betänkande år 1921 framlade den år 1918 tillsatta s. k. jordkommissionen ett lagförslag avseende reglering genom tillståndsprövning i vissa fall av rätten att förvärva och besitta fast egendom. I princip fastslogs att svensk medborgare, som genom köp, byte eller gåva förvärvat jordbruksfastighet, skulle vara skyldig att inom viss tid sedan han enligt köpevillkoren tillträtt fastigheten bosätta sig där. Om köparen eftersatte denna honom enligt lagen åvilande skyldighet kunde han genom domstols utslag åläggas att åter avyttra fastigheten eller kunde denna efter överexekutors förordnande säljas på offentlig auktion.

Möjlighet förelåg att hos länsstyrelsen ansöka om tillstånd att utan bosättningskyldighetens iakttagande behålla fastigheten. Sådant tillstånd skulle ej beviljas med mindre särskilda omständigheter förelåge. Undantag från bestämmelsen om bosättningskyldighet gjordes för förvärv sedan expropriation för något ändamål medgivits, ävensom för avtal om förvärv mellan äkta makar, anförvanter i rätt upp- eller nedstigande led, syskon och syskons avkomlingar. Detsamma skulle gälla även mellan parter av vilka den ene är eller varit gift med den andres släkting i rätt upp- eller nedstigande led eller om parterna vore på motsvarande sätt hierade genom adoption. Förvärv av fastighet genom bodelning, giftorätt, arv eller testamente skulle icke heller beröras av lagen. Om förvärvaren i fem år innehaft en fastighet och icke på grund av överträdelse av lagen blivit ålagd att avflytta från densamma skulle han för framtiden vara fri från bosättningstvånget. — Detta förslag vann icke statsmakternas bifall.

Tanken på införande av lagbestämmelser om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet återupptogs i annan form av 1940 års utredning om jordbrukets skuldsättning i ett betänkande avgivet 1941. Det åsyftade skyldighet för den som ville genom frivilligt köpeavtal förvärva jordbruksfastighet att inom viss tid söka länsstyrelsens tillstånd. Tillhörde sökanden icke den jordbrukande befolkningen och funnes anledning antaga att avsikt att göra hastiga spekulationsvinster genom avyttring av fastigheten, dess skog, byggnader eller inventarier o. s. v. förelåge, skulle ansökan avslås. Om sökanden huvudsakligen handlade i avsikt att nyttja åbyggnaderna för ändamål som ej ägde samband med jordbruk, i kapitalplacersyfte eller eljest i annan avsikt än att själv bedriva jordbruk, kunde medgivande till förvärvet likväl lämnas ifall särskilda omständigheter befunes motivera detta. Såsom skäl för sådant medgivande anfördes, att sökandens innehav av fastigheten kunde väntas medföra nytta för jordbruket eller eljest för näringslivet i orten eller att gården för sökanden hade särskilt värde utöver det ekonomiska. Tillstånd kunde även göras beroende av villkor att vidtaga åtgärder för främjande av jord- eller skogsbruk eller beträffande ändamålet för fastighetens nyttjande.

Om sökanden däremot tillhörde den jordbrukande befolkningen skulle tillstånd obligatoriskt meddelas för den händelse icke någon av de ovan

anförda anledningarna till avslag föreläge. Förvärv av jordbruksfastighet, vars värde understeg 10 000 kronor berördes icke av lagen, ej heller kronans eller kommuners förvärv. Skulle tillstånd sökas enligt annan författning ägde den föreslagna lagen icke tillämpning.

Det dröjde emellertid till år 1945 innan lagstiftning på detta område infördes. Det förslag som då efter förnyad utredning förelades riksdagen och av denna med ett par smärre ändringar antogs skilde sig på åtskilliga punkter från det av 1940 års utredning framlagda.

Ansökan om tillstånd att genom köp eller byte förvärva jordbruksfastighet vars värde överstege 5 000 kronor skulle inom viss tid efter träffat köpeavtal ingivas till jordbruksdepartementet för avgörande av Kungl. Maj:t. Tillstånd skulle icke medgivas om anledning föreläge till antagande att fastigheten kunde bli vanskött i sökandens ägo eller att avsikten med förvärvet vore att utan nytta för visst jordbruk i orten tillgodogöra sig skogstillgång, erforderlig såsom stöd åt ortens jordbruk. Likaså skulle ansökan avslås om avsikt ansåges föreligga att genom köpet bereda hastig spekulationsvinst genom försäljning av fastigheten, delar därav eller för fastighetens brukande nödvändiga byggnader eller inventarier. Liksom i 1941 års förslag skulle förvärvstillstånd efter prövning kunna medgivas för förvärv avseende kapitalplacering eller med annat syfte än att å fastigheten bedriva jordbruk. I samband med sådan prövning kunde likaledes vissa villkor för förvärvet åläggas köparen. Även i fall sökanden redan ägde jordbruk eller om förvärvet avsåg köp från olika fångesmän av fastigheter, som förut icke utgjort en brukningsenhet, skulle det prövas om sökandens innehav av egendomen kunde förväntas medföra övervägande nytta för jordbruket eller för näringslivet i orten. Medgivande om förvärv kunde även ifrågakomma om särskilda skäl i övrigt ansåges föreligga.

I lagen stadgades liksom i det tidigare förslaget vissa undantag, såsom beträffande kronans förvärv, förvärv vid exekutiv auktion o.s.v., då tillstånd icke erfordrades. Särskilt betydelsefullt var stadgandet att tillstånd ej behövde sökas om förvärvaren genom försäkran på heder och samvete betygade att han hade för avsikt att själv ägna sig åt skötseln av jordbruket på fastigheten samt icke ägde annan fastighet. För det fall han ägde annan fastighet kunde sökanden emellertid nå samma resultat om han genom intyg av vederbörande egnahemsnämnd styrkte att förvärvet komme att medföra lämplig utvidgning av hans jordbruk samt att detta jordbruk antingen utgjorde hans enda eller huvudsakliga förvärvskälla men icke beredde honom eller hans familj full bärgning, eller att jordbruket gäve honom och hans familj sysselsättning och tillskott till försörjningen vid sidan av annat. I sådana fall skulle emellertid även företes intyg av landsfiskalen i den ort där fastigheten vore belägen, respektive ledamot av magistrat eller kommunalborgmästare, det s. k. landsfiskalsintyget. Därigenom skulle bestyrkas dels att den utav förvärvaren avgivna försäkran förtjänade tilltro,

dels att anledning ej föreläge till antagandet att fastigheten skulle bli van- skött i förvärvarens ägo eller att spekulationsavsikt föreläge. Lagen beslöts skola gälla för de tre åren 1946—1948. Genom beslut år 1948 antogs lika- ledes för viss tid nu gällande lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet, vars bestämmelser med vissa ändringar fortfarande äga giltighet intill den 1 juli 1955.

Innehållet i gällande lagar i ämnet

Förevarande betänkande avser omarbetning av tre lagar, nämligen lagen den 18 juni 1925 (nr 219) angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom (»bolagsförbudslagen»), lagen den 30 juni 1947 (nr 324) om kronans förköpsrätt (»förköpslagen») samt lagen den 17 juni 1948 (nr 329) om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet (»jordförvärvslagen»). Ändringar ha vidtagits i bolagsförbudslagen genom lagar den 1 april 1927 (nr 67), den 3 juni 1932 (nr 183), den 18 juni 1937 (nr 389), den 30 april 1948 (nr 221) samt den 28 maj 1948 (nr 276). Förköps- och jordförvärvslagarna ha ändrats genom lagar den 20 april 1951 (nr 189 resp. 186). I nuvarande lydelse innehålla lagarna följande bestämmelser.

Bolagsförbudslagen innehåller till en början ett principiellt förbud för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom på landet och i stad utanför det till bebyggande planlagda området. Lika med stad anses härvid köping och annan ort där den för städerna gällande ordningen för bebyggande skall iakttagas (1 §). Förvärvsförbudet har dock ej avseende å sådant förvärv, som sker omedelbart på grund av stadgande i lag eller jämlikt Kungl. Maj:ts medgivande till expropriation, eller å förvärv genom testamente till förmån för ideell förening eller stiftelse och ej heller å förvärv av järnväg (2 §).

Bolag, förening eller stiftelse må förvärva fast egendom, som av länsstyrelsen i viss ordning prövas äga sitt huvudsakliga värde i åbyggnaden eller huvudsakligen vara avsedd till tomt, upplagsplats, idrottsplats eller dylikt eller att nyttjas till stenbrott, grus- eller lertag eller utgöra torvmosse, vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet eller vara av beskaffenhet att böra skyddas på grund av säregen natur eller fornlämning eller av liknande anledning. Sedan fast egendom förklarats vara av den beskaffenhet att bolag, förening eller stiftelse efter vad nu sagts må förvärva den, blir det gällande även vid framtida överlåtelse av egendomen eller del därav (3 §).

Kungl. Maj:t äger giva bolag, förening eller stiftelse tillstånd att förvärva fast egendom av annan beskaffenhet än nyss sagts i fall 1. *att* egendomen vid tiden för lagens trädande i kraft ägdes av bolag eller ekonomisk förening och sedermera alltjämt tillhört dylik samfällighet; 2. *att* egendomen utgör fastighet varav icke någon del lämpligen kan nyttjas för jordbruk; 3. *att* egen-

domen utgör sådan del av en fastighets avrösningsjord med impedimenter, vilken med hänsyn till ortens förhållanden och i övrigt föreliggande omständigheter prövas icke vara erforderlig för att återstående del av fastigheten skall äga skogstillgång, tillräcklig att utgöra varaktigt stöd för drivande av självständigt jordbruk (stödsskog), och icke heller vara att hänföra till sådana till odling tjänliga myrmarker och andra odlingslägenheter, som i anseende till läge, omfattning och jordens beskaffenhet ägna sig för upptagande av självständiga jordbruk eller lämpligen kunna sammanslås med andra brukningsdelar (odlingsområde); skolande vid beräkning av stödskog hänsyn tagas dels till möjligheten att genom delning av förefintligt jordbruk bilda nya självständiga jordbruk, dels, beträffande odlingsområde, till möjligheten att av dylikt område bilda självständigt jordbruk eller sammanslå sådant område med annan brukningsdel; 4. att egendomens förvärvande för bolaget, föreningen eller stiftelsen såsom innehavare av angränsande fastighet äger avsevärd betydelse med hänsyn till skogsvårdens främjande; 5. att med egendomens förvärvande är avsett att åt arbetare eller andra hos bolaget, föreningen eller stiftelsen anställda personer bereda bostäder eller att genom idkande av jordbruk tillgodose sådana personers behov av livs-förnödenheter eller jordbruksprodukter; eller 6. att med egendomens förvärvande är avsett att främja bildandet av egna hem eller mindre jordbruk. Tillstånd till förvärv enligt andra eller tredje punkten må ej utan särskilda skäl förvägras bolag, förening eller stiftelse, som under de före ansökningens ingivande senast förflutna tio åren genom överlåtelse till enskild person av skogsmark eller till jordbruk tjänlig fastighet med efter ortens förhållanden erforderlig skogstillgång eller också genom sådan överlåtelse till enskild person av odlad jord eller odlingsområde, som prövas gagnelig för befolkningens näring i orten, avhänt sig egendom, vilken finnes i värde ungefär motsvara den egendom som avses med förvärvet. Med överlåtelse som nu sagts skall jämställas överlåtelse av skogsmark, jordbruksfastighet, odlad jord eller odlingsområde till kommun eller till hushållningssällskap, bolag eller förening, som utövar statsunderstödd egnahemsverksamhet. Har överlåtelse av jordbruksfastighet eller skogsmark skett till enskild person, som förvärvat egendomen huvudsakligen för att därav bereda sig inkomst annorledes än genom dess utnyttjande för eget jordbruk eller i samband därmed bedrivit skogsbruk, må hänsyn ej tagas till överlåtelsen. Tillstånd enligt andra eller tredje punkten må, såvitt angår Nedansiljans och Ovan-siljans fögderier, Västerdals fögderi med undantag för Säfsnäs socken samt Bjursås, Åls, Envikens och Svärdsjö socknar av Falu fögderi i Kopparbergs län, icke, utan att särskild anledning därtill föreligger, givas till förvärv av mark, som vid skogsåbodelning eller, där sådan ej förekommit, allmänt storskifte avsetts till hemskog och fåbodskog. I fråga om de på bekostnad eller med understöd av staten storskiftade delarna av Kopparbergs län skola, där heminägorna ännu ligga i storskifte, vid tillämpning av bestämmelserna

i tredje punkten samma ägare eller hans make tillhöriga ägor, vilka gemensamt bilda en brukningsdel, betraktas såsom en fastighet. Vad enligt bestämmelserna i tredje punkten förvärvas skall med iakttagande av viss föreskrift avskiljas genom avstyckning. Tillstånd till förvärv enligt fjärde punkten må icke, utan att särskild anledning därtill föreligger, givas, om jordbruket å fastighet, varifrån förvärvet göres, därigenom skulle bringas att upphöra eller märkligen försvagas (4 §).

Kungl. Maj:t har emellertid också en allmän befogenhet att meddela förvärvstillstånd. Om nämligen i andra fall, än som angivits i 4 §, på grund av särskilda omständigheter anses, att bolag, förening eller stiftelse bör medgivas rätt att förvärva fast egendom av annan beskaffenhet än i 3 § sägs, så äger Kungl. Maj:t giva tillstånd därtill. Såsom dylik omständighet skall i fråga om förvärv, som göres av ideell förening eller stiftelse, anses, att föreningen eller stiftelsen främjar ett allmännyttigt ändamål samt att förvärvet äger avsevärd betydelse för föreningens eller stiftelsens verksamhet (5 §).

Vill bolag, förening eller stiftelse påkalla länsstyrelsens prövning enligt 3 § eller söka Kungl. Maj:ts tillstånd att förvärva fast egendom, skall ansökan jämte fångeshandlingen eller bestyrkt avskrift därav ingivas till länsstyrelsen inom tre månader från det fånget skedde. Försittes denna tid eller prövas egendomen icke vara hänförlig under 3 § och blir ej heller ansökan bifallen av Kungl. Maj:t, skall fånget vara ogillt. Sökes tillstånd, åligger det länsstyrelsen, såframt ej förvärvet godkännes enligt 3 §, att insända handlingarna jämte eget utlåtande till Kungl. Maj:t. Innan utlåtande avgives, skall länsstyrelsen, där det ej av särskild anledning finnes icke vara erforderligt, över ansökningen höra kommunalnämnden i orten eller annan kommunal myndighet samt annan nämnd eller myndighet, som kan antagas äga kännedom om förhållandena, såsom hushållningssällskapets förvaltningsutskott eller egnahemsnämnd. Över länsstyrelsens beslut i ärende som nu sagts må klagan föras i den ordning som för ekonomimål i allmänhet är stadgad. Närmare föreskrifter rörande utredningen i ärende av förevarande slag må meddelas av Kungl. Maj:t.¹ Eventuell ansökan om lagfart skall förklaras vilande i avbidan på utgången av förvärvsprövningen (6 §).

Medelst inrop å exekutiv auktion äger bolag, förening eller stiftelse förvärva fast egendom utan avseende å dess beskaffenhet (7 §). Sålunda inropad egendom skall åter avyttras inom sådan tid, att lagfart å fånget kan sökas inom tre år från det den exekutiva auktionen vunnit laga kraft, därest ej dessförinnan antingen egendomen prövats vara hänförlig under 3 § eller inroparen erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd att behålla egendomen. Har sagda tid av tre år tilländalupit och visas ej, att dessförinnan egendomen prövats vara av beskaffenhet som sägs i 3 § eller att inroparen erhållit tillstånd att behålla

¹ Så har skett senast genom kungörelse den 18 juni 1937 (nr 390), vilken ersatt tidigare kungörelse i ämnet.

egendomen, då skall, om ej av lagfartsprotokollet framgår, att egendomen är avyttrad, länsstyrelsen förordna, att egendomen skall säljas på offentlig auktion. Å sådan auktion må egendomen ej åter inropas av samma köpare. Om vad sålunda stadgats skall erinran införas i det köpebrev, som utfärdas i anledning av den exekutiva auktionen. Av länsstyrelsen meddelat förordnande som nu är nämnt skall gälla även om egendomen finnes ha varit avyttrad av inroparen eller sedermera avyttras. I övrigt skall så anses samt med ärendet i tillämpliga delar så förfaras, som hade förordnande meddelats om egendomens försäljning till gäldande av fordran, som äger bästa förmånsrätt i egendomen. Försäljning skall ske även om innehavaren av denna fordran bestrider det. Vad utsökningslagen i fråga om fast egendoms försäljning och köpeskillingens fördelning stadgar beträffande gäldenären skall i ärende som nu sägs lämpas till egendomens ägare. Denne skall vara pliktig att betala kostnad, som ej kan gäldas ur den försålda egendomen (8 §). Har å exekutiv auktion inrop av fast egendom skett för skyddande av någon inroparens fordran eller rättighet, varför egendomen häftar på grund av inteckning eller jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken, och visas sannolika skäl, att egendomen ej kunnat av inroparen avyttras utan förlust, äger Kungl. Maj:t på ansökan medgiva anstånd med egendomens avyttrande efter vad som prövas skäligt (9 §). Ansökan om tillstånd att behålla inropad egendom eller om anstånd med sådan egendoms avyttrande skall sist inom tre år från det den exekutiva auktionen vunnit laga kraft ingivas till länsstyrelsen, som med eget utlåtande överlämnar den till Kungl. Maj:t. Med förordnande, som enligt 8 § ankommer på länsstyrelsen, skall anstå till dess ansökningsprövats av Kungl. Maj:t (10 §).

Med bolag avses i lagen icke enkelt bolag eller bolag, som driver bank- eller annan penningrörelse eller försäkringsrörelse. Med förening avses icke förening, vilken driver rörelse som nyss sagts, ej heller sambruksförening. Med stiftelse avses icke stiftelse, vars styrelse utgöres av statlig eller kommunal myndighet eller tillsättes av sådan myndighet, ej heller stiftelse, som förvaltas av riddarhusdirektionen eller av akademi eller annan inrättning för vilken Kungl. Maj:t fastställt stadgar (11 §).

Slutligen föreskrives, att vid sidan av bolagsförbudslagen alltjämt skall gälla vad därutöver är stadgat om bolags, förenings eller stiftelses förvärv av fast egendom (12 §).

Förköpslagen syftar till att underlätta bildandet av bärkraftiga brukningsdelar. För sådant ändamål äger vederbörande lantbruksnämnd, då försäljning sker av jordbruksfastighet, att å kronans vägnar inlösa fastigheten till det pris som köparen utfäst. Huruvida fastighet skall anses som jordbruksfastighet eller ej, beror på hur den är taxerad vid tiden för försäljningen. Förköpsrätt inträder även vid försäljning av del av eller ideell andel i jordbruksfastighet (1 §).

Förköpsrätten må ej utövas, om köparen är säljarens make, avkomling,

adoptivbarn eller dess avkomling eller också säljarens syskon eller syskons barn. Ej heller inträder förköpsrätt där andel i fastighet säljes till någon, som förut var delägare i densamma, eller där försäljningen sker exekutivt. Säljes fastighet till arrendator, som jämlikt nyttjanderättslagen åtnjuter förköpsrätt till densamma, eller vill arrendatorn begagna sig av sin förköpsrätt, må kronans förköpsrätt ej utövas, med mindre arrendatorn är ägare av annan, bärkraftig brukningsdel eller uppenbarligen besitter fastigheten av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket därå (2 §).

Om lantbruksnämnden vill inlösa endast en del av den försålda egendom som är underkastad förköpsrätt, må det ske under förutsättning att delen utgör självständig brukningsenhet och utan olägenhet kan skiljas från återstoden av egendomen. Har fastighet, som lantbruksnämnden vill inlösa, gått i ett köp med annan fastighet, som ej kan utan olägenhet skiljas från den förra, är kronan pliktig att lösa även den senare fastigheten. Ingå i köpet kreatur, redskap eller andra sådana lösören, vilka finnas å fastighet som skall lösas, är kronan skyldig att lösa även dessa (3 §).

Lantbruksnämnden är skyldig att efter framställning från ägare av jordbruksfastighet meddela beslut, huruvida fastigheten är behöflig för att underlätta bildandet av bärkraftiga brukningsdelar. Beslutet skall meddelas för viss tid, minst två och högst fem år. Har nämnden funnit dylikt behov av fastigheten ej föreligga, må förköpsrätten ej göras gällande under den tid beslutet avser (4 §). — Har jordägare bjudit lantbruksnämnden att förvärva hans fastighet och har nämnden icke inom tre månader därefter antagit hembudet, må förköpsrätten ej göras gällande under två år efter hembudet, där ej försäljning sker på villkor, som för jordägaren äro mindre fördelaktiga än de som gällt för hembudet (5 §).

Beslutar lantbruksnämnden att göra bruk av kronans förköpsrätt, åligger det nämnden vid äventyr av talans förlust att instämma köparen inom tre månader från det lagfart söktes å dennes fång samt att inom samma tid göra anmälan hos inskrivningsdomaren för talans antecknande i fastighetsboken. Äger också arrendator åtnjuta förköpsrätt till fastigheten, måste nämnden inom samma tid i viss ordning underrätta arrendatorn om sitt beslut. Väcker även arrendatorn talan om förköp, skola målen handläggas i en rättegång. Vill köparen göra gällande lösningsplikt enligt 3 §, skall han framställa yrkande härom innan förberedelsen i målet avslutats; eljest förlorar han sin rätt härtill. Talan om förköp må ej utan köparens medgivande återkallas, med mindre lantbruksnämndens beslut om förköpsrättens beagnande blivit efter besvär upphävt eller köparen framställt yrkande om lösningsplikt som nyss sagts (6 §). Förenämnda tremånadersfrist för väckande av talan m. m. kan begränsas av köparen. Om denne anmäler sitt fång för lantbruksnämnden och därvid överlämnar köpehandlingen i bestyrkt avskrift, blir nämligen tiden endast en månad från det anmälan

skedde (7 §). Ingår i köpet egendom som ej skall lösas och är ej särskild köpeskillning därför utsatt eller är sådan köpeskillning utsatt men visar lantbruksnämnden, att den satts för lågt i förhållande till köpeskillningen för den fastighet som skall lösas, då skall rätten efter skälighetsprövning bestämma huru mycket av sammanlagda köpeskillningen som må anses belöpa på nämnda fastighet (8 §). Bifalles lantbruksnämndens talan, skall rätten fastställa vad kronan har att betala ävensom utsätta viss dag, då fastigheten skall anses övergå i kronans ägo. Beträffande rättegångskostnaderna har domstolen fria händer att handla efter vad skäligheten bjuder i det föreliggande fallet (9 §).

Förköpsrätten går förlorad, om ej lantbruksnämnden senast å den i domen utsatta dagen till köparen eller, i den mån dennes betalningsskyldighet ej blivit fullgjord, till säljaren utgiver köpeskillningen för den fastighet som skall lösas, med avdrag för intecknad gäld som enligt köpeavtalet skolat avräknas å köpeskillningen eller som tillkommit efter köparens förvärv av fastigheten. Därjämte åligger det kronan att inom samma tid ersätta köparen dennes utgifter för lagfart å fånget samt nödig kostnad som köparen kan ha nedlagt å fastigheten utöver vad som skäligen må anses motsvara värdet av köparen tillfallen avkastning. Å de belopp, som kronan har att utgiva, skall gäldas ränta efter sex procent från den utsatta dagen (10 §). — När tvist om förköp blivit avgjord genom dom som äger laga kraft, ankommer det på den vinnande att göra anmälan därom hos inskrivningsdomaren för antecknande i fastighetsboken (11 §).

Går fastighet som är underkastad förköpsrätt i byte, äger kronan inlösa densamma efter dess värde vid den tid då bytesavtalet slöts. Vad lagen stadgar med avseende å förköpsrätt vid fastighets försäljning skall vid byte äga motsvarande tillämpning (12 §). — Beslutar lantbruksnämnden att förköpsrätten skall begagnas, må nämnden samtidigt förordna, att rätten skall tillkomma annan än kronan. I dylikt fall skall vad i lagen sägs om kronan och lantbruksnämnden gälla den, som sålunda satts i kronans ställe. Vill denne föra talan, är han dock skyldig att hos överexekutor ställa säkerhet för vad han skall utgiva i lösen ävensom för den ersättning han kan bli skyldig att gälda köparen. Visas ej under målets förberedelse att säkerhet blivit ställd, förfaller käromålet, om köparen yrkar det innan förberedelsen avslutats (13 §).

Slutligen innehåller lagen bestämmelser om klagorätt. Har lantbruksnämnden genom beslut enligt 4 § förklarat fastighet behöflig för rationaliseringsändamål, må fastighetens ägare föra klagan över beslutet. Över beslut att kronans förköpsrätt skall begagnas må klagan föras av köparen ävensom av förköpsberättigad arrendator (14 § första och andra styckena). Klagan skall föras hos lantbruksstyrelsen inom en månad från den dag klaganden erhöi del av beslutet. Utöver vad i 14 § första och andra styckena sägs må klagan ej föras mot beslut som där avses (14 § tredje och fjärde styckena).

Klagan över lantbruksstyrelsens beslut i ärende, som avses i 14 §, må föras i den ordning, som är bestämd för överklagande av förvaltande myndighets och ämbetsverks beslut (15 §).

Jordförvärvslagen innehåller till en början den huvudregeln, att jordbruksfastighet ej må förvärvas genom köp, byte eller gåva¹ utan tillstånd av lantbruksnämnden. Begreppet jordbruksfastighet har här samma innebörd som i förköpslagen. Varje taxeringsenhet skall anses som en fastighet. I princip erfordras tillstånd även för förvärv av del av eller ideell andel i jordbruksfastighet. Undantag göras dock för fastighetsdel, som avstycats för annat ändamål än jordbruk eller skogsbruk, samt för andel i fastighet, vari förvärvaren redan är delägare (1 §). — Tillstånd skall sökas inom tre månader från det fånet skedde. Sökes icke tillstånd inom nämnda tid eller avslås ansökningen, skall fånet vara ogillt, såvida ej lagfart meddelats därå (2 §).

De grunder, efter vilka tillståndsprövningen skall ske, anges i 3 §. Tillstånd må icke meddelas, om anledning föreligger till antagande att fastigheten skulle bli vanskött i sökandens ägo eller att sökanden med förvärvet huvudsakligen åsyftar att utan nytta för visst jordbruk i orten tillgodogöra sig skogstillgång, som är behöflig såsom stöd för ortens jordbruk, eller att bereda sig vinst genom snar avyttring av fastigheten, del av densamma eller andel däri eller genom bortförande av byggnader, kreatur, inventarier eller annat som tarvas för fastighetens brukande (3 § första stycket). Föreligger ej sådant fall som nu sagts men kan det antagas, att sökanden vill förvärva fastigheten huvudsakligen för kapitalplacering eller, vad angår fastighet med jordbruk, i annat syfte än att själv ägna sig åt detta, eller äger sökanden redan jordbruksfastighet eller avser ansökningen förvärv från olika fångesmän av fastigheter, som förut icke utgjort en brukningsenhet, må ansökningen icke bifallas med mindre sökandens innehav av egendomen kan väntas medföra övervägande nytta för jordbruket eller för näringslivet i orten eller egendomen för sökanden har synnerligt värde utöver det ekonomiska eller eljest särskilt skäl därtill föreligger (3 § andra stycket).

Ibland kan inträffa att tillstånd anses böra meddelas endast under förutsättning att sökanden förbinder sig att inom viss tid verkställa erforderlig åtgärd till främjande av jordbruket eller skogsbruket å fastigheten eller att under viss tid nyttja fastigheten för bestämt ändamål eller underlåta särskild användning av densamma. Lämnar sökanden sådan förbindelse skriftligen och är fallet hänförligt under 3 § andra stycket, skall vid meddelande av tillstånd anges vad sålunda åligger honom samt utsättas vite för tredska att uppfylla förbindelsen. Lantbruksnämnden har att hålla uppsikt över att förbindelsen fullgöres samt vid behov hemställa hos allmän åklagare att

¹ Gåvofången infördes i lagen först 1951, sedan det visat sig att man kringgått lagen genom att maskera köp såsom gåva.

föra talan om vitets utdömande ävensom om utsättande av nytt vite. Utan hemställan av lantbruksnämnden må dylik talan icke anhängiggöras av åklagaren. Utdömt vite skall tillfalla kronan och må ej förvandlas till frihetsstraff (4 §).

Förvärv medelst inrop på exekutiv auktion äro undantagna från huvudregeln i 1 § (4 a § första stycket). Fastighet som förvärvats medelst sådant inrop skall dock åter avyttras inom två år från det auktionen vann laga kraft, såvida ej dessförinnan inroparen erhållit lantbruksnämndens tillstånd att behålla fastigheten.¹ Har inropet skett för skyddande av någon inroparens fordran eller rättighet, varför fastigheten häftar på grund av in-teckning eller jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken, må länsstyrelsen på ansökan medgiva skäligt anstånd med fastighetens avyttrande, om sannolika skäl visas, att förlust för inroparen eljest skulle uppkomma. Avyttras ej fastigheten inom föreskriven tid, skall länsstyrelsen på framställning av lantbruksnämnden förordna, att den skall säljas å offentlig auktion efter vad i 4 b § sägs. Anteckning om vad sålunda är stadgat skall göras i det köpebrev som utfärdas med anledning av den exekutiva auktionen. När lagfart sökes, skall dylik anteckning också införas i fastighetsboken, såframt ej sökanden visar att hans skyldighet att avyttra fastigheten upphört (4 a § andra stycket). Bestämmelserna i 4 a § andra stycket äga ej tillämpning, där inropet gjorts av riksbanken eller hypoteksförening eller skyldighet att avyttra fastigheten är föreskriven i annan författning. I fråga om meddelande av tillstånd att behålla fastighet skall vad i 3 och 4 §§ är stadgat om tillstånd att förvärva fastighet äga motsvarande tillämpning (4 a § tredje och fjärde styckena). Förordnande som sägs i 4 a § skall, där ej lantbruksnämnden återkallar sin framställning i ärendet, gå i verkställighet, även om det befinnes att inroparen, när förordnandet meddelades, redan avyttrat fastigheten eller han sedermera avyttrar den. I övrigt skall så anses samt med ärendet i tillämpliga delar så förfaras, som om fastigheten blivit utmätt för fordran med bästa förmånsrätt i fastigheten. Även om det i enlighet härmed bestämda lägsta budet uppnås, må dock försäljning ej ske, med mindre den bjudna köpeskillingen tillika täcker det värde som åsatts fastigheten av utmätningsmannen. Fastigheten må säljas, förutom till bank, hypoteksförening, centralkassa för jordbrukskredit eller jordbrukskassa, endast till den som erhållit lantbruksnämndens tillstånd att förvärva fastigheten eller enligt 6 § första eller tredje stycket är befriad från att söka sådant tillstånd. Avgives vid auktionen antagbart bud, skall försäljning ske, även om innehavare av fordran bestrider det. Vad utskönningslagen i fråga om fast egendoms försäljning och köpeskillingens fördelning stadgar beträffande gäldenären skall i ärende av förevarande slag lämpas till fastighetens ägare. Kommer försäljning ej till stånd vid auktionen, äger lantbruksnämnden att

¹ Avyttringsplikten infördes först 1951, sedan det visat sig att lagen kringgåtts genom att säljare och köpare i samförstånd arrangerat exekutiva auktioner.

inom två år från det auktionen vann laga kraft hos länsstyrelsen påkalla förordnande om ny auktion. Framställs ej sådan begäran inom föreskriven tid eller avgives ej heller vid den senare auktionen bud som må antagas, skall frågan om försäljning av fastigheten vara förfallen. Kostnad i samband med auktion, som ej lett till försäljning, gäldas av statsmedel (4 b §).

Klagan över beslut, varigenom lantbruksnämnden avslagit ansökan att få förvärva eller behålla fastighet, må föras hos Kungl. Maj:t genom besvär. Klaganden skall inom en månad från det han fick del av beslutet inkomma till nämnden med sina besvär. Nämnden har att snarast möjligt till jordbruksdepartementet insända handlingarna i ärendet jämte eget utlåtande över besvären, där sådant erfordras. Utöver vad nu sagts må klagan ej föras över beslut av nämnden. Kungl. Maj:t äger emellertid förordna, att i vissa fall nämndens beslut i frågor enligt denna lag skola underställas Kungl. Maj:ts prövning¹ (5 §).

Tillstånd att förvärva eller behålla fastighet behöver ej sökas av kronan, kommun och sambruksförening (6 § första stycket). Lagen äger ej heller tillämpning beträffande förvärv från konkursbo eller där jämlikt annan författning Kungl. Maj:ts eller länsstyrelsens tillstånd till förvärvet skall sökas eller förvärvet enligt förklaring av länsstyrelsen är av beskaffenhet att få ske utan sådant tillstånd. Är förvärvaren fångesmannens make, avkomling, adoptivbarn eller dess avkomling, eller är han fångesmannens syskon eller syskons barn, äger lagen tillämpning endast där fråga är om sådan avyttring som sägs i 4 a § (6 § andra stycket). I fråga om fastighet med jordbruk är tillstånd ej erforderligt, såframt förvärvaren i samband med lagfartsansökan, som göres inom tre månader från det fångets skedde, eller, vad angår förvärv å auktion enligt 4 b §, vid auktionstillfället visar, dels att anledning ej föreligger till antagande som sägs i 3 § första stycket, dels ock att han har för avsikt att själv ägna sig åt jordbruket å fastigheten och icke äger annan fastighet med jordbruk (6 § tredje stycket).

Slutligen stadgas, att eventuell ansökan om lagfart skall förklaras vilande i avbidan på utgången av förvärvsprövningen (7 §) samt att Kungl. Maj:t äger meddela närmare föreskrifter rörande tillämpningen av lagen² (8 §).

¹ Enligt 66 § instruktionen den 17 juni 1948 (nr 349) för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna skall, där lantbruksnämnd bifaller ansökan om tillstånd jämlikt jordförvärvslagen men rösterna för avslag å ansökningen äro flera än en, beslutet underställas Kungl. Maj:ts prövning.

² Så har skett genom kungörelse den 17 juni 1948 (nr 330), vilken efter ändring den 20 april 1951 (nr 187) bl. a. innehåller följande bestämmelse: För åtnjutande av sådan befrielse från att söka tillstånd att förvärva eller behålla fastighet som avses i 6 § tredje stycket jordförvärvslagen erfordras att förvärvaren i där stadgad ordning företer *dels* en av honom på heder och samvete avgiven skriftlig försäkran att han har för avsikt att själv ägna sig åt jordbruket å fastigheten och icke är ägare av annan fastighet med jordbruk, *dels*, därest fastigheten är belägen eller behållen på landet, av landsfiskalen i orten och, om fastigheten ligger i stad, av ledamot av magistraten eller, beträffande stad utan magistrat, av kommunalborgmästaren utfärdat intyg att förvärvarens försäkran i förstnämnda hänseende förtjänar tilltro och att anledning ej föreligger till antagande att

FJÄRDE KAPITLET

Statistiska uppgifter angående tillämpningen av jordförvärvs- och förköpslagarna

Jordförvärvslagen

För tillämpningen av 1945 års jordförvärvslag lämnas en redogörelse i 1947 års betänkande med förslag till ny lagstiftning om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet (SOU 1947: 87). Redogörelsen sträcker sig fram till den 30 september 1947. De flesta jordförvärven föllo enligt den äldre lagen under det enklare kontrollförfarande med intyg, som kunde tillämpas dels då den, som icke redan ägde fastighet med jordbruk, förvärvade sådan fastighet för att själv ägna sig åt jordbruket (landsfiskalsintyg), och dels då med förvärvet avsågs att komplettera ett ofullständigt jordbruk eller ett stödjordbruk (egnahemsnämndsintyg). Under året 1 april 1946—31 mars 1947 utfärdades 9 032 landsfiskalsintyg och 1 791 egnahemsnämndsintyg. Till landsfiskalsintygen bör läggas det antal av högst några hundra, som torde ha utfärdats av magistratsledamöter och kommunalborgmästare beträffande jordbruksfastigheter i städer. För den ordinarie tillståndsprövningen hos Kungl. Maj:t återstod därefter dels sådana tveksamma förvärv, som väl formellt tillhörde intygskategorierna, men där landsfiskal eller egnahemsnämnd icke ansett sig kunna utfärda intyg, och dels några kategorier förvärv, som helt föllo utanför intygsförfarandet. Fram till den 30 september 1947 avgjordes av Kungl. Maj:t 1 170 sådana ärenden. Förvärvstillstånd meddelades i 823 fall och avslogs i 347 fall. Den stora andelen avslag sammanhänger givetvis med att de av Kungl. Maj:t prövade förvärven till större delen voro det urval av svårbedömda och tveksamma fall, som blev kvar, sedan de enklare gallrats bort genom intygsförfarandet.

I och med ikraftträdandet den 1 juli 1948 av ny jordförvärvslag överflyttades i huvudsak Kungl. Maj:ts och egnahemsnämndernas befattning med jordförvärvsärenden på lantbruksnämnderna. Landsfiskalernas intygs-

---

fastigheten skall bli vanskömt i förvärvarens ägo eller att denne med förvärvet huvudsakligen äsyftar att utan nytta för visst jordbruk i orten tillgodogöra sig skogstillgång, som är behövlig såsom stöd för ortens jordbruk, eller att bereda sig vinst genom snar avyttring av fastigheten, del av densamma eller andel däri eller genom bortförande av byggnader, kreatur, inventarier eller annat som tarvas för fastighetens brukande. Är fråga om förvärv av del av fastighet, som skall utbrytas genom förrättning enligt lagen om delning av jord å landet, må intyg, som nu sagts, ersättas med intyg av enahanda innehåll, utfärdat av vederbörande förrättningsman.

Tabell 1. Antalen till lantbruksnämnd åren 1948—1953 inkomna ansökningar om tillstånd till jordförvärv samt av landsfiskal år 1952 utfärdade intyg angående förvärv av jordbruksfastighet.

Län	Till lantbruksnämnd inkomna ansökningar om tillstånd till jordförvärv						Landsfiskalsintyg
	1948 fr. 1/7	1949	1950	1951	1952	1953	1952
Stockholms	41	111	106	117	115	102	94
Uppsala	42	84	70	71	76	50	77
Södermanlands	51	103	139	135	87	152	72
Östergötlands	35	82	100	123	128	166	118
Jönköpings	42	166	205	162	109	150	112
Kronobergs	35	101	151	183	165	168	134
Kalmar	50	170	173	167	152	135	112
Gotlands	88	109	101	117	110	168	77
Blekinge	28	72	81	81	95	98	45
Kristianstads	72	323	273	247	262	282	222
Malmöhus	22	112	152	118	109	136	394
Hallands	37	92	119	110	106	108	103
Göteborgs och Bohus	27	86	88	87	70	83	117
Älvsborgs	68	234	292	332	255	300	211
Skaraborgs	70	244	183	245	206	265	360
Värmlands	71	200	253	255	199	231	188
Örebro	52	184	167	223	140	143	81
Västmanlands	29	74	117	104	82	86	68
Kopparbergs	98	281	395	346	289	294	70
Gävleborgs	55	193	183	181	191	240	129
Västernorrlands	91	366	433	429	438	513	161
Jämtlands	48	190	205	244	181	283	78
Västerbottens	199	337	480	445	367	316	177
Norrbottnens	134	323	362	318	341	345	83
Summa	1 485	4 237	4 828	4 840	4 273	4 814	3 283

givning behölls däremot. Omfattningen av lantbruksnämndernas verksamhet med jordförvärvsärenden jämte landsfiskalernas intygsgivning redovisas här ovan (tabell 1). Uppgifterna om lantbruksnämndernas verksamhet ha erhållits ur lantbruksstyrelsens årliga statistik, medan uppgifterna om landsfiskalernas intygsgivning anskaffats av utredningen. På grund av svårigheter, som orsakats av ändringar i indelningen i landsfiskalsdistrikt, ha uppgifter om intygsgivningen erhållits endast för år 1952.

Om man utgår från att intygsgivningen någorlunda följt lantbruksnämndernas verksamhet åren 1948—1953, vilket förefaller rimligt, kommer man fram till att varje år omkring 8 000 förvärv av jordbruksfastighet underställts myndighet. Landsfiskalernas intygsgivning, som behölls i 1948 års lag, har minskat från 9 032 intyg året 1 april 1946—31 mars 1947 till 3 283 intyg kalenderåret 1952. Minskningen torde i första hand sammanhänga med att överlåtelser till nära anhöriga, vilka ju äro särdeles vanliga för jordbruksfastigheter, falla utanför den nya jordförvärvslagen. Till en del kan den även förklaras av att man i åtskilliga fall numera torde söka förvärvstillstånd direkt hos lantbruksnämnden i stället för att först försöka med landsfiskalsintyg. Härpå tyda växlingarna i proportionerna mellan an-

Tabell 2. Förfärvstillståndsärenden enligt 1948 års jordförfärvslag hos lantbruksnämnderna åren 1948—1953.

	1948 fr. 1/7	1949	1950	1951	1952	1953
Från föregående år kvarstående ej behandlade ansökningar	0	318	566	732	721	731
Under året inkomna ansökningar avseende förvärv av tillskottsmark	1 091	3 025	3 249	3 005	4 273	4 814
övrige förvärv	394	1 212	1 579	1 835		
Antal bifallna ansökningar avseende förvärv av tillskottsmark	993	3 425	3 924	3 979	2 309	2 381
övrige förvärv					1 203	1 447
därav med vitesföreläggande enligt 4 § ..	25	94	102	113	83	141
Antal avslagna eller återkallade ansökningar därav hos Kungl. Maj:t överklagade	170	564	738	872	750	839
Till nästa år kvarstående ansökningar	22	56	82	87	91	92
Antal hela brukningsenheter, vilka efter vederbörligt tillstånd förvärvats för sammanslagning	322	566	732	721	732	878
Antal delar av brukningsenheter vilka efter vederbörligt tillstånd förvärvats för sammanslagning	—	—	1 297	1 351	1 163	1 257
	—	—	1 195	1 194	986	1 051

talen ansökningar hos lantbruksnämnd och antalen landsfiskalsintyg för olika län. Orsaken torde även vara att finna i minskad omsättning på marknaden för jordbruksfastigheter, vilken kan ha sin grund i konjunkturerna, som minskat benägenheten att sälja jord. Jordförfärvslagstiftningen bör också ha bidragit till minskningen.

De till lantbruksnämnderna inkomna jordförfärvsärendenas behandling redovisas i lantbruksstyrelsens statistik ur vilken ovanstående uppgifter hämtats (tabell 2). I uppgifterna angående verksamheten skiljes mellan förvärv av tillskottsmark, där förvärvaren således i regel äger fastighet och denna skall förstärkas med den förvärvade marken, och övrige förvärv, vilka väsentligen innebära endast att en given brukningsenhet får ny ägare. Vid prövningen av förvärven av tillskottsmark är i allmänhet frågan om den bildade brukningsenhetens lämplighet avgörande för utgången, medan övrige förvärv prövas mest med hänsyn till förvärvarens person och hans antagliga avsikter med förvärvet. De förvärv, som falla under landsfiskalernas intygsgivning, äro av typen övrige förvärv. Förvärv av tillskottsmark kunna nämligen i intet fall prövas genom landsfiskalsintyg.

Förvärven av tillskottsmark omfatta nära nog alla de förvärv, som medföra ändring av indelningen i brukningsenheter. Andra slag av förvärv, som kunna medföra sådant resultat, eller samtida förvärv från olika fångesmän och förvärv av del av brukningsenhet för bildande av helt nytt jordbruk äro nämligen ovanliga. En specialundersökning för år 1951 visar endast 21 förvärv från olika fångesmän av fastigheter, som förut icke utgjort en brukningsenhet.

Fördelas de år 1952 till lantbruksnämnd inkomna 4 273 ansökningarna om förvärvstillstånd med ledning av siffrorna för året närmast före, erhåller man för år 1952:

Förvärv av tillskottsmark	2 650	
Övriga förvärv: ansökan hos lantbruksnämnd	1 623	
landsfiskalsintyg	3 283	4 906
		<hr/>
	Summa	7 556

Förvärven av tillskottsmark omfatta således ungefär en tredjedel av hela antalet av myndighet prövade förvärv. De utgöra flertalet av de hos lantbruksnämnderna prövade jordförvärven.

Möjligheten att ge vitesföreläggande enligt 4 § jordförvärvslagen har av lantbruksnämnderna utnyttjats mycket olika. Kronobergs län svarar med ett 40-tal vitesförelägganden om året för mellan tredjedelen och hälften åren 1949—1952, medan föreläggandena på de övriga länen äro fåtaliga. Ökningen år 1953 faller till största delen på Örebro län, som detta år hade 45 förelägganden.

Lantbruksnämnds prövning av inkomna ansökningar tar viss tid i anspråk. Direkta uppgifter om denna tid finnas ej, men förhållandet mellan antalet under ett år till lantbruksnämnd inkomna ansökningar och antalet till nästa år kvarstående ansökningar — balansen — ger viss vägledning angående den tid behandlingen av ett ärende i medeltal har tagit hos nämnden. Riktigheten av det härur framräknade resultatet, som för åren 1948—1953 skulle bli ungefär två månader, är dock beroende av hur tillströmning och avarbetning av ärenden fördela sig på årets olika månader. Om ärendena övervägande komma in i början av kalenderåret och avverkas mot slutet därav, visar resultatet kortare tid, medan motsatt förhållande ger längre tid än den verkliga. En undersökning vid en nämnd har visat att tidrymden mellan ansökan och beslut varierat från fem dagar till några månader med ungefär 1½ månader som medeltal.

Lantbruksstyrelsens årliga statistik redovisar ej hur de olika slagen av jordförvärvsärenden bedömts vart för sig. Fördelningen torde vara någorlunda lika år från år. Kompletterande uppgifter om fördelningen av tillstånd och avslag på olika typer av ärenden ha därför anskaffats av utredningen beträffande de under ett kalenderår avgjorda ärendena (tabell 3). År 1951 avgjordes således genom saklig prövning 2 864 förvärv av tillskottsmark och 1 543 övriga förvärv. Förvärvstillstånd meddelades ej beträffande 200 tillskottsförvärv och 249 övriga förvärv eller i respektive 7 och 16 procent av fallen.

Anledningen till avslag på tillskottsförvärven torde i flertalet fall ha varit att den bildade brukningsenheten ansetts olämplig ur arronderings- och brukningssynpunkt. Man torde nämligen beträffande dessa förvärv

Tabell 3. Behandlingen av olika slags jordförvärv vid prövningen hos lantbruksnämnderna, år 1951.

	Tillstånd meddelat	Tillstånd icke meddelat	Summa antal
Antalet år 1951 avgjorda ärenden, varmed avses saklig prövning och ej avvisnings- eller avskrivningsbeslut, utgjorde 4 407.			
A. Sökanden ägde vid ansökningstillfället jordbruksfastighet.			
Förvärv för komplettering av innehavd fastighet	2 664	200	2 864
Förvärv av ytterligare brukningsenhet, ej komplettering	57	35	92
B. Sökanden ägde icke vid ansökningstillfället jordbruksfastighet.			
Förvärv för jordbruk, varåt sökanden ämnat ägna sig	989	74	1 063
Förvärv för jordbruk, varåt sökanden ej ämnat ägna sig	38	69	107
Förvärv för skogsbruk	19	33	52
Förvärv för annat ändamål	191	38	229
Summa	3 958	449	4 407
därav förvärv från olika fångesmän av fastigheter som förut icke utgjort en brukningsenhet	21	0	21

mera sällan behöva räkna med att sökanden med förvärvet avsett kapitalplacering eller att bereda sig snar vinst genom skövling av förvärvsfastigheten. Denna slutsats om avslagsgrunderna bestyrkes av att avslagen på förvärv av del av brukningsenhet för sammanslagning (tabell 5) äro vanligast i de län, främst Kopparbergs, där fastighetsförhållanden och sedvänja inbjuda till förvärv som ge illa arronderade brukningsenheter.

Beträffande de 1 543 övriga förvärven har tillståndsgivningen varit särskilt restriktiv för jordägares förvärv av ytterligare jordbruksfastighet utan avsikt att komplettera egen fastighet liksom för de ur jordförvärvslagens synpunkt därmed närbesläktade förvärven av skogsbruk eller av jordbruk, varåt sökanden ej ämnat ägna sig. Dessa i det hela små grupper svara tillsammans för mer än hälften av avslagen. I 132 fall har anledning förelegat till antagande enligt 3 § första stycket jordförvärvslagen (vanskötsel, spekulation etc.).

Lantbruksnämnds avslag på ansökan att få förvärva fastighet kan överklagas genom besvär hos Kungl. Maj:t. I vissa fall kan nämndens beslut underställas Kungl. Maj:ts prövning. Antal hos Kungl. Maj:t varje år överklagade ärenden redovisas i tabell 2. Antal och utgång av de av Kungl. Maj:t avgjorda ärendena redovisas å följande sida (tabell 4).

Förvärv av tillskottsmark leda, som ovan anförts, till ändrad indelning i brukningsenheter. De intressera därför särskilt i sammanhang med jordbrukets yttre rationalisering. I lantbruksstyrelsens statistik redovisas var för

Tabell 4. Förvärvstillståndsärenden enligt 1948 års jordförvärvslag som avgjorts av Kungl. Maj:t under tiden 1 juli 1948—31 december 1951.

	Besvär	Under- ställning
Bifall = tillstånd meddelat	38	7
Avslag = tillstånd ej meddelat	138	3
Övriga fall såsom desertation; köpet för gammalt; lagen ej tillämplig; lagfart redan beviljad; ändring i förbindelse jämlikt 4 §; m. m.	33	0
Summa	209	10

sig sådana förvärv av hel brukningsenhet och av del av brukningsenhet (tabell 2).

Tillskottsförvärv omfattande hel brukningsenhet ha efter vederbörligt tillstånd genomförts till ett antal av 1 200—1 300 årligen. De genom förvärven utökade brukningsenheterna ha i en del fall konsoliderats genom att ägaren låtit sammanlägga däri ingående fastigheter till en fastighet. Enär sammanläggning ej enligt jordförvärvslagen kan utgöra villkor för dylikt förvärvs genomförande, torde dock sammanläggning i stor utsträckning ha underlåtit.

Tabell 5. Av lantbruksnämnd beviljade och avslagna förvärvstillstånd avseende delar av brukningsenheter för sammanslagning; år 1951.

L ä n	Beviljade förvärvs- tillstånd	Avslagna förvärvs- tillstånd	Summa
Stockholms	29	0	29
Uppsala	22	0	22
Södermanlands	14	0	14
Östergötlands	9	1	10
Jönköpings	79	1	80
Kronobergs	38	3	41
Kalmar	52	0	52
Gotlands	52	7	59
Blekinge	9	0	9
Kristianstads	49	5	54
Malmöhus	32	0	32
Hallands	44	2	46
Göteborgs och Bohus	44	2	46
Älvsborgs	69	1	70
Skaraborgs	79	0	79
Värmlands	23	0	23
Örebro	17	0	17
Västmanlands	30	4	34
Kopparbergs	133	19	152
Gävleborgs	23	0	23
Västernorrlands	43	3	46
Jämtlands	40	2	42
Västerbottens	123	12	135
Norrbottnens	141	15	156
Summa	1 194	77	1 271

Tillskottsförvärven av del av brukningsenhet ha varit i det närmaste lika många eller 1 000—1 200 årligen. Eftersom förvärv av del av brukningsenhet i regel även gäller del av fastighet, ha dessa förvärv för sitt slutliga genomförande fordrat lantmäteriförrättning, vanligen av formen avstyckning för sammanläggning. För undersökning av dessa tillskottsförvärv har utredningen från lantbruksstyrelsen anskaffat uppgifter om under år 1951 beviljade och avslagna förvärvstillstånd avseende delar av brukningsenheter för sammanslagning (tabell 5). Förvärvstillstånd har vägrats i 6 procent av fallen. Avslagens fördelning på de olika länen med de högsta procentalen, omkring 14 procent, på Kopparbergs och Gotlands län med deras säregna fastighetsförhållanden, tyder på att till stor del överväganden huruvida den avsedda fastighetsbildningen varit lämplig eller ej inverkat på frågan om förvärvstillstånd.

Förvärvsområdena variera från ägovidder om några kvadratmeter till i det närmaste fullständiga jordbruk. Områdenas fördelning på olika arealklasser och deras innehåll av åker och annan mark visas i följande tabell (tabell 6). Av tabellen framgår att tillskottsförvärven ofta gälla små områden. Halva antalet avser områden om mindre än 2 hektar åker och 5 hektar skogsmark.

Tillskottsförvärven av del av fastighet återkomma i lantmäteriets förrättningsverksamhet såsom avstyckningar för jordbruksändamål under sammanläggning villkor. Utredningen har därför från lantmäteristyrelsen anskaffat uppgifter om sådana avstyckningar. Det har därvid icke varit möjligt att följa ärendena, som uppgå till omkring tusentalet årligen, individuellt över tillståndsgivningen enligt jordförvärvslagen och prövningen vid avstyckningsförrättning enligt jorddelningslagen fram till förvärvets lagfärande i samband med förrättningens fastställande. Uppgifter ha i stället anskaffats rörande de under år 1951 till länslantmäterikontoren slutredovisade

Tabell 6. Av lantbruksnämnd beviljade förvärvstillstånd avseende delar av brukningsenheter för sammanslagning uppdelade efter förvärvad areal åker och skogsmark; år 1951.

Storleksgrupper efter areal skogs- mark m. m. (ha)	Storleksgrupper efter åkerarealen (ha)							Summa antal
	0—1	1—2	2—5	5—10	10—20	20—30	30—	
Antal delar av brukningsenheter								
0—1	311	108	111	30	5	—	—	565
1—5	134	37	68	21	3	—	—	263
5—10	59	11	37	16	3	1	—	127
10—20	40	9	27	17	3	—	—	96
20—30	28	3	12	9	3	—	—	55
30—50	24	2	10	7	3	—	—	46
50—	13	1	8	3	2	—	—	27
Summa antal	609	171	273	103	22	1	—	1 179
Förvärv med ofullständiga arealuppgifter								15
	Summa							1 194

Tabell 7. Överlättna styckningslotter uppdelade efter överlättna arealen åker och skogsmark enligt under år 1951 till länslantmäterikontoren redovisade avstyckningar för jordbruksändamål som verkstälts under sammanläggningsvillkor.

Storleksgrupper efter areal skogsmark m. m. (ha)	Storleksgrupper efter åkerarealen (ha)							Summa antal
	0—1	1—2	2—5	5—10	10—20	20—30	30—	
	Antal styckningslotter							
0—1	392	117	92	22	4	2	—	629
1—5	106	37	63	24	6	1	—	237
5—10	35	15	20	13	3	1	—	87
10—20	22	5	12	12	1	—	—	52
20—30	12	2	8	4	2	—	—	28
30—50	17	—	4	6	4	—	—	31
50—	12	1	2	7	2	—	—	24
Summa antal	596	177	201	88	22	4	—	1 088
Uppgifter om ägoslag saknas beträffande								57
Summa antal överlättna styckningslotter								1 145

sammanläggningsavstyckningarna för jordbruksändamål. Tillståndsgivningen till förvärven å styckningslotterna sträcker sig beträffande dessa för rättningar över flera år, men detta torde ej inverka ensidigt på urvalet i och för sig, som ändå kan anses som representativt för den avstyckningsverksamhet som motsvarar tillståndsgivningen under ett år. Här ovan redovisas de överlättna styckningslotterna fördelade på olika storleksklasser efter areal åker och skogsmark (tabell 7). Fördelningen på storleksklasser stämmer i stort sett med tabell 6, vilket ju är att vänta. En undersökning av de överlättna 1 145 styckningslotternas arealer i förhållande till deras stamfastigheters arealer visar att 597 styckningslotter ha mindre och 548 större areal än 1/10 av stamfastighetens areal. Förvärven av de smärre överlättna områdena avse i allmänhet arronderingsförbättringar såsom gränsrätning, inkorporering av enklaver, utvidgning av gårdsplats o. dyl.

I några fall har jordförvärvsärendet och det därmed sammanhängande avstyckningsärendet fått olika utgång, mest beroende på olika uppfattning hos jordförvärvs- och fastighetsbildningsmyndigheterna om den avsedda brukningsenhetens eller fastighetsbildningens lämplighet. Antalet sådana fall torde, så vitt framgår av yttrandena från överlantmätare och lantbruksnämnder, fram till år 1953 ej ha uppgått till mer än på sin höjd något tiotal.

Förköpslagen

Lantbruksnämndernas verksamhet med tillämpningen av lagen om kronans förköpsrätt redovisas i lantbruksstyrelsens årliga statistik, från vilken de här nedan intagna uppgifterna erhållits (tabell 8). Enär förköpslagen

Tabell 8. Ärenden enligt förköpslagen

Län	Antal ev. förköpsfall som kommit till lantbruksnämnds kännedom genom underrättelse från inskrivningsdomare						Antal anmälningar enligt 7 §						Antal enligt 4 § prövade ärenden					
	1948	1949	1950	1951	1952	1953	48	49	50	51	52	53	48	49	50	51	52	53
Stockholms	67	153	171	151	121	125	11	15	14	6	8	11	5	7	6	6	3	2
Uppsala	115	102	98	93	93	66	4	14	20	11	8	2	1	2	4	—	1	1
Södermanlands	105	95	180	172	139	196	12	23	8	6	2	3	1	4	—	5	3	3
Östergötlands	108	216	194	227	212	243	41	73	39	47	43	50	16	4	—	—	—	3
Jönköpings	199	172	260	265	238	237	20	17	24	11	7	6	—	4	13	4	16	22
Kronobergs	130	268	328	173	155	210	—	1	—	—	—	1	—	4	7	3	4	7
Kalmar	41	183	184	234	139	191	18	11	10	10	3	3	—	1	2	3	2	2
Gotlands	106	289	218	201	206	267	4	6	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Blekinge	69	98	125	130	68	74	1	2	—	4	—	2	1	1	2	—	—	1
Kristianstads	289	459	452	381	339	337	1	—	—	—	—	—	6	10	11	3	6	4
Malmöhus	58	479	503	446	348	264	18	63	69	57	40	33	2	5	1	5	2	—
Hallands	53	192	242	184	218	223	10	13	3	2	2	1	—	2	2	1	—	1
Göteb. och Bohus	10	190	207	201	175	177	1	—	—	—	1	2	—	—	—	—	1	2
Älvsborgs	317	332	359	377	330	314	8	55	86	22	11	18	16	79	68	61	34	50
Skaraborgs	8	668	913	625	601	508	3	5	8	6	4	2	—	5	1	2	2	2
Värmlands	224	304	224	295	220	196	—	3	11	—	4	8	—	—	3	—	1	1
Örebro	112	375	255	278	—	51	—	—	1	1	4	2	3	31	20	7	6	4
Västmanlands	75	154	181	199	68	72	—	—	1	3	1	2	—	—	2	1	1	—
Kopparbergs	470	294	538	375	177	99	2	49	28	17	5	4	—	5	11	9	8	—
Gävleborgs	367	307	336	298	315	276	—	—	2	1	—	—	—	—	—	3	1	—
Västernorrlands	137	375	483	598	716	494	—	2	1	1	2	2	—	—	—	1	2	8
Jämtlands	483	188	268	242	202	209	—	2	3	2	4	1	—	7	4	2	4	—
Västerbottens	629	562	473	569	734	542	—	5	—	5	1	1	—	8	—	—	1	3
Norrbottens	806	244	717	229	180	191	—	1	1	2	1	2	—	—	—	1	—	—
Summa	4978	6699	7909	6943	5994	5562	154	360	329	216	151	156	51	179	157	117	98	116

* För 1948 redovisas 10 fullföljda förvärv enligt § 5, § 6 och § 7 förköpslagen.

trädde i kraft den 1 juli 1948, omfatta uppgifterna för detta år endast ett halvt kalenderår.

Flertalet av de försäljningar av jordbruksfastighet, där kronans förköpsrätt kunnat utövas, ha kommit till lantbruksnämndernas kännedom genom underrättelser från inskrivningsdomarna om meddelade lagfarter å jordbruksfastigheter. På denna väg har för lantbruksnämnderna bekantgjorts 6 000—8 000 försäljningar om året. I jämförelse härmed synes den andra vägen för underrättelse eller anmälan av köparen (7 § förköpslagen) ha

hos lantbruksnämnderna åren 1948—1953.

Antal prövade hem- bud enligt 5 §						Hembud som antagits						Förköpsfall som blivit föremål för stämning						Förköpsfall där fri- villig uppgörelse träffats						
48	49	50	51	52	53	48	49	50	51	52	53	48	49	50	51	52	53	48	49	50	51	52	53	
4	8	17	14	20	17	—	1	7	3	11	5	—	—	—	—	—	2	—	—	1	1	—	—	
2	1	4	2	6	8	—	—	—	1	5	5	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
1	9	6	11	6	4	—	3	4	5	2	1	—	1	—	—	—	1	2	—	3	—	—	—	
—	3	3	5	3	7	—	1	1	3	—	2	—	1	2	1	2	3	—	2	—	—	—	—	
—	14	11	23	23	25	—	3	5	11	11	12	—	2	1	1	—	2	—	2	4	5	—	4	
3	12	6	6	5	7	—	—	—	2	—	4	—	—	—	—	1	1	—	2	1	—	—	—	
—	4	5	2	3	6	—	2	1	1	1	2	—	1	1	1	5	—	1	3	1	1	1	—	
—	10	14	16	8	12	—	6	3	8	4	3	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	
—	9	7	3	2	5	—	—	—	—	1	—	—	3	5	—	—	—	—	2	—	2	—	—	
5	6	23	11	25	31	—	3	3	2	5	5	—	1	—	2	2	—	1	—	—	1	—	—	
1	14	9	6	4	2	—	3	3	3	1	1	—	3	1	3	—	—	—	4	1	1	2	1	
3	13	7	6	3	9	—	3	5	1	—	4	—	—	—	1	1	1	1	2	3	11	2	2	
—	3	1	4	7	8	—	—	—	2	3	1	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	2	
8	43	36	37	61	71	—	8	12	18	29	34	—	1	4	2	2	2	—	3	11	3	4	1	
3	23	20	8	10	18	—	5	6	2	5	5	—	2	—	2	3	1	—	—	1	—	1	—	
4	4	12	17	10	8	—	—	3	3	3	6	—	1	2	7	2	—	—	1	2	1	2	—	
11	19	2	7	23	27	—	10	2	7	15	24	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	15	—	
1	2	5	3	11	12	—	1	4	1	7	5	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	2	
2	4	9	4	3	11	—	—	2	1	2	1	—	2	2	—	—	—	—	1	1	2	1	2	
3	5	10	8	16	27	—	1	2	2	8	10	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	
10	28	15	27	37	91	—	1	4	10	14	40	—	2	2	18	24	13	—	—	3	1	1	—	
2	27	14	31	39	53	—	11	8	16	13	25	—	4	2	7	2	6	2	2	—	—	—	5	
5	82	61	47	33	51	—	7	5	4	7	15	—	1	1	3	—	2	2	—	—	—	1	—	
1	52	2	14	22	34	—	14	—	—	12	7	—	1	2	3	4	3	1	—	—	1	—	1	
69	395	299	312	380	544		*	83	80	106	159	217	*	27	25	55	55	37	10*	24	33	31	32	21

spelat en underordnad roll med endast några hundra anmälningar om året. Emellertid har bl. a. förvärvs bekantgörande för lantbruksnämnd genom ansökan hos nämnden enligt jordförvärvslagen om tillstånd till förvärv av jordbruksfastighet kommit att likställas med anmälan enligt 7 § förköpslagen. För år 1953 redovisas 1 728 sådana fall, där förvärvet alltså prövats även enligt förköpslagen. Underrättelserna från inskrivningsdomarna gälla härigenom delvis försäljningar, där lantbruksnämnderna redan prövat frågan om förköp. Meningarna synas ha varierat i frågan om vilka försälj-

Tabell 9. Besvär hos lantbruksstyrelsen i förköpsmål åren 1950 och 1951.

	1950	1951
Besvär över beslut att utöva förköpsrätt		
därav a) beslutet fastställt	11	25
b) » upphävt	4	7
c) besvären återkallade	2	2
d) målet ej avgjort	0	2
Besvär över beslut att förklara fastighet behövlig för rationalisering (4 § förköpslagen)		
därav a) beslutet fastställt	0	0
b) » upphävt	1	0
Besvär över att lantbruksnämnd icke utövat förköpsrätt		
därav a) besvären ej upptagna till prövning	14	11
b) » återkallade	0	1
c) målet ej avgjort	1	1
Summa antal till lantbruksstyrelsen inkomna besvär	33	49

Tabell 10. Förköpsärenden som avgjorts av Kungl. Maj:t under tiden 1 juli 1948—31 december 1951

	Antal
Besvären bifallna = förköpsrätt må ej utövas	3
Besvären ej bifallna = förköpsrätt må utövas jämlikt 1 § i lagen	20
Övriga ärenden (ej besvärsmål, återkallade)	19
Summa	42

ningar lantbruksnämnd skall erhålla underrättelse. Detta kan måhända förklara sådana ojämnheter som att underrättelserna i Norrbottens län minskat från 717 år 1950 till 180 år 1952 eller att Skaraborgs län har dubbelt så många som Älvsborgs län.

Ägare av jordbruksfastighet har enligt 4 § förköpslagen rätt att hos lantbruksnämnden få besked huruvida hans fastighet är behövlig för rationaliseringsändamål och således kan komma i fråga till förköp. Denna möjlighet har begagnats föga och ojämnt. Endast några få procent av försäljningarna kunna ha föregåtts av sådant besked och ett län, Älvsborgs, svarar ensamt för bortåt hälften av fallen.

Avslag på ansökan om förvärvstillstånd torde i åtskilliga fall ha medfört att fastigheten hembjudits till lantbruksnämnden. Hembuden ha varit 300—500 om året, av vilka en betydande del blivit antagna. Antalet har ökat år från år. År 1953 antogs 217 hembud. Hembuden torde numera svara för ungefär hälften av lantbruksnämndernas fastighetsförvärv. I Kopparbergs län äro hembuden påtagligt få, vilket sammanhänger med den inom detta län vanliga oviljan att sälja jord. Variationerna i övrigt mellan länen torde till stor del bero på olika insatser från lantbruksnämnderna i rationaliseringsverksamheten.

Kronans förköpsrätt har använts i ringa utsträckning. Stämning om förköp har utfärdats i mindre än en procent av de fall, varom lantbruks-

nämnd underrättats. Västernorrlands län dominerar och hade 13 instämnda förköp av 37 för hela riket år 1953. I ett 30-tal fall årligen har frivillig uppgörelse träffats, sedan lantbruksnämnden beslutat om stämning, men innan stämning utfärdats.

De beslutade förköpen synas ofta ha mött ovilja. Mer än hälften av besluten har överklagats hos lantbruksstyrelsen. Enligt av utredningen anskaffade uppgifter anfördes besvär över beslut om förköp i 17 ärenden år 1950 och i 36 ärenden år 1951 (tabell 9). I flertalet fall fastställde lantbruksstyrelsen beslutet om förköp. Ungefär hälften av dessa ärenden torde i sin tur ha gått vidare till Kungl. Maj:t, som fram till den 31 december 1951 hade avgjort 23 ärenden om förköp (tabell 10).

Besvär ha förekommit över lantbruksnämnds underlåtenhet att utöva förköpsrätten. Antalet sådana ärenden hos lantbruksstyrelsen var 15 år 1950 och 13 år 1951. Besvär rätt föreligger dock ej i dylika fall, varför besvären ej kunnat upptagas till prövning.

FEMTE KAPITLET

Sammanfattning av yttranden från lantbruksnämnder och överlantmätare

För att få del av de erfarenheter från lagtillämpningen, som vunnits inom lantbruksnämnderna, har utredningen till dessa riktat vissa frågor i cirku-
lärskrivelse den 14 februari 1952. Av frågorna — till antalet sjuutton — voro
nr 1—9 sammanförda under rubriken »Frågor angående tillämpning och
verknings av gällande lagstiftning» samt de övriga under rubriken »Frågor
angående behov av ändringar i lagstiftningen». Frågorna besvarades under
loppet av våren 1952 utav samtliga de tjugusex lantbruksnämnderna. I det
följande återgivas svaren sammanfattningsvis.

1) *I vad mån har jordförvärvslagen hindrat a) jordbruksfastigheters över-
gång i icke jordbrukares ägo? b) spekulation i jordbruksfastigheter? c) för-
värv av jordbruksfastigheter för kapitalplacering? d) andra olämpliga för-
värv av jordbruksfastigheter?*

Lantbruksnämnderna synas allmänt mena, att jordförvärvslagen i stort
sett väl fyllt sin uppgift att hindra ifrågavarande slags förvärv. Särskilt
understrykes, att lagen i betydande omfattning förebyggt spekulations- och
kapitalplaceringsköp av skogsmark. Beträffande slättbygderna framhåller
man, att olämpliga samköp av jordbruk hindrats i stor utsträckning. Emel-
lertid förekomma också anmärkningar mot lagens effektivitet. Vissa nämnder
påtala sålunda landsfiskalernas intygsgivning såsom ägnad att släppa
fram förvärv vilka strida mot lagens syfte. Enligt andra nämnder före-
komma dylika förvärv som följd av undantagsbestämmelserna till förmån
för kommun och vissa anhöriga till överlåtaren.

2) *Har jordförvärvslagen främjat förändringar till det bättre i indelningen
i brukningsenheter? På vad sätt?*

Den första av dessa frågor har bejakats av det övervägande antalet nämnder.
Endast fyra ha svarat nekande, därvid de hänvisat till ett uttalande
i lagens förarbeten, enligt vilket lagen icke borde användas för att främja
jordbrukets yttre rationalisering. Med hänsyn till detta uttalande ha ett par
nämnder ansett sig ej ens kunna hindra förvärv varigenom bildas olämpligt
utformade brukningsenheter. I regel synas dock nämnderna ej ha tvekat

att i dylika fall med stöd av 3 § andra stycket vägra förvärvstillstånd, åtminstone om olämpligheten varit mera påtaglig. Även om lagen icke fått direkt användas för att positivt främja förändringar till det bättre i indelningen i brukningsenheter, har den enligt flertalet nämnder indirekt i viss mån haft sådan verkan genom att begränsa konkurrensen om salubjuden jord och därigenom öka möjligheterna för jordbrukare att förstärka sina fastigheter. Bl. a. har framhållits, att kompletteringar med skog kunnat ske tack vare denna verkan av lagen. Slutligen ha ett par nämnder påpekat, att lantbruksnämnderna utan den kontakt med aktuella fastighetsöverlåtelse, som jordförvärvslagen skänker dem, skulle gå miste om många tillfällen att med råd och ekonomiskt stöd länka transaktionerna på ett ur förevarande synpunkt gagneligt sätt.

3) *Huru har anordningen med de s. k. landsfiskalsintygen utfallit?*

Enligt det övervägande antalet nämnder har anordningen med landsfiskalsintygen i stort sett utfallit väl. Allmänt framhållas emellertid vissa olägenheter, och sju nämnder i olika delar av landet finna hela anordningen mer eller mindre otillfredsställande. De huvudsakliga anmärkningarna komma till uttryck i de två följande uttalandena:

Lantbruksnämnden i Göteborgs och Bohus län:

Landsfiskalsintygen synas ha haft följande konsekvenser, nämligen:

a) Icke enhetlig tolkning och tillämpning av jordförvärvslagens bestämmelser av de olika landsfiskalerna och lantbruksnämnden. Medan vissa landsfiskaler tagit allvarligt på uppgiften och även i tveksamma fall rådfrågat lantbruksnämnden synes andra landsfiskaler ofta behandla hithörande ärenden mer eller mindre schablonmässigt. Fall ha sålunda förekommit, där strykningar eller tillägg gjorts på intygsformuläret på sådant sätt, att den lämnade uppgiften utvisat, att vederbörande icke vore berättigad till landsfiskalsintyg. Sådana intyg ha senare kunnat godtagas av vederbörande inskrivningsdomare. I ett flertal fall ha landsfiskalsintyg utfärdats beträffande förvärv av jordbruksfastigheter för sommarnöjesändamål — även i fall där avsikten med förvärvet bort vara relativt klar för vederbörande intyggivare.

b) Landsfiskalernas brist på sakkunskap i jordbruksfrågor har i viss mån äventyrat respekten för jordförvärvslagen åtminstone i vissa landsfiskalsdistrikt. De i anledning av ansökningarna utförda polisutredningarna synes mestadels ha avsett att utreda sökandens uttalade avsikt med förvärvet, medan prövningen av frågan om möjligheterna att på vederbörande förvärvsfastighet bedriva jordbruk icke alls eller endast bristfälligt utretts. Fall ha sålunda förekommit, där landsfiskalsintyg utfärdats beträffande rena skogsfastigheter och jordbruksfastigheter utan byggnader även i fall där nyuppförande av sådana med hänsyn till de allmänna produktionsmöjligheterna icke varit försvarligt och heller icke avsetts.

c) Landsfiskalsintygen medför i huvudsak ett dubbelarbete därigenom att lantbruksnämndens prövning jämlikt förköpslagen av lagfarna fastighetsköp i realiteten förutsätter, att nämnden utför i stort sett samma undersökningsarbete, som erfordras för prövning jämlikt jordförvärvslagen.

d) Lantbruksnämnden erhåller kännedom om fastighetsförvärv vid en så sen tidpunkt, att prövning jämlikt förköpslagen i många fall i realiteten omöjliggjorts. Nämnden erhåller från domsagorna avskrifter av utfärdade lagfartsbevis beträffande förvärv av jordbruksfastigheter 1—2 månader efter det lagfart beviljats. I flertalet av dessa fall har vederbörande köpare redan flyttat till fastigheten, inköpt inventarier och startat driften, innan lantbruksnämnden hunnit taga ställning till frågan om Kronans förköpsrätt. Nämndens prövning måste i dessa fall av rent humanitära skäl ofta bli högst illusorisk.

Ett av skälen till att systemet med landsfiskalsintyg överhuvudtaget infördes torde ha varit en önskan att i hithörande fall ernå en snabb behandling av ansökningarna. Det kan härtill nu anmärkas, att lantbruksnämnden genom sin kännedom om länets jordbruk och bl. a. även genom sina ordsombud har möjlighet att göra erforderliga snabbutredningar, varför en fördröjd behandlingsgång icke torde befaras, om lantbruksnämnden övertar landsfiskalernas arbetsuppgift i samband med jordförvärvslagen.

Sammanfattningsvis kan här sägas, att nackdelarna med landsfiskalsintygen torde vara så pass stora att de överväga eventuella fördelar.

Lantbruksnämnden i Kopparbergs län:

Allmänheten torde aldrig kunna lära sig att med förståelse omfatta en ordning, varigenom en myndighet (landsfiskalen) medger ett förvärv och en annan myndighet (lantbruksnämnden) ett par månader efteråt med stöd av en annan lag omintetgör förvärvet. Det torde icke kunna förhindras, att en dylik naturlig inställning från jordbrukarnas sida nedsätter rationaliseringstakten. Ett förtroendefullt förhållande mellan nämnden och den jordbrukande befolkningen är nämligen en förutsättning för ett gott arbetsresultat. Anordningen med de s. k. landsfiskalsintygen är därför i hög grad olämplig. Denna uppfattning är, så vitt nämnden har sig bekant, allmän i jordbrukarkretsar i länet.

4) *Har vid kompletteringsförvärv den samtida tillämpningen av jordförvärvs- och jorddelningslagarna berett svårigheter eller tidsutdräkt? I vilka former har samordningen skett?*

Vid förvärv av del av jordbruksfastighet för sammanläggning med annan jordbruksfastighet träder såväl jordförvärvslagen som jorddelningslagen i tillämpning. Detta förhållande har enligt de ojämförligt flesta nämnderna icke berett vare sig nämnvärda svårigheter eller mera avsevärd tidsutdräkt vid ärendenas behandling. Endast en nämnd har givit uttryck åt en direkt motsatt mening. — Smidig samordning tycks genomgående ha ernåtts genom intimt och förtroendefullt samråd mellan lantbruksnämnderna och lantmäteriet. Tillvägagångssättet har varierat, beroende bl. a. på huruvida sökanden först hänvänt sig till nämnden eller till lantmätaren. I de förra fallen ha nämnderna alltefter omständigheterna antingen inhämtat distriktslantmätarens eller överlantmätarens mening under hand eller remitterat ärendet till distriktslantmätaren för utredning eller också uppmanat sökanden att begära avstyckning och samtidigt bordlagt förvärvsärendet i avbidan på förrättningslantmätarens ställningstagande. Sina beslut synas nämnderna i allmänhet ha fattat i närvaro av överlantmätaren, och åtmins-

tone emellanåt har denne i förväg beretts tillfälle att taga del av handlingarna i ärendet. Där sökanden först vänt sig till lantmätaren, har denne i regel efter verkställd utredning uppskjutit förrättningen och insänt förvärvsansökan till nämnden med bifogande av utredningen. I mera invecklade fall har förrättningslantmätaren själv föredragit ärendet inför nämnden. Efter tillståndsprövningen har lantmäteriförrättningen kunnat avslutas vid ett rent formellt sammanträde på förrättningsmannens kontor. På några håll har man i självklara fall ansett sig kunna slutföra förrättningen redan före förvärvsärendets anhängiggörande. Som en olägenhet av att förvärvsansökan sker först efter lantmäteriförrättningens början har av ett par nämnder framhållits, att den för jordförvärvsansökan föreskrivna tremånadersfristen lätt försittes.

5) *Har förköpslagen i stort sett visat sig lämplig för sin uppgift? Vilka svagheter ha eventuellt konstaterats?*

Den första av dessa båda frågor har bejakats av ett tiotal nämnder, medan de återstående i några fall svarat direkt nekande men i övrigt nöjt sig med att påtala olika svagheter i lagen. Endast en nämnd, vilken dock aldrig haft något förköpsmål, har lämnat lagen helt utan invändningar. Tämmligen allmänt tycks man anse, att lagen har sitt egentliga värde som påtryckningsmedel varmed nämnderna i vissa fall kunna leda fastighetsförsäljningar i önskvärd riktning. Som ett allvarligt missförhållande har det övervägande antalet nämnder framhållit, att förköpsrätten vanligen kan utövas först sedan köparen fått lagfart å egendomen och ofta även tillträtt densamma. Den tid, inom vilken förköpsrätten måste göras gällande, har enligt ett tiotal nämnder ofta visat sig vara för knappt tillmätt. Åtskilliga nämnder ha påtalat lättheten att kringgå lagen samt den tidsutdräkt som uppstår när förköpsfrågan fullföljes genom instanserna i såväl administrativ som judiciell ordning. Lagen har av olika nämnder betecknats som tungrodd, svår-tillämpad, omständlig och tillkrånglad. Typiskt för många nämnders syn på lagen är följande uttalande av lantbruksnämnden i Gävleborgs län:

Förköpslagen i sin nuvarande form fyller sin största uppgift enbart genom att finnas till såsom påtryckningsmedel, men i de fall nämnden tvingas gå till handling enligt lagen äro erfarenheterna mindre goda. Nämnden tvingas att under stark tidsnöd ta ställning till stora och allvarliga problem i samband med ett förköpsärende, vilket ärende sedan vanligen under mycket lång tid passerar olika besvärsinstanser. När ärendet når sitt slutliga avgörande, har köparen redan hunnit nyttja fastigheten en tid, flyttat in i bostaden, ställt in djur i ladugården och igångsatt åtgärder av olika slag. Köparens avflyttning och aveckling av affären blir en för nämndens good will mycket skadlig affär. I bygdens ögon verkar det alltid, som om lantbruksnämnden »kastade ut en familj», något som för år framåt skapar aversion hos befolkningen för kontakter med nämnden. Det enskilda fal-lets vinst ur jordbruksrationaliseringens synpunkt motväges säkerligen flerfaldigt av den avvaktande hållning hos övriga jordbrukare, som dylika exempel skapa.

De ekonomiska konsekvenserna äro också svåra att bedöma, därest en köpare hinner ta fastigheten i bruk. Nämnden har också med ytterlig försiktighet använt sig av kronans förköpsrätt.

Tre nämnder i skilda delar av landet ha även anmärkt på att förköpslagen icke kan nyttjas för tillgodoseende av andra rationaliseringsbehov än bildandet av bärkraftiga brukningsdelar.

6) *I vilken utsträckning har allmänheten visat missnöje med underlåtenhet att utöva förköpsrätten?*

Understundom har hänt, att lantbruksnämnd fått uppbära klander för att den avstått från att utöva förköpsrätten i något aktuellt fall. I större utsträckning har sådant dock förekommit endast i ett par av de norrländska länen. Från övriga län ha redovisats blott sporadiska fall.

7) *Vilka svårigheter och olägenheter ha yppats vid tillämpning av jordförvärvs- och förköpslagarna på samma förvärv?*

Förköpsrätt inträder endast i anslutning till en giltig överlåtelse, och för giltigheten av en överlåtelse förutsättes enligt jordförvärvslagen i princip att förvärvaren antingen erhåller lantbruksnämndens tillstånd till fånget eller inom viss tid söker lagfart därå med företeende av s. k. landsfiskalsintyg. För att kunna utöva förköpsrätten måste nämnden alltså i de förra fallen först meddela förvärvstillstånd för sin blivande motpart. Detta har av de flesta nämnderna framhållits som en oformlighet, ägnad att vilseleda gemene man och skada nämndernas anseende. Enligt vissa av uttalandena har allmänheten ännu svårare att förlika sig med förköpsingripanden mot dem som vunnit lagfart med stöd av landsfiskalsintyg. Från några håll har också påpekats det inkonsekventa i att förköpsrätt saknas där förvärvstillstånd lagligen måste vägras, t. ex. emedan fånget avser skogsmark vilken är behöfvlig som stöd för ortens jordbruk.

8) *I vad mån anlitas ortsombuden för utredning i jordförvärvs- och förköpsärenden?*

Det alldeles övervägande antalet nämnder bruka regelmässigt höra sina ortsombud i dessa slags ärenden. På några håll inskränker man sig dock till mera tveksamma fall. En nämnd har sagt sig anlita ortsombuden blott i mindre utsträckning och därvid tillagt, att flera ombud visat sig icke vara kvalificerade för utredningar av förevarande slag. Å andra sidan ha åtskilliga nämnder förklarat sig ofta kunna avgöra enklare ärenden utan annan utredning än den ortsombuden förebragt. Tämligen allmänt synas ombuden deltaga i förekommande besiktningar.

9) *Hur har allmänheten reagerat inför ifrågavarande lagstiftning och i vilken utsträckning förekomma försök att kringgå lagarna?*

Inställningen till ifrågavarande lagstiftning är inom jordbrukarkretsar i stort sett positiv, enligt vad som uttalats av tjugutalet nämnder. Några av dessa ha emellertid begränsat sitt uttalande till att avse blott jordförvärvslagstiftningen, därvid i ett par fall hänvisats till att den mera sällan tillämpade förköpslagen ännu icke hunnit påverka opinionen. Att lagstiftningen emellertid också vållat irritation har omvitnats av flera nämnder. Särskilt synas sådana jordbrukare — mest av den äldre generationen — som stå i begrepp att sälja sin gård emellanåt visa missnöje över att ej kunna bjuda ut gården till vem som helst. En nämnd har understrukit, att allmänhetens irritation i förekommande fall ej sällan bottnat i missuppfattningar och kunnat avledas genom ett klargörande från nämndens sida.

Försök att kringgå jordförvärvs- och förköpslagarna förekomma, ehuru efter 1951 års lagändringar icke i större omfattning. Ett par nämnder i vitt skilda delar av landet ha dock ansett försöken vara mera talrika, och beträffande förköpslagen har iakttagits viss tendens till ökning. På de praktiserade förfaringssätten ha givits åtskilliga exempel. Jordförvärvslagen har sålunda kringgåts bl. a. genom antedatering av köpebrev till tiden före 1946, då jordförvärvslagstiftningen trädde i kraft, eller av gåvobrev till tiden före 1951, då gåvofången inbegreps under lagstiftningen. Flera exempel ha anförts på att köpare, som ej fått förvärvstillstånd, övertagit fastigheten på långtidsarrende innefattande jämväl rätt att avverka skog. Det har hänt att virkeshandlare, som köpt skogsfastighet och ej kunnat påräkna förvärvstillstånd, fått köpebrevet utskrivet in blanco och underlåtit att söka lagfart samt efter grundlig avverkning sålt fastigheten vidare till behörig förvärvare med användande av samma köpebrev. Säljare ha låtit sig försättas i konkurs enbart för att kunna utnyttja bestämmelsen att jordförvärvslagen ej är tillämplig å förvärv från konkursbo. Fall ha förekommit där jordbrukare, som velat vidga sin egendom men ej vågat riskera att få en regelrätt förvärvsansökan avslagen, låtit sig företrädas av bulvan, t. ex. någon hemmavarande son, som kunnat få landsfiskalsintyg. I vissa andra fall har jordbrukaren överlåtit sin gamla fastighet på någon anhörig för att kunna med hjälp av landsfiskalsintyg köpa en ny samt efter köpet återförvärvat den förra fastigheten med utnyttjande av jordförvärvslagens släktskapsregel. Ett enkelt och av vissa uttalanden att döma allt vanligare sätt att gardera sig mot förköpsingripande är att i köpehandlingarna utsätta ett betydligt högre pris än det verkliga. Följden blir då att lantbruksnämnden, som sällan har möjlighet att bevisa rätta förhållandet, får avstå från förköp eller också betala oskäligt hög köpeskillning. En annan metod är att belasta fastigheten med in-tecknad gäld till så högt belopp att nämnden icke skall kunna förfoga över densamma för rationaliseringsändamål. Samma syfte har ibland

nåtts där köparen skyndat sig att frånsälja skog eller byggnader innan förköp kommit till stånd. Stundom äro köpare och säljare ense om att köpet skall gå åter, om förköpsrätten göres gällande, och att hindra återgång i dylika fall är enligt vad som framhållits av en nämnd knappast möjligt i praktiken. I köpekontraktet ha t. ex. införts speciella villkor som ej varit allvarligt menade utan avsedda att tjäna till förevändning för återgång av köpet i händelse av förköpsingripande. Ett vanligare sätt i sådana fall, där förköp beslutas efter det anmälan skett om fånget, tycks vara att köparen helt enkelt låter fånget bli ogillt genom underlåtenhet att iakttaga vad på honom ankommer enligt jordförvärvslagen. Köp, som formellt återgått efter vad nu sagts, ha sedan kunnat förklädas till långtidsarrenden, eventuellt mot engångsavgift. I sådana fall har förekommit, att »arrendatorn» fått sin besittning tryggad genom att mottaga inteckningar i fastigheten till belopp långt utöver dennas värde.

10) *Behövs fortsatt lagstiftning med det syfte som för närvarande tillgodoses genom jordförvärvslagen?*

Denna fråga har bejakats av samtliga nämnder. I de fall där utförligare motivering lämnats har i regel hänvisats till att det fortfarande är nödvändigt att förhindra spekulation och kapitalplacering i jordbruksfastighet. Därjämte har understrukits lagens syfte att bevara äganderätten till jorden hos brukaren. Några nämnder ha även framhållit att lagen behövs för att tillföra de ofullständiga brukningsdelarna salubjuden skogsmark. — Följande yttranden må här återgivas:

Stockholms läns och stads lantbruksnämnd:

Hittills vunnen erfarenhet visar, att en jordförvärvslag tills vidare är behöflig. Ingivna ansökningar tyder på, att det stora antalet jordbruk inom länet, som vid lagens tillkomst ägdes av »icke jordbrukare», skulle icke oväsentligt ha ökat därest tillståndsprövningen icke funnits. Man torde därtill kunna utgå ifrån, att intresset för att investera kapital i jordbruksfastigheter varit större än antalet ansökningar om förvärvstillstånd ge vid handen. Vidare skulle stora jordbruk sannolikt ha utvidgats på bekostnad av angränsande mindre brukningsdelar, vilket ur olika synpunkter skulle ha varit olämpligt. Enbart lagens förekomst torde därför ha haft en återhållande verkan.

Inom länet har jordförvärvslagens betydelse icke minst varit den, att man kunnat motverka en alltför långt gående minskning av de verkligt bärkraftiga jordbrukens antal. På samma sätt som jorddelningslagen är ett skydd mot att fullständiga jordbruk uppdelas, bör jordförvärvslagen vara ett hinder mot att var för sig bärkraftiga och välbebyggda enheter sammanläggas. Fall ha t. o. m. förekommit, där nämnden uppsatt såsom villkor för ett förvärvstillstånd, att köparen som särskild enhet försålde ett jordbruk, som strax före lagens tillkomst tillagts huvudgården.

Lantbruksnämnden i Göteborgs och Bohus län:

En fortsatt lagstiftning med samma syfte som jordförvärvslagen är sannolikt nödvändig. Latent finnes en bestämd strävan hos vissa personer att i spekulera-

tionssyfte eller andra liknande syften förvärva jordbruksfastigheter. Liksom det är svårt att göra sig en bild av hur ställningen på fastighetsmarknaden skulle ha sett sig just nu, om förvärvslagen icke hade funnits är det svårt att klart överblicka konsekvenserna av att nu slopa regleringsförfarandet. Det kan dock utan vidare fastslås att en sådan åtgärd icke skulle främja en sund och harmonisk utveckling och därför heller icke gagna jordbrukarnas sak eller samhället i dess helhet.

11) *Bör i så fall denna lagstiftning göras tidsbegränsad eller permanent?*

Tio lantbruksnämnder ha uttalat sig för en permanent lagstiftning, medan de övriga sexton nämnderna förordat tidsbegränsning. De senare ha i allmänhet motiverat sitt ställningstagande med att lagen ännu icke prövats tillräckligt under skilda slags konjunkturer. Åt den andra ståndpunkten har lantbruksnämnden i Uppsala län givit uttryck på följande sätt:

Lagen har ju tillkommit för att förhindra spekulationsköp och andra olämpliga förvärv och att jorden frånhändes den jordbrukande befolkningen. Skall detta syfte varaktigt tillgodoses synes lagstiftningen böra göras permanent. Köp av här åsyftat slag förekomma visserligen mest under uppåtgående konjunkturer men jordbruksfastigheter kunna under lågkonjunkturer vara lämpliga kapitalplaceringsobjekt för icke jordbrukare och under sådana tider komma i synnerhet starkt skuldbelastade fastigheter lätt att frånhändas jordbruksbefolkningen.

Lantbruksnämnden i Gävleborgs län har uttalat att lagen bör göras permanent, så att alla förvärvsplaner, som lagts upp i väntan på att lagen skall upphöra, få skrinläggas.

12) *Kan jordförvärvs- eller förköpslagstiftningens räckvidd utan större olägenhet inskränkas i ett eller annat avseende?*

Denna fråga har av de allra flesta nämnderna besvarats nekande. Som skäl har bl. a. anförts, att inskränkningar skulle kunna öppna nya vägar att kringgå lagstiftningen. Några nämnder ha dock ansett det möjligt att i viss mån vidga kretsen av dem som äro undantagna från lagstiftningen på grund av släktskap med fångesmannen. Lantbruksnämnden i Värmlands län har föreslagit, att i jordförvärvslagen återinföres undantaget för fastigheter med högst 5 000 kronors värde, men samtidigt betonat, att även dessa fastigheter kunna vara av intresse ur rationaliseringssynpunkt och därför alltjämt böra vara underkastade förköpslagen. Lantbruksnämnden i Malmöhus län har framhållit, att den, som redan äger jordbruksfastighet, alltid bör kunna påräkna tillstånd till förvärv som väntas medföra ökade möjligheter till rationalisering av jordbruksdriften å sökandens brukningsenhet. Detta borde enligt nämndens mening komma till klarare uttryck i lagtexten. Samma nämnd har ifrågasatt, om icke nämndernas skyldighet att granska skedda förvärv ur förköpsynpunkt kunde inskränkas till fall där någon

granne anmält behov av förstärkning. Slutligen bör omnämnas ett uttalande, enligt vilket liberalare normer skulle kunna tillämpas beträffande förvärv av jordbruk vars inköpande och drivande kräva stort kapital. En sådan uppmjukning skulle emellertid enligt samma uttalande kunna ske genom nya direktiv och således utan lagändring.

13) *Huru skulle jordförvärvs- och förköpslagarna kunna bättre samordnas med varandra?*

Tämligen genomgående ha uttalats önskemål om vidgade möjligheter för lantbruksnämnderna att anlägga rationaliseringssynpunkter redan vid förvärvsprövningen. För tillgodoseende härav ha flertalet nämnder föreslagit, att jordförvärvs- och förköpslagarna sammanslås till en lag. Ett annat alternativ har framförts av lantbruksnämnden i Älvsborgs läns norra område:

Jämlikt lag den 11 juni 1948 utgår det f. n. ett visst statligt stöd, producent- och kontantbidrag, bl. a. till innehavare och brukare av s. k. övergångsjordbruk, som anses erbjuda otillfredsställande försörjningsmöjligheter. Detta stöd är direkt grundat på ett av statsmakterna erkänt behov av en omfattande yttre rationalisering inom jordbruket. Detta system har under de år som gått visat sig motverka det yttre rationaliseringsarbetet på så sätt, att stödet verkar konserverande och prishöjande på de ofullständiga jordbruken. Ett borttagande av dessa bidrag skulle avsevärt underlätta och påskynda den yttre rationaliseringen. Nämnden anser det därför rimligt, att producent- och kontantbidragskungörelsen kompletteras med bestämmelse om, att den som vill åtnjuta detta bidrag skall lämna förbindelse, att han vid försäljning i första hand skall hembjuda fastigheten till Kronan. Genom en på detta sätt lämpligt utformad bestämmelse borde lantbruksnämnderna efterhand få möjlighet att för förstärkningsändamål utnyttja de flesta av övergångsjordbruken utan nuvarande förköpslag.

14) *Kan utfärdandet av landsfiskalsintygen med fördel överflyttas på annan myndighet? Skulle en eventuell överflyttning på lantbruksnämnderna medföra avsevärd ökning av dessas arbetsbörda?*

Nämnderna synas ganska allmänt vara av den uppfattningen, att intygsgivningen med fördel skulle kunna koncentreras hos dem. En nämnd har dock uttalat farhågor för ojämnare resultat som följd av nämndernas sämre tillgång till uppgifter om sökandenas personer. Häremot kan emellertid framhållas ett påpekande av en annan nämnd, att landsfiskalsintygens avskaffande självfallet icke utesluter att polismyndigheten anlitas för utredningar. Såsom tidigare antytts, ha åtskilliga nämnder uttalat sig för att jordförvärvslagen framdeles bör få användas i rationaliseringssyfte. Att landsfiskalernas intygsgivning i så fall måste upphöra har genomgående framhållits som självklart. Rörande den ifrågasatta reformens inverkan på nämndernas arbetsbörda äro meningarna delade. Å ena sidan har en nämnd

(Skaraborgs län) avstyrkt landsfiskalsintygens avskaffande under hänvisning till att nämnden eljest behöver särskild personal för intygsgivningen. Å andra sidan finnas nämnder som icke räkna med någon nämnevård arbetsökning överhuvudtaget, eftersom de f. n. i stället måste granska alla med stöd av landsfiskalsintyg lagfarna fång med hänsyn till eventuellt förköpsingripande. Flertalet nämnder anse, att deras arbetsbörda kommer att ökas men icke i avsevärd mån.

15) *Erfordras vid kompletteringsförvärv den dubbla prövningen enligt jordförvärvs- och jorddelningslagarna? Är förenkling av prövningen i vissa fall möjlig?*

Omkring tjugu nämnder anse det mer eller mindre ofrånkomligt att kompletteringsförvärv även i fortsättningen föranleda prövning enligt såväl jordförvärvslagen som jorddelningslagen. Bland annat har i detta sammanhang erinrats om att den senare lagen ej tager hänsyn till förvärvarens person och avsikter med förvärvet. Representativt är följande uttalande av Lantbruksnämnden i Kopparbergs län:

Ur flera synpunkter är det angeläget, att frågan huruvida ett kompletteringsköp bör tillåtas, handläggas av samma organ vare sig det föranleder lantmäteriförrättning eller icke. (Se Kungl. Maj:ts prop. nr 24/1950 sid. 34 och 35). Vidare är det önskvärt att lantbruksnämnden, som handhar låne- och bidragsgivning för kompletteringsköp samt bedriver den aktiva inköpspolitiken får tillfälle att på ett så tidigt stadium som möjligt inleda förhandlingar med parterna om den ur främst yttre men även inre rationaliseringssynpunkt lämpligaste lösningen. Om jordförvärvslagen skall få användas i rationaliseringssyfte och alltså kommer att fordra en strängare bedömning av förvärvsärendena än jorddelningslagen f. n. gör, blir denna synpunkt ännu viktigare än nu. Enligt nämndens uppfattning bör därför lantbruksnämnderna i princip även i fortsättningen ha till uppgift att pröva samtliga ansökningar om tillstånd att förvärva tillskottsmark. I detta sammanhang kan även förtjäna påpekas, att det icke torde vara lantmäteriorganisationen till enbart fördel att erhålla befogenheter att handlägga vissa ärenden enligt jordförvärvslagen. Med hänsyn till att ifrågavarande ärenden skola prövas icke blott ur ren fastighetsbildningssynpunkt utan även med hänsyn till sökandens personliga kvalifikationer är det tveksamt om det kan vara försvarligt att ålägga en ensam förrättningsman att handlägga någon del av tillståndsgivning enligt jordförvärvslagen. Risk föreligger att lantmätarens anseende som absolut opartisk förrättningsman rubbas.

Lantbruksnämnden i Malmöhus län har fört fram följande uppslag:

Även om den samtidiga tillämpningen av jordförvärvs- och jorddelningslagarna icke medför några större svårigheter eller längre tidsutdräkt, torde det vara mindre rationellt, att en och samma sak skall prövas av två olika myndigheter. Vid bedömandet av denna fråga synes hänsyn även böra tagas till det förhållandet, att det övervägande antalet köpare av tillskottsjord söka statlig lånegaranti för finansiering av den förvärvade fastigheten eller fastighetsdelen. Då lantbruksnämnden vid sin prövning av låneärendet måste ta hänsyn till i stort sett

samma förhållanden, som äro av intresse vid prövningen av jordförvärvsärendet, torde några väsentliga fördelar icke kunna vinnas genom en eventuell befrielse för lantbruksnämnden att verkställa prövning enligt jordförvärvslagen. En fullt rationell handläggning av de s. k. kompletteringsförvärven synes därför förut-sätta, att en och samma myndighet beredes möjlighet verkställa prövning enligt samtliga här nämnda författningar. Lantbruksnämnden anser sig icke kunna be-döma, huruvida härför erforderliga förändringar lämpligen kunna genomföras. Då det emellertid ur allmänhetens synpunkt torde vara önskvärt, att endast be-höva anlita en myndighet för att få ordnat de frågor, som äro förenade med ett kompletteringsförvärv, vill nämnden ifrågasätta, om icke lantbruksnämnden kunde tilldelas lantmätare med behörighet att verkställa prövning enligt jorddel-ningslagen.

Ett tiotal nämnder ha förordat, att förvärvsprövningen får i en eller annan form handhas av förrättningslantmätaren i enklare fall. Svårigheten här-vidlag ligger, som ett par nämnder framhållit, i gränsdragningen mellan enklare och andra fall, då ju även till arealen ringa kompletteringar kunna ha stor ekonomisk betydelse.

16) *I vilka avseenden skulle det administrativa förfarandet kunna förenklas till vinnande av arbetsbesparing och tidsvinst?*

I åtskilliga svar ha föreslagits ökade möjligheter för lantbruksnämnd att delegera sin beslutanderätt. Sålunda borde enligt några förslag lantbruks-direktören eller annan tjänsteman hos nämnden äga bifalla självklara an-sökningar om förvärvstillstånd. Enligt andra förslag skulle lantbruksdirek-tören äga att i samråd med ledamot eller ordsombud avgöra vissa enklare ärenden. Man har även förordat vidgade befogenheter för de inom nämnderna utsedda delegationerna för jordbrukets yttre rationalisering. I ett par yttranden har framhållits värdet för nämnderna av att ha tillgång till av-skrift av fastighetstaxeringslängderna och tillförlitligt kartmaterial. Man har också rekommenderat ökad användning av blanketter.

17) *Finnes anledning till andra författningsändringar än de ovan berörda?*

Av de i anledning av denna fråga framkomna uppslagen må här nämnas följande. Jordförvärvslagens tillämpningsområde borde utsträckas till att omfatta även kommuners, bolags och utlänningars förvärv. Förhandstill-stånd borde gälla endast under viss tid. För att nå mera bestående resultat av kompletteringsförvärv borde man kunna förknippa förvärvstillstånd med villkor om sammanläggning. Det borde också övervägas att lagfästa en rätt för lantbruksnämnderna att i samband med tillståndsgivningen ålägga förvärvaren att avyttra viss del av egendomen till annan. Intill dess ett för-värvsärende avgjorts borde råda förbud mot avverkning utan lantbruks-nämndens medgivande. Nämnden borde också ha möjlighet att under viss tid därefter förbjuda avverkning å nyförvärvad fastighet. En nämnd har ifrågasatt huruvida icke lagfartsansökan, som sker innan förvärvstillstånds-

frågan avgjorts, borde avslås och således ej blott förklaras vilande. Alternativt borde enligt samma yttrande vilandeförklarad lagfartsansökan efter anmälan av lantbruksnämnden återupptagas och avslås så snart förvärvstillstånd vägrats.

Även åt rikets överlantmätare har beretts tillfälle att besvara frågorna nr 4 och 15.

På *frågan nr 4* uttala överlantmätarna genomgående att egentliga svårigheter i allmänhet icke uppstått. De exempel på svårigheter, som anförts i yttrandena, hänföra sig till sådana fall då lantbruks- och lantmäterimyndigheter kommit till olika resultat i fråga om ett förvärvs genomförbarhet, mest beroende på olika uppfattning i de likartade frågorna om brukningsenhets respektive fastighets lämplighet. Dylika fall meddelas av överlantmätarna i Stockholms, Östergötlands, Jönköpings, Kristianstads och Örebro län. Däremot påtala överlantmätarna allmänt olägenheter i form av dubbelarbete och tidsutdräkt. Härom anför överlantmätaren i Jämtlands län:

För det fall att distriktslantmätare efter ansökan av jordägare börjar avstyckning av visst område, som förvärvats eller avses skola förvärvas för utökning av sökandens jordbruk, måste med nu gällande bestämmelser, sedan erforderlig undersökning och utredning för fastighetsbildningsfrågans bedömande verkställt, förrättningen avbrytas i avvaktan på lantbruksnämndens beslut i förvärvsfrågan. Den därav föranledda tidsutdräkten i förrättningens handläggning kommer alltid att minst motsvara tiden för lantbruksnämndens behandling av förvärvsärendet och tiden för ett extra sammanträde å förrättningsstället. För avlägset belägna orter kan med hänsyn till den planering ur kostnadssynpunkt, som alltid måste ske beträffande tjänsteresor, sistnämnda tidsutdräkt bli icke obetydlig. Inträffar olämplig årstid, kan samma tidsutdräkt bli avsevärd. En tidsutdräkt på 2—3 månader får för lantmäteriets del anses vara vanlig. Härtill komma av det extra sammanträdet föranledda ökade resekostnader för statsverket.

Överlantmätaren i Kronobergs län anför:

I de flesta fall verkställes utredning angående den tilltänkta fastighetsbildningen dels hos lantbruksnämnden i samband med att frågan om förvärvstillstånd prövas och dels av distriktslantmätaren i samband med avstycknings- eller sammanläggningsärendet. Detta måste innebära ett dubbelarbete, som skulle kunna undvikas genom samordning av lantmätarnas och lantbruksnämndens arbetsuppgifter i detta avseende.

För att minska olägenheterna och undgå svårigheterna i görligaste mån ha olika medel prövats. På några län förekomma i det syftet villkorliga förvärvstillstånd. Härom anför överlantmätaren i Hallands län:

Vid lantbruksnämndens prövning av förvärvsärenden iakttages regelmässigt en skarp gränsdragning mellan förvärvstillståndsfrågan å ena och fastighetsbildningssynpunkterna å andra sidan. Förefinnes tvekan om att ett förvärv av till-

skottsjord kan möta hinder ur fastighetsbildningssynpunkt lämnas tillstånd till förvärvet under förutsättning att hinder mot avstyckning och sammanläggning ej möter.

På en del håll praktiseras metoden att lämna förvärvstillstånd i efterhand. Överlantmätaren i Värmlands län anför härom:

Där det gäller avstyckning av obetydliga områden och där det förefaller uppenbart att lantbruksnämndens tillstånd kommer att erhållas, har mellan lantbruksdirektören och lantmäteriet gjorts den överenskommelsen att förrättningsmannen avslutar avstyckningsförrättningen, varefter lantbruksnämndens tillstånd till förvärvet erhålles i efterhand.

I sammanhanget mest betydelsefullt är dock det samrådsförfarande som utvecklats för samordning av myndigheternas beslut. Följande varianter må anföras.

Överlantmätaren i Göteborgs och Bohus län:

Förfarandet vid samordningen har i allmänhet skett på följande sätt. I de fall då avstyckningsförrättning påbörjats innan frågan om tillstånd till förvärvet blivit prövad — enligt uppgift från distriktslantmätrarna ha dessa fall varit de vanligast förekommande — verkställer lantmätaren föreskriven utredning i avstyckningsärendet och upprättar redogörelse däröver, som utmynnar i ett uttalande om den föreslagna fastighetsbildningens lämplighet och tillåtlighet. I tveksamma fall samråder lantmätaren med lantbruksdirektören, innan han fattar slutlig ståndpunkt. Något utlåtande rörande tillstånd till avstyckning lämnas ej, utan uppskjutes förrättningen i avbidan på lantbruksnämndens prövning av förvärvsärendet. Ofta föreligger endast muntligt avtal mellan köpare och säljare och i sådana fall upprättas köpehandling i samband med förrättningen. Ansökning om förvärvstillstånd upprättas och insändes jämte köpehandlingen till lantbruksnämnden. Samtidigt överlämnas förrättningsakten eller redogörelsen till nämnden, varvid i regel en enkel kartskiss över fastighets- och brukningsförhållandena bifogas. Vid prövningen av jordförvärvsärendet i lantbruksnämnden föredrages fastighetsbildningsärendet vanligen av överlantmätaren utom i särskilt tveksamma eller komplicerade fall, då förrättningslantmätaren kommer tillstådes och föredrager ärendet. Därest förrättningslantmätaren ansett fastighetsbildningen lämplig och överensstämmande med jorddelningslagen och lantbruksnämnden icke funnit anledning till erinran ur jordpolitisk synpunkt, lämnar lantbruksnämnden i regel tillstånd till förvärvet. Sedan jordförvärvsärendet avgjorts, upptages förrättningen till fortsatt handläggning, varvid om förvärvstillstånd lämnats, tillstånd till avstyckningen meddelas. I de fall, då ansökning om förvärvstillstånd inkommer till lantbruksnämnden innan avstyckningsförrättning påbörjats och fråga icke är om sådant enkelt ärende, där den föreslagna fastighetsbildningen kan bedömas av nämnden vid en enkel undersökning och samråd med överlantmätaren, inledes från nämndens sida samverkan med vederbörande distriktslantmätare för erhållande av ett förhandsbesked, huruvida förvärvet är ur fastighetsbildningssynpunkt genomförbart. Efter erforderlig utredning och samråd med nämnden beträffande fastighetsbildningens lämplighet ur jordpolitisk synpunkt, varvid i förekommande fall fältbesiktning företages, tillkännager lantmätaren sin mening. Denna samverkan sker på ett enkelt och formlöst sätt. I de enklare fallen begränsas densamma till muntligt samråd mellan lantbruksdirek-

tören och lantmätaren. I mera komplicerade fall redogör lantmätaren för fastighetsbildningssynpunkterna inför lantbruksnämnden, varvid överlantmätaren är närvarande. Jordförvärvsärendet prövas därefter av nämnden.

Överlantmätaren i Kalmar län:

Sedan vederbörande hos nämnden sökt förvärvstillstånd och hos distriktslantmätaren avstyckning har förrättning för avstyckning påbörjats och utredning verkstälts rörande de frågor, som inverka på tillståndsgivning till såväl förvärv som avstyckning. Som regel har härvid både lantbruksnämndens och lantmäteriets tjänstemän företagit undersökningar på platsen. Ärendet har därefter föredragits i lantbruksnämnden innan tillstånd till avstyckning meddelats. Vid nämndens sammanträde har vederbörande distriktslantmätare föredragit fastighetsbildningsärendet. Därefter har lantbruksdirektören lämnat en redogörelse för förvärvsärendet. Sedan distriktslantmätaren efter överläggningarna i nämnden som regel kunnat meddela om han tänker meddela tillstånd till den begärda avstyckningen eller icke har överlantmätaren haft tillfälle tillkännagiva sin ståndpunkt i fastighetsbildningsärendet. Har överlantmätaren därvid meddelat att han icke har något att erinra har lantbruksnämnden meddelat förvärvstillstånd och distriktslantmätaren tillstånd till avstyckningen, varefter förrättningen avslutats och faststälts.

Överlantmätaren i Västerbottens län:

Jordförvärvstillstånd och avstyckning samordnas numera på följande sätt. 1) Om ansökan om förvärvstillstånd går före ansökan om avstyckning remitterar lantbruksnämnden utan vidare utredning ärendet till distriktslantmätaren för yttrande. Nämnden följer sedan distriktslantmätarens yttrande i förvärvsärendet. 2) Om avstyckningen börjas innan förvärvstillstånd föreligger insänder lantmätaren i regel ansökan om förvärvstillstånd och bifogar utredningen i avstyckningsärendet med till- eller avstyrkan. Denna samordning bereder inga svårigheter. Däremot medför den merarbete och tidsutdräkt. En förrättning med förvärvsprövning kan aldrig handläggas i ett sammanhang.

På *frågan nr 15* ha tretton av överlantmätarna svarat, att kompletteringsförvärv omfattande del av fastighet skulle kunna lämnas helt utanför jordförvärvslagen. Fem av dessa begränsa sig dock till att föreslå, att kompletteringsförvärv avseende mindre områden lämnas fria. Överlantmätaren i Värmlands län anför:

Som jag förut framhållit, anser jag, att alla beslut om fastighetsbildning och alltså även om ändringar i gällande fastighetsindelning skall avgöras av en myndighet med stöd av gällande föreskrifter i jorddelningslagen. Härav följer alltså att enligt min uppfattning förvärv, som avser en utökning av en fastighet och medför en jorddelningsförrättning, icke bör komma under lantbruksnämndens prövning. Jordförvärvslagen avser som förut nämnts i första hand att förhindra fastighetsförvärv, som kunna anses olämpliga med hänsyn till köparens person eller syftet med köpet. Då äganderätten i här avsedda fall redan är klar beträffande den fastighet, som skall kompletteras med tillskottsjord från annan fastighet, förefaller det vara ganska onödigt att låta förvärvet komma under lantbruksnämndens prövning enligt jordförvärvslagen. Avsikten med förvärvet torde i de

allra flesta fall avse en ur fastighetsbildningssynpunkt både nyttig och önskvärd utökning av en fastighet för att den därigenom skall bliva lämpligare att utnyttja för sitt ändamål. I de fall där vederbörande köpare avser att utöka sin fastighet utan att skäl härtill föreligger med hänsyn till den ursprungliga fastighetens krav ur jordbruksekonomisk synpunkt på arealförstoring eller bättre arronderingsförhållanden och alltså förvärvet icke kan antagas för jordbruksnäringen medföra fördelar, som överväga uppkomna olägenheter i fastighetsindelningen, torde avstyckningen kunna avvisas vid förrättningen med stöd av bestämmelserna i 19 kap. jorddelningslagen.

Såsom exempel på förslag att lämna förvärv av mindre områden fria må anföras följande uttalande av överlantmätaren i Skaraborgs län:

Som ett komplement till här uppskissade riktlinjer och förfarande kan övervägas att helt slopa personprövningen för de *verkligt små* och betydelselösa kompletteringsförvärven både beträffande hela registerfastigheter eller delar av sådana. Erfarenheten har visat att åtskilliga kompletteringsförvärv avse jordstycken i areal understigande 1 hektar. Såvitt jag kunnat finna av föredragningslistorna har nämnden ej i något sådant fall funnit skäl vägra förvärvstillstånd. Den politiska personprövningen synes meningslös och det borde räcka med den legala fastighetsprövningen i dylika ärenden. Man bör överväga återinförande av den äldre värdegränsregeln, som för att ej kunna kringgås kompletteras med en arealgränsregel, som sättes tämligen låg t. ex. 1 eller 2 hektar. Kringgående av arealgränsregel genom fastighetsdelning torde möta stora svårigheter på grund av jorddelningslagens bestämmelser.

Nio överlantmätare föreslå i stället, att prövning enligt jordförvärvslagen skall ske även i de fall, där förvärvet leder till lantmäteriförrättning, men att prövningen då skall handhas av förrättningslantmätaren, som i tveksamma fall skall kunna hänskjuta frågan till lantbruksnämnden. Sålunda anför överlantmätaren i Östergötlands län:

I praktiken synes man icke ha upprätthållit sträng skillnad mellan jordförvärvslagens och förköpslagens tillämpning. Det synes även önskvärt att en sammanarbetning av de båda lagarna kommer till stånd. Även om så sker bör enligt min uppfattning vid kompletteringsförvärv den dubbla prövningen enligt jordförvärvs- och förköpslagen och jorddelningslagen kunna slopas.

Det lär vara ofrånkomligt att fastighetsbildningsfrågan prövas av fastighetsbildningsmyndigheterna och i första hand av förrättningslantmätaren. Denne bör alltså anförtros även prövning av förvärvet ur de synpunkter, som lantbruksnämnden hittills haft att beakta. Med hänsyn till det samarbete mellan skilda statliga organ, som statsmakterna under senare år förutsatt och vilket väl även i allmänhet fungerar tillfredsställande, torde några större olägenheter av ett sådant system knappast behöva uppstå. Det må framhållas, att redan för närvarande genom samarbete mellan lantmateriorganen, å ena sidan, och planmyndigheterna, lantbruksnämnderna och bostadsmyndigheterna, å den andra, många gånger långt svårare problem klaras upp, än de, varom nu är fråga.

Jag vill därför föreslå, att då fråga är om förvärv av mark, som skall avstyckas för sammanläggning med jordbruksfastighet, förrättningslantmätaren tillägges be-

hörighet att meddela tillstånd till förvärvet enligt jordförvärvslagen eller enligt en eventuellt samarbetad jordförvärvs- och förköpslag.

Skulle förrättningslantmätaren finna att ansökningen bör avslås eller att det är tveksamt, om tillstånd till förvärvet bör lämnas, synes ärendet böra hänskjutas till lantbruksnämnden.

Överlantmätaren i Örebro län anser, att olägenheterna av den dubbla prövningen skulle kunna undgås genom att lantbruksnämnden regelmässigt till vederbörande distriktslantmätare överlåter utredningen i ärenden avseende kompletteringsförvärv av del av fastighet, och anför vidare:

I de icke fåtaliga fall däribland, där förutsättningarna för förvärvet och fastighetsbildningen kunna anses klara, verkställer lantmätaren utredning och meddelar tillstånd till avstyckning under förutsättning av lantbruksnämndens godkännande, varefter förrättningen avslutas och insändes för fastställelse. Efter verkställd granskning föredrar överlantmätaren ärendet i nämnden, varefter akten, där erinran ej framställes, vidarebefordras till ägodelningsdomaren för behandlingen av fastställelse- och sammanläggningsärendet. Finner förrättningslantmätaren däremot förutsättningarna tvivelaktiga, vare sig det gäller sökandens person eller förvärvets lämplighet med hänsyn till en planmässig yttre rationalisering, avbrytes förrättningen och kontaktas lantbruksnämnden, eventuellt via överlantmätaren, som ju under alla förhållanden har att ta ställning till fastighetsbildningen. I vissa fall torde härvid förrättningsmannen direkt kunna föredraga ärendet för nämnden, i andra fall kan det vara lämpligt att lantbruksdirektören eller delegationen för yttre rationalisering tillkallas för att på förrättningsstället taga del av förhållandena. Sedan nämnden härefter meddelat beslut, avslutas eller inställes förrättningen.

I detta sammanhang må slutligen omnämnas ett yttrande som inkommit från Sveriges lantmätares förening. Häri påpekas bl. a. värdet av ökad medverkan från lantmateriets sida beträffande lantbruksnämndernas förköpsverksamhet och aktiva inköspolitik. Framför allt understrykes emellertid behovet av bättre samordning mellan jordförvärvs- och fastighetsbildningslagstiftningen. I anslutning härtill uttalas det önskemålet, att kompletteringsförvärv, som föranleda avstyckning, finge ske utan tillståndsprövning. Beträffande andra kompletteringsförvärv betonas vikten av att formlig sammanläggning kommer till stånd och att samråd härom sker mellan lantbruksnämnden och vederbörande distriktslantmätare.

SJÄTTE KAPITLET

Allmän motivering till lagförslagen

Det svenska jordbrukets struktur har väsentligen fått sin prägel under tider då den ojämförligt största delen av befolkningen var för sin bärgning hänvisad till jordbruksnäringen. Med befolkningens tillväxt följde ständigt ökad uppdelning av befintliga hemman samt nyodling av marker vilka tidigare betraktats som mindre lämpade för odling. Denna utveckling mot allt svagare brukningsenheter kom också att på olika sätt understödjas av statsmakterna i deras strävanden att avvärja emigration och arbetslöshet samt främja livsmedelsproduktionen. Under 1930-talet inträdde emellertid en markerad vändning härutinnan. Arbetslösheten blev nu så småningom en tämligen okänd företeelse och tillgången på livsmedel riklig. I stället hade man att brottas med en djupgående jordbrukskris, vilken betingades av överproduktion samt påkallade prisstödjande åtgärder av skiftande slag och till sist en omfattande jordbruksreglering. Under krigsåren uppstodo däremot genom avspärrningarna av vår import vissa svårigheter med avseende å livsmedelstillgången. Genom en allmän samförståndslösning undvekos emellertid under dessa år alltför stora höjningar av livsmedelspriserna. Att överbrygga den inkomstklyfta, som sedan länge förelagat mellan den i jordbruket arbetande befolkningen samt motsvarande yrkesgrupper inom andra områden, förblev alltså ett aktuellt problem.

Det är mot bakgrunden av nu antydda utveckling man har att se tillkomsten av 1947 års riksdagsbeslut rörande riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitik. Målsättningen för detta beslut var att bereda jordbruksbefolkningen möjlighet att uppnå och bevara jämställdhet i inkomsthänseende med andra motsvarande befolkningsgrupper. I detta syfte skulle staten, där så erfordrades, medelst reglerande åtgärder för vinnande av ett visst gränsskydd stödja jordbrukarnas strävanden att vidmakthålla en med hänsyn bl. a. till driftskostnaderna skälig prisnivå på jordbrukets produkter. En förutsättning för en sådan politik vore bl. a. att jordbruket dreves efter kostnadsbesparande metoder. Genomförandet av härför erforderliga rationaliseringsåtgärder borde i stor utsträckning ankomma på jordbrukarna själva. Av hänsyn till allmänintresset ansågs emellertid, att även staten här borde lämna sin medverkan.

Jordbrukets rationalisering — vilken givetvis i viss utsträckning utgör en av samhälleliga åtgärder oberoende, ständigt fortgående process — tager

sig uttryck på mångahanda sätt: ändamålsenligare brukningsenheter tillskapas, jord och byggnader upprustas, redskap och arbetsmetoder förbättras o. s. v. Den under senare år tilltagande mekaniseringen av jordbruksdriften har stimulerat jordbrukarnas strävan att erhålla större brukningsenheter och förbättrad arrondering. I detta hänseende kan nämnas att enligt uppgifter från jordbrukets utredningsinstitut det svenska jordbruket under åren 1938—1953 tillförts omkring 102 000 traktorer, 105 000 traktorplogar, 116 000 gödselspridare och 12 500 skördetröskor. Under samma tid har antalet hästar i jordbruket sjunkit med närmare hälften. Enligt av statistiska centralbyrån nyligen verkställd undersökning har antalet brukningsenheter minskat med 6 procent från år 1944 till år 1951. Undersökningen, vilken omfattar tretton syd- och mellansvenska län samt ej avser brukningsenheter med mindre än två hektar åker, utvisar också att minskningen främst gått ut över de små brukningsenheterna, varemot antalet större enheter ökat. I storleksgruppen 2—5 hektar översteg minskningen 14 procent, medan gruppen 50—100 hektar visar en ökning av mer än 6½ procent. Det är tydligt att bakom denna utveckling ligger en viss växelverkan mellan mekanisering och strukturförändring. Den som anskaffat maskinell utrustning eftersträvar helt naturligt ökad areal för att göra sin investering desto mer fruktbarande. Arealökningen i sin tur medför stegrat behov av tekniska hjälpmedel för jordens brukande.

Statens verksamhet för jordbrukets rationalisering är främst inriktad på att stödja och vägleda den fria utvecklingen på området. Detta sker bl. a. genom tillhandahållande av lån och bidrag samt genom upplysnings- och rådgivningsverksamhet. I samma syfte bedriver staten jordförmedling ävensom aktiv inköspolitik, varigenom jord uppköpes i fria marknaden för att sedan åter avyttras till jordbrukare som önska komplettera sina fastigheter. Även framgent torde rationaliseringen i första hand komma att främjas på detta sätt. Den enskilde jordbrukarens egna initiativ och hans frivilliga insatser i övrigt äro i själva verket omistliga faktorer, utan vilka allt rationaliseringsarbete vore dömt att misslyckas. Emellertid bör det allmänna äga möjlighet att påverka utvecklingen och arbetets utformande. Detta gäller särskilt den s. k. yttre rationaliseringen, d. v. s. brukningsenheternas omvandling till ökad ändamålsenlighet beträffande storlek och ägoanordning. Här uppstå lätt intressekonflikter, vilka icke kunna tillfredsställande lösas med mindre avgörandet får träffas av ett organ som står obundet av de enskilda intressena. Det är t. ex. ingalunda säkert att ett salubjudet markområde når rationell användning, om det tillfaller den av två tävlande grannar som förmår betala mest. Oftast lär den kapitalsvagares brukningsenhet vara i större behov av komplettering. Det kan leda till en icke önskvärd uttunning av den jordbrukande befolkningen, särskilt i våra glesbygder, om den ekonomiskt starkare har obegränsade möjligheter att beröva ett ofullständigt jordbruk kanske dess enda utväg att genom

komplettering nå förbättrad bärkraft. Men även andra skäl tala för att möjlighet bör finnas för det offentliga organ, som handhar verksamheten, att påverka utvecklingen. Det är givet att, om statsmakterna sätta in betydande belopp i rationaliseringsverksamheten, en viss bestämmanderätt måste tillkomma statliga organ i syfte att garantera att de insatta medlen komma till bästa nytta ur allmän synpunkt. Det kan icke vara ändamålsenligt att de avsikter och planer, enligt vilka de offentliga organen handla, alltför mycket rubbas på grund av enskilda intressen. Om de statliga myndigheterna icke hade vissa möjligheter i sin hand ej blott att ge anvisningar för en lämplig utveckling utan också att förhindra skadliga eller eljest olämpliga förvärv, kunde de enskilda intressenas företrädare lätt nog få ett sådant spelrum, att önskvärda lösningar av befolkningsfrågor och trivselproblem därav kunde försvåras.

Jordbrukets rationalisering utgör, som det anförda ger vid handen, ett led i och en grund för förverkligandet av den av statsmakterna 1947 antagna jordbrukspolitik. Det är uppenbarligen ur sociala synpunkter av största vikt att vid jordbruket på landsbygden uppehålls en stabil och i ekonomiskt hänseende tryggad befolkning. En förutsättning härför är att jordbruken i tillräcklig omfattning behållas just i den i jordbruket arbetande befolkningens händer, liksom det torde vara angeläget, icke endast att denna befolkning erhåller jämställdhet i ekonomiskt avseende med motsvarande befolkningsgrupper, utan ock att standarden och trivseln på landsbygden i icke alltför hög grad skilja sig från vad som erbjudes människorna i tätorterna. En god differentiering av näringslivet på landsbygden är ävenledes av största betydelse för att man skall kunna skapa ett gott underlag för förhållandena där. Rationaliseringen syftar sålunda till att skapa å ena sidan bärkraftiga jordbruk, som i och för sig ge ett ekonomiskt underlag för fullföljande av de uppsatta syftena, och å andra sidan jordbruk, vilka kunna ge sina innehavare en god hjälp att vid sidan av annan verksamhet ernå samma mål.

Statens behov av ett rättsligt hjälpmedel för främjande av jordbrukets yttre rationalisering tillgodoses med bl. a. lagen den 30 juni 1947 om kronans förköpsrätt. Denna lag har blivit utsatt för kritik, och inom riksdagen ha vid skilda tillfällen röster höjts för dess avskaffande. Ett återkommande argument har härvid varit, att lagen enligt statistikens vittnesbörd begagnades i så ringa utsträckning att den måste anses sakna existensberättigande. Härom må till en början medgivas, att betydelsen av en lag sällan låter sig helt mätas efter antalet fall varå den tillämpats. Så kan förhållandet vara även beträffande förköpslagen. Dess förefintlighet har otvivelaktigt för lantbruksnämnderna utgjort ett stöd, när det gällt att förhandlingsvägen söka få till stånd fastighetsöverlåtelser till gagn för rationaliseringen. Vissa fastighetsförvärv kunde utan tvivel ha fått en ur denna synpunkt ogynnsammare utgång, om icke kontrahenterna påverkats av

tanken på kronans förköpsrätt. Just denna indirekta verkan av lagen kan givetvis vara en anledning till att dess omedelbara tillämpning blivit inskränkt till jämförelsevis få fall. Till att förköpsmålen blivit tämligen fåtaliga har även bidragit det alltsedan tiden för lagens tillkomst rådande konjunkturläget, vilket medfört viss obenägenhet hos jordägare att avhända sig sina realvärden. Den som icke längre varit i tillfälle att själv bruka sin egendom har ofta föredragit att utarrendera i stället för att sälja densamma. Detta har verkat återhållande på antalet fastighetsöverlåtelse och reducerat förköpslagens betydelse, då det ju endast är vid överlåtelse som lagen kan bringas i tillämpning.

Förköpslagen har vidare i väsentliga stycken en utformning, som i praktiken visat sig ägnad att väcka irritation hos allmänheten och därför i sin mån minskat lantbruksnämndernas benägenhet att utöva förköpsrätten. Icke minst har man anmärkt på att förköpsrätten som regel kan göras gällande först sedan köparen fått lagfart på sitt fång. Att man icke skall kunna trygga sig till erhållen lagfart ter sig för flertalet som ett avsteg från hävdvunnen ordning. Åtskilliga praktiska olägenheter bottna också i tidsutdräkten mellan köpeavtalets ingående och förköpsrättens utövande. Under denna tid har köparen ofta hunnit bosätta sig på fastigheten. Ej sällan har han därtill anskaffat inventarier och även i övrigt inrättat sig för sin nya tillvaro. Emellanåt har han kanske också avyttrat ett tidigare innehåft jordbruk. För den köpare, som under dylika omständigheter plötsligt blir ställd inför ett förköpsanspråk, måste lantbruksnämndens aktion framstå som ett övergrepp. Den utgående löseskillingen har i sådana fall kanske icke täckt köparens omkostnader, och den ideella skada, som kan ha drabbat honom, blir aldrig ersatt. Nämndens ingripande har därför lätt att bland allmänheten uppfattas som ett oberättigat angrepp mot välfången egendom. Också formen för förköpsrättens aktualiserande — stämning till domstol — har ej sällan av den oförvittlige köparen känts som en personlig oförrätt.

Påtagliga brister i fråga om förköpslagens effektivitet ha också verkat återhållande på lantbruksnämndernas benägenhet att påkalla dess tillämpning. Säljare, som av en eller annan anledning önskat undgå ingripande med stöd av förköpslagen, ha funnit olika möjligheter att kringgå lagens bestämmelser. Detta syfte vinnes t. ex., om köpet bringas att återgå så snart förköpsrätten göres gällande. Det torde visserligen vara oförenligt med lagen att köpare och säljare skulle äga att enbart av denna grund genom avtal om köpets återgång hindra förköpsrättens utövande.¹ Med en smula förutseende vid köpehandlingarnas avfattande går det dock lätt att tillskapa förutsättningar för bifall till en talan om köpets återgång, om parterna äro ense därom. Det är därför naturligt att lantbruksnämnderna inför

¹ N.J.A. 1948 s. 196.

ovissheten om utgången av ett tilltänkt förköpsmål ofta nog föredraga att ej väcka talan. Också andra metoder finnas att hejda ovälkomna förköpsingripanden, t. ex. att belasta fastigheten med inteckningsgäld långt utöver värdet och därmed göra den oanvändbar för lantbruksnämnden eller att i köpehandlingen utsätta ett mycket högt pris i syfte att avskräcka nämnden från att utöva förköpsrätten. Det sistnämnda tillvägagångssättet, vilket förefaller att bli allt vanligare, torde merendels förbindas med särskild överenskommelse varigenom kontrahenterna emellan ett betydligt lägre pris blir gällande, som bättre motsvarar egendomens verkliga värde. Att lagfartsstämpeln härigenom kommer att utgå med för högt belopp synes icke verka nämnvärt avhållande. — Den tid, inom vilken nämnden, sedan den omsider fått kännedom om en skedd fastighetsförsäljning, måste fatta ståndpunkt i förköpsfrågan, har understundom visat sig vara för knappt tillmätt, vilket i sin mån torde ha bidragit till att i och för sig lämpliga förköp ej kommit till stånd. Slutligen bör i detta sammanhang bemärkas, att förköpslagen i själva verket har ett mycket begränsat användningsområde. Lagen tillgodoser nämligen endast den sida av jordbrukets yttre rationalisering som åsyftar bildande av bärkraftiga brukningsenheter. Något motsvarande instrument har heller icke funnits, när det t. ex. gällt att förbättra arronderingen för sådana enheter eller att lyfta upp familjejordbruk till normjordbrukets nivå.

Av vad utredningen tidigare anfört synes klart framgå, att en viss form av lagstiftning torde vara nödvändig, därest jordbrukets rationalisering skall på ett ur allmänintressets synpunkter lämpligt sätt kunna föras fram mot det i 1947 års beslut uppställda målet. Å andra sidan lär av utredningens nyss framförda argumentering också framstå såsom klarlagt, att den utformning vår nuvarande förköpslag fått icke är den lämpliga, när det gäller att smidigt och i möjligaste mån utan friktioner ernå goda resultat. De brister som påtalats — främst då möjligheterna att kringgå förköpslagen — äro av den art att de näppeligen låta sig avhjälpas med mindre lagstiftningen konstrueras efter i viss mån andra linjer. Så länge kronans rätt att förköpa fastigheten ifråga är beroende av att det ursprungliga köpeavtalet består, torde det alltid finnas möjligheter för mindre lojala säljare och köpare att få köpeavtalet att återgå och därigenom sätta förköpsrätten ur kraft. Detta förhållande sammanhänger med konstruktionen hos de regler och allmänna rättsgrundsatser som gälla för fastighetsförvärv och återgång av sådana förvärv. Utredningen anser sig i samband med översynen av jordförvärvs- och förköpslagarna icke kunna upptaga till övervägande ändringar i dessa regler och grundsatser med hänsyn till att dylika överväganden skulle leda långt utanför ramen för det lagstiftningsuppdrag som anförtrotts utredningen. Vidare lär man ej i en förköpslagstiftning i egentlig mening — d. v. s. ett regelsystem som berättigar till övertagande av annans fång — kunna komma till rätta med

problemet om de uppdrivna köpeskillingarna. Något annat sätt att någorlunda effektivt stävja dylika förfaranden torde näppeligen förefinnas än att i lagen öppna möjlighet att bestämma löseskillingen efter egendomens värde, där detta uppenbarligen är lägre än den utsatta köpesumman. Att i en förköpslag av gängse typ införa en sådan bestämmelse skulle emellertid medföra förluster för de köpare som tvingas att nöja sig med lägre vederlag än de själva utgivit. Hårt men likväl mindre stötande vore i dessa fall, att säljaren finge avstå vad han uppburit utöver vad som fastställts såsom egendomens verkliga värde.

Såsom nyss antytts måste en ny lagstiftning på förevarande område föras fram efter nya vägar. Först och främst måste härvid tillses att frågan, huruvida en överlåten fastighet bör tagas i anspråk för rationaliseringsändamål eller icke, bringas till avgörande så tidigt som möjligt och i varje fall innan lagfart meddelas å fånget. För tillgodoseende av detta syfte har i det av utredningen framlagda förslaget till jordrationaliseringslag införts den huvudregeln, att förvärv av jordbruksfastighet — varmed såsom i den gällande lagstiftningen förstås även skogsfastighet — skall inom viss kortare tid anmälas hos vederbörande lantbruksnämnd (1 § första stycket). Ehuru förslagets särskilda bestämmelser närmare utläggas längre fram i betänkandet, må redan här förutskickas, att huvudregelns räckvidd inskränkes genom åtskilliga och betydelsefulla undantag (1 § andra stycket). Sedan anmälan skett, har nämnden bl. a. att fatta ställning till frågan huruvida egendomen bör tagas i anspråk för rationalisering (5 § första stycket). Besvaras den frågan nekande, skall nämnden — under vissa ytterligare förutsättningar som avhandlas i ett senare sammanhang — utfärda ett intyg att mot förvärvet ej möter hinder enligt den föreslagna lagen, s. k. hinderfrihetsintyg (2 §). Om frågan bejakas, är redan detta tillräckligt för att nämnden skall kunna vägra dylikt intyg. Hinderfrihetsintyg skall vara en förutsättning för vinnande av lagfart (10 §). Sker ej anmälan inom föreskriven tid eller vägras hinderfrihetsintyg, blir förvärvet som regel ogillt (10 §).

Med denna uppläggning av lagen bortskäras de väsentligaste anmärkningarna mot den gällande förköpslagen samtidigt som man erhåller ett instrument, med vilket man kan på ett smidigt sätt påverka utvecklingen beträffande den fortskridande strukturrationaliseringen. När hinderfrihetsintyg vägras på grund av att egendomen anses behövlig för rationalisering och förvärvet således blir ogiltigt, ligger det i sakens natur att säljaren i de allra flesta fall finner det förenligt med sin fördel att hembjuda fastigheten till lantbruksnämnden eller efter förhandlingar med nämnden till den som enligt dess mening är mest i behov av fastigheten för rationalisering av sin egen brukningsenhet. Skulle nu säljaren av en eller annan anledning vilja behålla fastigheten, torde detta merendels endast innebära ett mer eller mindre långt uppskov beträffande genomförandet av rationali-

seringen i det avseende varom fråga är. Resultatet hade blivit detsamma, om säljaren frågat nämnden före den tillämnade försäljningen och då i anledning av nämndens svar att fastigheten behövdes för rationalisering föredragit att icke fullfölja försäljningen. Förr eller senare torde likväl fastigheten i flertalet fall ånyo komma ut i handeln, och nämnden har då åter möjlighet att söka få till stånd den önskade rationaliseringsåtgärden. Det kan ifrågasättas om icke bestämmelser av nu antydd art skulle vara fullt tillräckliga för att nå de önskemål man syftar till ifråga om rationaliseringsverksamheten. Givet är emellertid att vissa ur nämndernas synpunkter mer aktiva bestämmelser kunna te sig önskvärda. Man torde därvid närmast ha att överväga en till säljaren anknuten inlösningsrätt för nämnderna. Hur pass omfattande dessa bestämmelser böra bli är ju i hög grad beroende på vilket mål man uppställer ifråga om effektiviteten hos desamma. Vill man nå en hundraprocentig effektivitet av stadgandena, måste dessa byggas ut i mycket rigorös riktning. Man kan härvid tänka sig bestämmelser av följande innehåll. Sedan hinderfrihetsintyg vägrats, bör nämnden äga ovillkorlig rätt att lösa till sig egendomen. Eftersom köparen i detta skede ej längre har någon del i saken, kommer en sådan inlösningsrätt att till skillnad från förköpsrätten beröra blott säljarens intresse. Att ifrågasätta en inlösningsrätt gent emot den, som nyss i handling visat sig beredd att övergiva sin gård, synes också mera tilltalande än att i likhet med förköpslagen vända sig mot den, som just förvärvat gården i avsikt att där söka sin framtida bärgning och kanske även flyttat dit. Om en dylik inlösningsrätt icke skall kunna påverkas av säljarens önsningar, måste den liksom den nuvarande förköpsrätten gälla även vid byten. Eljest skulle man alltför lätt kunna undandraga sig densamma genom att kläda köp i bytets form. Vidare måste inlösningsrätten, om den skall göras fullt effektiv, förenas med möjlighet att domstolsvägen bestämma löseskillingen efter värdering i sådana fall där det utsatta priset uppenbart överstiger fastighetens värde. Eljest skulle säljare och köpare lätt kunna göra rätten illusorisk genom att utsätta en fingerad och för lantbruksnämnden oantagbar köpesumma.

Emellertid anser sig utredningen icke kunna förorda en inlösningsrätt med den stränga utformning som nyss antytts. Dylika bestämmelser måste komma att verka stötande, framför allt i de fall då löseskillingen skulle sättas lägre än det avtalade vederlaget. Säljaren kan ju också i vissa situationer ha ett välmotiverat intresse av att icke överlåta fastigheten enligt nämndens intentioner. Personliga önskemål och liknande förhållanden kunna här spela in på ett avgörande sätt. Enligt utredningens mening skulle bestämmelser av förut angivna slag givetvis vara synnerligen effektiva men torde likväl av nyss berörda skäl lämpligen icke böra upptagas i lagen. Ett förfarande enligt expropriationslagen skulle i verkligheten kunna drabba ägaren mindre hårt än en så obetingad inlösningsrätt för

nämnden. Expropriationsförfarande kan ju icke inledas med mindre Kungl. Maj:t i varje enskilt fall prövat det nödigt för det avsedda ändamålet. Ej heller skulle vid expropriation gottgörelsen bli maximerad till det pris som ägaren i tidigare sammanhang betingat sig. Vid expropriation finnes också möjlighet att påkalla och erhålla intrångsersättningar.

Utredningen finner sig emellertid icke vilja uppgiva tanken på att tillförsäkra lantbruksnämnderna en viss inlösningsrätt. Om man därmed förenar föreskrifter som lämna fastighetens ägare skydd för hans intressen, synas icke några betänkligheter kunna förefinnas men praktiska fördelar likväl vara att vinna. Det gäller framförallt att här avväga å ena sidan den enskildes rätt till skydd för sina berättigade önskemål och å andra sidan allmänintresset att få leda och stödja jordbrukets rationalisering i sunda utvecklingslinjer. Vid övervägande av dessa spörsmål har utredningen trots sig finna en framkomlig väg, om i den nya lagen upptoges ett stadgande av innehåll, att lantbruksnämnd vid vägran av hinderfrihetsintyg erhåller rätt att inlösa fastigheten till det utfästa priset, dock endast under förutsättning att säljaren icke inom en månad efter det han fått del av nämndens beslut att vägra hinderfrihetsintyg förklarar sig önska behålla fastigheten. Härigenom skapas för nämnden i stället för tvångsbestämmelser av diskutabelt värde en grundval för att uppnå överenskommelse. Genom att man utgår från det avtalade priset undvikas irriterande tvister om detta. Visserligen kan denna inlösningsrätt synas svag, men dess förefintlighet torde i vart fall vara ägnad att hos allmänheten framhålla, att nämndernas arbete också är inriktat på att taga initiativ beträffande strukturförändringar inom deras verksamhetsområde. Den möjlighet, som förefinnes för nämnden att även framdeles av rationaliseringsskäl vägra hinderfrihetsintyg, torde också vara ägnad att ge eftertryck åt inlösningskravet. Såsom utredningen tidigare uttalat, torde det vara svårt att utforma en lagstiftning, som icke på något sätt kan kringgås, och å andra sidan synes det icke heller tillfredsställande att ha en lag, som de förutseende och illojala kunna sätta ur kraft genom olika grepp med större eller mindre verklighetsunderlag. Under sådana förhållanden har det syntts utredningen mera tilltalande att öppna en i lagen reglerad väg för den som av en eller annan anledning vill behålla sin fastighet och ej önskar överlåta den till lantbruksnämnden eller till köpare som nämnden anvisar.

Vid de förhandlingar, som förutsättas skola komma till stånd sedan hinderfrihetsintyg vägrats, stärker nu ifrågavarande bestämmelse nämndens ställning och hindrar förhållningstaktik från säljarens sida. Mot bestämmelsen kan möjligen invändas, att onödig rättsförlust skulle kunna uppstå för säljare som försitter fatalietiden. För undvikande härav bör i beslutet angående vägran av hinderfrihetsintyg intagas en erinran om nämndens inlösningsrätt därest säljaren ej meddelar att han önskar be-

hålla fastigheten. Emellertid talar presumtionen så pass starkt för säljarens villighet att ånyo avyttra fastigheten på oförändrade villkor, att man av en annorlunda inställd säljare skäligen kan fordra en uttrycklig anmälan om motsatsen.

Den konstruktion med vägran av hinderfrihetsintyg, som lagstiftningen fått i det av utredningen utformade förslaget, skulle under vissa förhållanden kunna leda till obilliga resultat för jordägarna, om den icke förseddes med vissa föreskrifter till dessas skydd. I det fall att en lantbruksnämnd vägrade utfärda hinderfrihetsintyg på grund av att fastigheten behövdes för rationalisering på ett av nämnden angivet sätt, skulle nämligen fastighetsägaren icke äga möjlighet att avyttra fastigheten annat än till nämnden eller den av nämnden anvisade köparen. Ett sådant läge skulle för fastighetens ägare, då det gäller att bestämma köpeskillingen, kunna komma att bli ofördelaktigt, när någon konkurrens om fastigheten icke kan ifrågakomma. Det har stått klart för utredningen att i dylika situationer nämnden, som ju vägrat hinderfrihetsintyg, också bör vara pliktig att lösa egendomen för den tidigare avtalade köpesumman. I förslaget har därför upptagits ett stadgande (11 § andra stycket), enligt vilket nämnden är skyldig att på yrkande av säljaren inlösa fastigheten, sedan hinderfrihetsintyg vägrats av förut angivna skäl. Skulle däremot också andra skäl ha dikterat nämndens beslut, bör en dylik skyldighet icke föreligga. Såsom närmare kommer att utvecklas i det följande kan hinderfrihetsintyg vägras av flera andra orsaker (3, 4 och 6 §§). Bland dessa märkas liksom i den nu gällande lagstiftningen sådana fall, där köparen handlar i spekulations- eller kapitalplaceringssyfte samt där försäljningen sker till bolag, förening eller stiftelse. Härutinnan ansluter sig förslaget helt till vad redan nu gäller enligt jordförvärvslagen.

Såsom utredningen förut berört, kan även den av utredningen föreslagna lagen kringgå genom att köpesumman i överlåtelsehandlingen sättes så hög att lantbruksnämnden icke anser sig böra inlösa fastigheten. Det kan tyckas ganska klart att ett dylikt i förhållande till lagen illojalt handlingsätt lätt skulle kunna förhindras, om densamma kompletterades med ett tillägg av innehåll, att inlösningsplikt ej föreligger, där priset uppenbart överstiger egendomens värde. Då utredningen likväl icke ansett sig i sitt lagförslag böra upptaga en bestämmelse av detta innehåll, ha skälen härför varit flerfaldiga. Stadgandet kan otvivelaktigt leda till tvistigheter mellan nämnden och säljaren av den fastighet, som nämnden önskar inlösa, rörande frågan om priset uppenbarligen överstiger egendomens värde. Därest denna fråga icke kan lösas genom uppgörelse mellan nämnden och säljaren, måste den givetvis i sista hand hänskjutas till domstols avgörande. En dylik tvist är givetvis av ganska svårbedömlig art, även om det endast gäller för domstolen att avgöra om priset uppenbarligen överstiger värdet av egendomen. I tveksamma fall, och sådana komma säkerligen att

icke bliva så få, kommer nämnden att ställas inför synnerligen svåra avgöranden. Nämnden kommer sannolikt att finna det bättre att betala ett högre pris för egendomen än att inleda en rättegång, vars utgång är tvivelaktig. Eller också blir nämnden ändå nödsakad ge hinderfrihetsintyg. Stadsgandet kommer sannolikt att medföra en mindre god verkan än den åsyftade. Nämnden kan invecklas i synnerligen vanskliga rättegångar. Dess auktoritet och framförallt goodwill hos jordbrukarna kan på grund härav undergrävas. Nämndens arbetskrafter kunna komma att upptagas av dem egentligen främmande uppgifter av tämligen periferisk natur, och en mängd trassel och störningar i dess arbete bland jordbrukarna kan uppkomma. Utredningen vill här också framhålla, att den fastighetshandel, som skulle drabbas av detta stadgande, i de flesta fall avser handel mellan jordbrukare eller i vart fall fastighetshandel, där köparparten är jordbrukare. I samtliga fall där köparen icke tillhör den jordbrukande befolkningen griper, såsom tidigare antytts, andra stadganden in (3, 4 och 6 §§), och i dylika fall är nämnden icke skyldig att inlösa egendomen. Med hänsyn till nu berörda förhållanden har utredningen stannat för att icke upptaga någon bestämmelse av förut angivet innehåll i lagförslaget. Skulle den framtida utvecklingen visa att lagen kommer att i större omfattning kringgås genom upptagandet av alltför höga köpeskillingar, torde problemet få upptagas till förnyat övervägande, då fråga blir om förlängning av giltighetstiden för lagen. Enligt utredningens mening, som närmare angives i annat sammanhang, hör nämligen lagen tillsvidare endast givas begränsad giltighetstid.

Jordförvärvslagen av 1945 hade till syfte i första hand att hindra olämpliga förvärv av jordbruks- och skogsfastigheter, framför allt spekulations- och vissa kapitalplaceringsköp. Härjämte utgjorde lagen ett värdefullt instrument i strävandet att förbättra jordbrukets yttre rationalisering. Vid tillkomsten av 1948 års lag hade sistnämnda uppgift övertagits av de året förut införda bestämmelserna om förköp och expropriation. Lagens användningsområde blev därmed, enligt vad som ock uttalades i propositionen, inskränkt till det primära syftet att motverka i och för sig olämpliga förvärv. Härmed avses i lagen först och främst spekulationsköp, d. v. s. fall där köparen är mera inriktad på att tillgodogöra sig fastighetens kapitalvärde än dess löpande avkastning. Med dessa sammanfalla ofta sådana, där fastigheten kan befaras bli vanskött i förvärvarens ägo. De likställas också i det föreliggande förslaget. Härjämte vill lagen bl. a. kontrollera och motverka kapitalplaceringsköp och andra förvärv, som minska den jordbrukande befolkningens fastighetsinnehav, ävensom bildande av stora gods-komplex. I dessa senare fall råder emellertid icke kategoriskt förvärvsförbud. Då dylika förvärv kunna anses vara till gagn ur allmän synpunkt,

liksom även i vissa andra situationer, kan enligt lagen sådana förvärv medgivas. Den ståndpunkt lagen sålunda intager i fråga om skadligheten av olika slags förvärv synes icke ha vållat större meningsbrytningar. Även med kapitalplaceringsköpen kunna så avsevärda nackdelar vara förbundna att lagens kontrollbestämmelser funnits välmotiverade.

Jordförvärvslagens målsättning har i huvudsak alltså icke utsatts för saklig kritik. Anmärkningsvärt nog ha meningarna varit mera delade beträffande frågan om medlet att motverka de skadliga förvärven. Från vissa håll har gjorts gällande, att frekvensen av dylika förvärv icke motiverade särskilda lagstiftningsåtgärder över huvud taget. Som bot mot förekomna missförhållanden ha även rekommenderats skärpningar i skogsvårds- och vanhävdslagstiftningen o. s. v. Gemensamt för lagens motståndare har varit, att man ansett den förvärvskontroll som förefinnes innebära större våld än nöden kräver.

När utredningen nu tager upp frågan huruvida lagbestämmelser med jordförvärvslagens syfte alltjämt böra förefinnas, har problemet undergått en viss förenkling i jämförelse med läget vid tillkomsten av 1945 och 1948 års lagar. Utredningen har nämligen, såsom första avsnittet av detta kapitel utvisar, funnit sig föranlåten att för främjande av jordbrukets yttre rationalisering föreslå, att anmälningsskyldighet införes beträffande förvärv av jordbruks- och skogsfastigheter. Det av utredningen i anslutning härtill föreslagna regelsystemet låter sig väl utbyggas med bestämmelser av nu ifrågavarande innebörd. Detta kan ske utan att allmänheten ytterligare betungas och utan nämnvärd ökning av myndigheternas arbetsbelastning. Det är därför icke nödvändigt att behovet väges mot de olägenheter som äro förenade med en även ur andra synpunkter erforderlig lagstiftning.

I propositionen till 1948 års jordförvärvslag framhölls, att man då — till skillnad från läget vid tillkomsten av 1945 års lag — sedan mera än två år tillbaka haft hinder mot olämpliga fastighetsförvärv uppställda i lag. Detta medförde självfallet betydande svårigheter att dokumentera behovet av fortsatt lagstiftning medelst påvisande av skadliga tendenser inom fastighetsmarknaden. Numera har lagstiftningen icke blott gällt under en avsevärt längre tidrymd — över åtta år — utan också sedan den 1 juli 1948 omfattat samtliga slag av jordbruksfastigheter oavsett deras värde. Man är därför numera för frågans bedömande i viss mån hänvisad att bygga på erfarenheter som vunnits vid lagens tillämpning. Stor betydelse måste härvid tillmätas de uttalanden som gjorts av de tillämpande myndigheterna själva, nämligen lantbruksnämnderna, med anledning av utredningens rundfrågor i ämnet. Såsom närmare framgår av den i femte kapitlet givna sammanfattningen av svaren på dessa frågor, ha nämnderna enstämmigt förklarat behov föreligga av fortsatt lagstiftning med jordförvärvslagens syfte. Skälet härtill synes framför allt ha varit farhågor att äganderätten till jorden skulle i stigande grad komma att frångå den jordbrukande

befolkningen, om jordförvärvslagen avskaffades. Det har också erinrats om att fall där förvärvstillstånd ej kan meddelas allt som oftast förekomma. Statistiken för fyraårsperioden 1950—1953 visar också, att årliga antalet avslagna eller återkallade jordförvärvsansökningar uppgår till ungefär 800. Eftersom återkallelserna säkerligen merendels bero på att lantbruksnämnden under hand förklarar sig icke kunna godtaga förvärvet, innebär detta, att vart sjätte tillståndspliktigt jordafång bedömts icke vara lämpligt. Härtill torde emellertid böra läggas åtskilliga, kanske flertalet, av de fall — till antalet över 200 under 1952 — där förvärvaren utan resultat ansökt om landsfiskalsintyg. Sannolikheten talar nämligen för att dessa förvärvare i stor utsträckning anse det lönlöst att gå vidare till lantbruksnämnderna och således icke återspeglas i statistiken därifrån. Lagens väsentliga betydelse ligger emellertid icke i att myndigheterna med dess hjälp kunnat omintetgöra ett antal olämpliga förvärv. Vida mer betyder, såsom ock understrukits av flera nämnder, lagens avhållande inverkan på dem som avstå från att söka placera medel i jordegendom, emedan de känna med sig att de icke kunna påräkna förvärvstillstånd. Att en utbredd tendens till dylika placeringar eljest föreligger torde näppeligen kunna bestridas. Talande bevis på det ekonomiskt lockande i sådana förvärv utgöra de försök att kringgå lagstiftningen som framtvingade 1951 års lagändringar. Enligt lantbruksnämndernas vittnesbörd förekomma alltfjämt ansatser i sådan riktning.

Utredningen är också för sin del av den uppfattningen, att det svenska bondejordbruket och dess utövare ha gagn av en lagstiftning av ifrågavarande slag. Visserligen har från en del håll gjorts gällande, att en skärpt vanhävds- och skogsvårdslagstiftning skulle kunna få i stort sett samma effekt. Såsom framhölls redan i samband med tillkomsten av 1945 års jordförvärvslag är dock uppenbart, att dylika åtgärder icke kunna vara tillfyllest. I sakens natur ligger nämligen, att beträffande jordbruk i allmänhet endast de svåraste fallen av misskötsel kunna träffas av en vanhävdslag. Att märka är också att ingrepp enligt vanhävds- och skogsvårdslagstiftningen regelmässigt ske först sedan skadan skett. Ett utnyttjande av skogsvårds- och vanhävdslagstiftningen i det syfte, varom nu är fråga, måste med nödvändighet medföra att mera omfattande och betungande fiskaliska uppgifter komma att påläggas såväl skogsvårdsstyrelserna som lantbruksnämnderna. Att en dylik utveckling icke är önskvärd med hänsyn till dessa organs allmänna ställning såsom rådgivare och stödjare på skilda sätt av skogs- och jordbruket torde vara uppenbart. En ökning av skogsvårdsstyrelsernas och lantbruksnämndernas fiskaliska uppgifter skulle i hög grad skada deras förtroende och övriga verksamhet bland landets skogsägare och jordbrukare. Det är slutligen tydligt, att man ej kan med sagda lagstiftning på erforderligt sätt tillgodose önskemålet att bevara jorden i den jordbruksidkande befolkningens ägo.

Jordförvärvslagens materiella bestämmelser, vilka återfinnas i dess 3 §, synas i stort sett vara av beskaffenhet att böra direkt infogas i den nya lagstiftningen. De ha därför i tämligen oförändrat skick upptagits i föreliggande förslag till jordrationaliseringslag, där 3 § motsvarar första och 4 § andra stycket av 3 § jordförvärvslagen. Även dessa bestämmelser skola således beaktas av lantbruksnämnderna vid deras granskning av anmälda jordafång och i tillämpliga fall föranleda vägran att utfärda hinderfrihetsintyg.

I ett hänseende har utredningen dock funnit sig böra omarbota förenämnda bestämmelser. I 3 § andra stycket jordförvärvslagen beröres bl. a. det fall, att tillstånd att förvärva jordbruksfastighet sökes av den, som redan äger sådan fastighet, eller att ansökan avser förvärv från olika fångesmän av fastigheter vilka förut icke utgjort en brukningsenhet. För dessa fall stadgas, att ansökningen icke må bifallas med mindre sökandens innehav av egendomen kan väntas medföra övervägande nytta för jordbruket eller för näringslivet i orten eller egendomen för sökanden har synnerligt värde utöver det ekonomiska eller eljest särskilt skäl därtill föreligger. Enligt motiven till 1945 års lag riktar sig denna bestämmelse mot s. k. latifundiebildning från jordbrukares sida och annat samlande i en hand av fastigheter som förut tillhört skilda ägare och brukats var för sig samt äro tillräckliga för att kunna betecknas som fullständiga jordbruk. I motiven har vidare understrukits, att genom bestämmelsen hinder icke borde läggas för en ur jordbrukets synpunkt nyttig förening av förut skilda gårdar, såsom där storbruk kunde vara den lämpligaste formen eller då det gällde fullständigande av otillräckligt jordbruk eller eljest behöflig arrondering av en fastighet. Varje förvärv, som vore ägnat att medföra en verklig rationalisering av jordbruksdriften, borde enligt uttalande av departementschefen godkännas även om förvärvaren redan ägde jordbruksfastighet. Ej heller borde enligt samma uttalande bestämmelsen tillämpas alltför rigoröst å förvärv av ofullständiga jordbruk, vilka genom belägenhet eller andra omständigheter uppenbarligen icke kunde vare sig själva utökas eller användas för tillökning av andra jordbruk.

Vid jämförelse med vad sålunda angivits vara syftet med ifrågavarande bestämmelse giver avfattningen av densamma onekligen intryck av en vida restriktivare inställning gentemot jordägares utökande av sitt fastighetsinnehav. Utredningen har därför omformulerat bestämmelsen till att i stället avse det fall, att genom fånget i en ägo sammanföras brukningsenheter som prövas kunna bestå var för sig (4 § andra stycket). Härmed tages alltså direkt sikte på det reella förhållande, som gör förvärvsprövningen påkallad, och ej som för närvarande på den mera formella omständigheten att förvärvaren redan förut är jordägare. Den nuvarande bestämmelsen, att endast den omständigheten, att en person redan äger jordbruksfastighet, skall medföra, att han är underkastad rigorösare till-

ståndsprövning, har sålunda borttagits. Emellertid bjuder varken det nyssberörda föreslagna stadgandet eller lagtexten i övrigt erforderligt skydd mot skadlig uppspaltning av brukningsenhet som består av flera registerfastigheter eller sämjelotter. För att avhjälpa denna brist har utredningen byggt ut bestämmelsen till att omfatta också det fall, att fånget avser sådan fastighet eller sämjelott som ingår i livsduglig brukningsenhet vars bärkraft skulle äventyras genom överlåtelsen. Då i detta sammanhang talas om brukningsenhet som kan bestå för sig åsyftas ej blott fullständigt jordbruk utan även bestående småbruk.

Under 4 § jordrationaliseringslagen falla följaktligen i full överensstämmelse med vad nu gäller enligt jordförvärvslagen sådana fall då förvärvarens syfte med fånget skall bedömas — nämligen då fånget huvudsakligen avser kapitalplacering och, vad angår fastighet med jordbruk, sker i annat syfte än att förvärvaren själv skall ägna sig åt jordbruket (första stycket). — Vidare avser 4 § vissa fall då särskilda omständigheter skola beaktas — nämligen då genom fånget i en ägo sammanföras brukningsenheter, som prövas kunna bestå för sig, samt då fånget gäller sådan fastighet eller sämjelott, som ingår i dylik brukningsenhet, och brukningsenhetens bärkraft skulle äventyras genom överlåtelsen (andra stycket).

Genom omformuleringen av bestämmelsen i 4 § andra stycket ha utanför dess tillämpningsområde förts åtskilliga slags förvärv, som nu kunna hemfalla under motsvarande avsnitt av 3 § andra stycket jordförvärvslagen. Detta gäller först och främst alla förvärv av brukningsenhet som bedömes sakna livskraft såsom självständigt jordbruk, vidare förvärv av fastighet eller sämjelott som ingår i dylik brukningsenhet eller i brukningsenhet vars bärkraft tål vid överlåtelsen, slutligen också förvärv av fastighetsdel eller ideell andel som ej motsvaras av sämjelott. Ej heller i övriga fall kommer den som redan äger jordbruksfastighet att av denna orsak vara underkastad 4 § med mindre hans egendom utgör brukningsenhet som prövas kunna bestå för sig.

Till sist är att märka, att bestämmelsen även efter omformuleringen endast innebär att överlåtelsen skall prövas ur allmän synpunkt och lika litet som förut innefattar något kategoriskt förbud. Bestämmelsen innebär sålunda att även en förening av förut skilda gårdar, som anses var för sig kunna utgöra bärkraftiga jordbruk, skall kunna prövas enligt i lagen angivna grunder. Utredningen vill här erinra om att med den snabbt tilltagande mekaniseringen och driftsrationaliseringen icke minst jordbrukarnas egen uppfattning om den önskvärda storleken på jordbruk förskjutits och alltjämt förskjutes, och att det är angeläget att lagtillämpningen — i den mån så ur allmänna synpunkter befinnes önskvärt — anpassas efter de förändrade förutsättningarna för rationellt jordbruk. Vidare bör beaktas att det i sådana småbruksbygder, där försörjningsmöjligheterna genom arbete utanför jordbruket icke räcker till för alla de befintliga småbruken,

stundom är synnerligen vanskligt att bedöma vilka av småbruken som kunna bestå och vilka som komma att försvinna. Areal och ägosammansättning bli härvidlag ingalunda alltid utslagsgivande. Det är angeläget att där så ske kan bestämmelsen i 4 § andra stycket tillämpas så att den icke hindrar den frivilliga rationaliseringen på jordbrukarnas eget initiativ.

I detta sammanhang vill utredningen beröra en av riksdagens justitieombudsman till Kungl. Maj:t den 15 december 1952 överlämnad skrivelse, vari justitieombudsmannen i anslutning till ett rättsfall framlagt vissa synpunkter på frågan om gränsdragningen mellan lantmäteriets och lantbruksorganisationens verksamhetsområden. Avskrifter av denna skrivelse jämte däröver av lantbruksstyrelsen och lantmäteristyrelsen avgivna yttrandena ha av Kungl. Maj:t överlämnats till utredningen för kännedom och övervägande såvitt vad däri anförts äger samband med utredningens uppdrag.

Efter redogörelse för omständigheterna i rättsfallet samt för de jordpolitiska reglerna i jorddelningslagens avstyckningskapitel och i jordförvärvslagen innehåller skrivelsen till en början följande:

Prövningen enligt jorddelningslagen av förutsättningarna för avstyckning handhaves av vederbörande lantmäteriorgan — förrättningsmän och överlantmätare — samt ägodelningsrätt och överdomstolar. Tillståndsgivningen enligt jordförvärvslagen är anförtrodd lantbruksnämnd samt, såsom besvärinstans, Kungl. Maj:t i statsrådet.

En jämförelse mellan de båda lagtexterna ger omedelbart anledning till tvekan om gränsdragningen mellan de angivna myndigheternas prövning. Såsom lagtexten är avfattad synas nämligen de båda författningarna såtillvida täcka varandra som i fall, där jordförvärv nödvändiggör lantmäteriförrättning, lantbruksnämndens prövning enligt jordförvärvslagen och jorddelningsinstansernas enligt jorddelningslagen skulle kunna innefatta bedömande av identiskt material enligt samma grunder. Ur rättssäkerhetssynpunkt är ett sådant förhållande icke tillfredsställande. Ett slutgiltigt bedömande av de båda författningarnas inbördes relation i nu angivna hänseende kan emellertid icke ske utan beaktande av de ändamål, som genom författningarna skola fullföljas.

Vad härutinnan först angår jorddelningslagen, ha de regler för vilka ovan redogjorts utformats i överensstämmelse med de riktlinjer, som genom riksdagens beslut antagits för den framtida statliga jordpolitiken. De äro avsedda att utgöra den legislativa grundvalen för genomförande i avseende på fastighetsindelningen av den s. k. yttre rationalisering, som är ett av jordpolitikens mål.

Jordförvärvslagen åter har rent allmänt angivits åsyfta säkerställande av förekomsten inom landet av ett starkt och bärkraftigt jordbruk, som handhaves av en självvägande jordbrukarbefolkning, och förhindrande för sådant ändamål av jordbruksfastigheters övergång i icke jordbrukande personers ägo. Ehuru vid tillkomsten år 1945 av den första lagen i ämnet man av förarbetena att döma närmast haft för ögonen önskvärdheten av att stävja spekulations- och kapitalplaceringssköp av jordbruksfastigheter samt s. k. latifundiebildningar, kom lagen likväl, som framgår av ett interpellationssvar av chefen för jordbruksdepartementet under 1947 års riksdag, att till en början i viss utsträckning användas också i direkt rationaliseringssyfte, så att tillstånd till förvärv icke meddelades, om

förvärvsfastigheten befunnits lämpligare kunna användas för förstärkning av annan jordbruksfastighet. Interpellationssvaret ger ytterligare vid handen, att avgöranden i sådana jordförvärvsärenden, där sökanden tidigare haft annan fastighet som han avsett att sammanlägga eller sambruka med förvärvsområdet, grundats bland annat på utredning huruvida genom sammanslagningen komme att bildas en brukningsenhet, som i och för sig vore lämplig ur arronderings- och brukningssynpunkt, samt om sammanslagningen vore lämplig med hänsyn till framtida genomförande av jordbrukets rationalisering inom orten. Det synes svårt att skilja de synpunkter, som sålunda varit avgörande i jordförvärvsärenden, från dem som i mål om avstyckning för sammanläggning skola enligt jorddelningslagen vara bestämmande för jorddelningsinstansernas avgöranden. Ty även om prövning enligt jordförvärvslagen icke avser beskaffenheten ur fastighetsbildningssynpunkt av viss jordregisterenhet utan lämpligheten, oavsett förändringen i fastighetsindelningen, av viss brukningsenhet, kan det icke bortses från att i fall, varom nu är fråga, lantbruksnämnderna och jorddelningsinstanserna — därest jordförvärvslagen gives den av departementschefen angivna tillämpningen — i realiteten ha att bygga på samma material och bedöma detta material efter enahanda grunder.

Justitieombudsmannen ingår därefter på innehållet i 1948 års proposition samt en av lantbruks- och lantmäteristyrelserna utarbetad kommentar till 1948 års lag och anför härutinnan:

I propositionen angående 1948 års jordförvärvslag, vari som nämnts 3 § införts oförändrad från den föregående lagen, yttrade emellertid departementschefen (prop. 194/1948 s. 20), att lagen framdeles borde användas allenast för att motverka i och för sig olämpliga förvärv av jordbruksfastigheter samt att för främjande av jordbrukets yttre rationalisering fördenskull allenast borde tillgripas de medel, som toge direkt sikte på detta ändamål, nämligen — bortsett från de frivilliga åtgärder som i första hand komme i fråga — lagarna om förköp och expropriation. Detta uttalande lämnades utan erinran av riksdagen. I en kommentar till 1948 års lag, som år 1949 utarbetats av lantbruks- och lantmäteristyrelserna och utsänts av lantbruksstyrelsen (Meddelanden, serie C, Rationaliseringsavdelningen, nr 3) sägs (s. 14), att den nya jordförvärvslagen genom detta uttalande fått en mera inskränkt funktion än den äldre lagen. Dess syfte bleve att motverka i och för sig olämpliga förvärv, varmed främst avsåges spekulations- och kapitalplaceringsköp. Lagen skulle emellertid tillika tjäna till att hindra uppkomsten av brukningsenheter, som voro direkt olämpligt utformade. Däremot syntes man, heter det vidare i kommentaren, vid prövningen av frågan huruvida sökandens innehav av egendomen kunde väntas medföra övervägande nytta för jordbruket eller för näringslivet i orten, icke böra fästa avgörande vikt vid det förhållandet, att förvärvet icke främjade den ur allmän synpunkt lämpligaste fastighetsindelningen. Innebörden av detta uttalande fördunklas emellertid av ett uttalande i samma kommentar (s. 17), att det bör vara uteslutet, att tillstånd av lantbruksnämnd lämnas till förvärv, om av förvärvet föranledd fastighetsbildning på grund av de jordpolitiska eller jordbruksekonomiska reglerna i jorddelnings- eller sammanläggningslagen icke kan tillåtas. Sistnämnda uttalande synes närmast ge vid handen, att lantbruksnämnden likväl skulle i jordförvärvsärenden äga grunda sitt avgörande på ett bedömande enligt jorddelningsförfattningarna av samma slag som jorddelningsinstansernas, och synes därför stå i strid med departementschefens nyssnämnda yttrande. Att fastig-

hetsbildningssynpunkter förutsättas skola inverka på lantbruksnämndens avgörande framgår även annorstädes i kommentaren. Bland de olika typer av förvärvsärenden, som kunna ifrågakomma, angivas sålunda (s. 27) ärenden, där hinder mot tillståndet icke föreligger på grund av jordförvärvslagen »och där det vid en enkel undersökning och samråd med överlantmätaren framstår såsom otvetydigt att den ifrågasatta fastighetsbildningen är lämplig». Såsom exempel nämnes »mindre kompletteringsköp».

Kommentaren synes sålunda icke giva klart besked i frågan om skillnaden i bedömningsunderlag och bedömningsgrunder vid de olika myndigheternas prövning. Vissa anvisningar lämnas emellertid om samverkan mellan lantbruksnämnderna och lantmäteriorganisationen för att konflikter av det slag, som ovan berörts, i största möjliga utsträckning skola kunna undvikas. Anvisningarna gå väsentligen ut på att redan på förrättningsstadiet samråd skall äga rum mellan förrättningslantmätare, överlantmätare och lantbruksnämnd för att därigenom i det aktuella fallet tillämpningen av jordförvärvslagen och jorddelningslagstiftningen skall bringas att överensstämma.

I justitieombudsmannens skrivelse redogöres därefter för ett av lantbruksstyrelsen 1949 avgivet förslag till ändringar i jordförvärvslagen samt vissa uttalanden i 1951 års proposition med förslag till ändringar i lagstiftningen och i tredje lagutskottets utlåtande över propositionen. I denna del av skrivelsen anföres:

I skrivelse, som den 13 juli 1949 inkom till jordbruksdepartementet, påtalade lantbruksstyrelsen den omgång och tidsutdräkt, som följde av att genomförandet av ett jordförvärv i fall, då lantmäteriförrättning erfordrades, vore beroende på prövning av två olika myndigheter, och föreslog därför vissa förenklingar av kontrollförfarandet enligt jordförvärvslagen. När fråga vore om komplettering av fastighet med jordbruk och förvärvet föranledde lantmäteriförrättning borde, enligt styrelsens mening, tillstånd av lantbruksnämnden kunna ersättas med ett av förrättningslantmätaren utfärdat intyg att sådant fall ej föreläge, som avses i 3 § första stycket jordförvärvslagen, och att förvärvet ej heller skett huvudsakligen för kapitalplacering.

Vad lantbruksstyrelsen sålunda förordad föranledde icke något Kungl. Maj:ts förslag till lagändring men upptogs till bemötande i den proposition (nr 24) med förslag till lag angående ändring i annat avseende av jordförvärvslagen, som av Kungl. Maj:t förelades 1951 års riksdag. I propositionen redogjordes för en inom departementet upprättad promemoria i ämnet. I denna uttalades bland annat, att starka betänkligheter mötte mot den av lantbruksstyrelsen föreslagna ordningen. Spörsmålet i vad mån utvidgning av jordbruk borde tillåtas sammanhänge nämligen intimt med de allmänna riktlinjerna för jordpolitiken. I samband med förvärv för sådant ändamål kunde också lätt uppkomma fråga om det lämpligaste sättet att genomföra erforderlig yttre rationalisering av jordbruket i orten. Med hänsyn till vad sålunda anförts syntes det knappast tillrådligt att beträffande kompletteringsköp göra några eftergifter från kravet på tillstånd av lantbruksnämnd.

Departementschefen yttrade i denna del, att med bestämmelsen i 3 § andra stycket jordförvärvslagen att tillstånd till förvärv ej finge annat än under vissa villkor meddelas sökande, som redan ägde jordbruksfastighet, åsyftades främst att hindra latifundiebildning. I åtskilliga remissyttranden hade anförts, att något hinder ej borde föreligga mot att prövningen av kompletteringsförvärv, som för-

anledde lantmåteriförrättning, anförtroddes förrättningslantmätaren. Som skäl härför hade åberopats, att de regler i jorddelningslagen, som lantmätaren hade att iakttaga, i sak överensstämde med bestämmelserna i jordförvärvslagen. Emellertid vore att märka, att lagtexten i såväl jorddelningslagen som jordförvärvslagen i nu ifrågavarande delar vore — och måste vara — jämförelsevis allmänt hållen. Tillämpningen bleve därför i stor utsträckning beroende på diskretionära överväganden angående lagstiftningens syfte och målsättningen för jordpolitiken. Redan denna omständighet syntes departementschefen tala för att prövningen borde förbehållas lantbruksnämnderna, som genom sin sammansättning syntes äga särskilda förutsättningar för uppgiften. Därtill komme, att det för vinnande av enhetlighet måste anses önskvärt, att frågan om ett kompletteringsköp borde tillåtas handlas av samma organ, vare sig det föranledde lantmåteriförrättning eller ej. Även om huvudregeln borde vara, att jordförvärvslagen icke användes för rationaliseringsändamål utan endast för att motverka i och för sig olämpliga förvärv, kunde det uppenbarligen vara av stort intresse, att lantbruksnämnden vid kompletteringsköp finge tillfälle att, därest så ansåges påkallat, inleda förhandlingar med parterna om en ur rationaliseringssynpunkt lämpligare lösning. För att dylika förhandlingar skulle ha utsikt att lyckas, borde de kunna upptagas på ett så tidigt stadium som möjligt. Från denna synpunkt vore det en olägenhet, om en lantmåteriförrättning för sammanläggning kunde slutföras utan att frågan om förvärvets tillåtlighet behövde underställas lantbruksnämndens prövning. Departementschefen fann sig på grund av vad sålunda anförts icke beredd att tillstyrka lantbruksstyrelsens förslag.

Sedan lantbruksstyrelsens förslag framförts motionsvägen, anförde tredje lagutskottet i avgivet utlåtande, nr 2, att i anseende till den ingripande beskaflheten av förslaget och till att det skulle föranleda lagändring syntes det lämpligare, att förslaget bleve föremål för övervägande i samband med att i sinom tid frågan om jordförvärvslagens fortsatta giltighet toges upp. Utskottet fann sig fördenskill icke kunna tillstyrka de motioner, vari förslaget framförts.

Justitieombudsmannen uttalar slutligen för egen del följande:

Av vad sålunda förekommit under förarbetena till jordförvärvslagen och senare synes mig lika litet som av lagtexten kunna dragas någon säker slutsats rörande lagstiftarens avsikt i den nu aktuella frågan om förhållandet mellan lantbruksnämnderna och jorddelningsinstanserna. Visserligen har uttalats, att lagen icke bör tillgripas för främjande av jordbrukets yttre rationalisering, beträffande vilken, såvitt angår fastighetsindelningen, detaljerade regler återfinnas i jorddelnings- och sammanläggningslagarna. Å andra sidan sägs emellertid i den ovan nämnda officiella kommentaren, att det bör vara uteslutet att förvärvstillstånd lämnas, om av förvärvet föranledd fastighetsbildning på grund av jordpolitiska och jordbruksekonomiska regler i de sistnämnda författningarna icke kan tillåtas. Av departementschefens olika uttalanden kan heller icke anses framgå, att man avsett att utestänga lantbruksnämnderna från att lägga jorddelningsrättsliga synpunkter angående fastighetsbildningen till grund för avgöranden i jordförvärvsärenden. Särskilt synes mig uttalandet i nyssnämnda proposition till 1951 års riksdag att tillämpningen av berörda författningar i stor utsträckning bleve beroende på diskretionära överväganden angående lagstiftningens syfte och målsättningen för jordpolitiken vara ägnat att utplåna gränserna mellan de olika myndigheternas behörighetsområden. Någon verklig lösning av problemet kan icke åstadkommas genom den i ovan nämnda kommentar förordade samverkan

mellan lantbruksnämnderna och lantmäteriorganisationen. Risken av sinsemellan oförenliga beslut kvarstår ju och någon form för samråd mellan administrativ och judiciell myndighet i syfte att åvägabrunga likformigt bedömande erbjudes icke, sedan ärendet i jorddelningsväg kommit under domstols prövning.

Att administrativ myndighet skulle äga att på samma grunder, som det enligt lag tillkommer domstol att bedöma, fälla avgöranden, av vilka det i realiteten beror om domstolens beslut kan genomföras, strider mot vedertagen rättsuppfattning och kan icke anses utgöra en tillfredsställande ordning. I förevarande fall har lantbruksnämnden motiverat sitt avslagsbeslut i jordförvärvsärendet med synpunkter på fastighetsindelningen, som det enligt jorddelningslagen tillkommer jorddelningsinstanserna att beakta och som också prövats av dessa och därvid uttryckligen förklarats icke utgöra hinder för den avsedda fastighetsbildningen. Hur otillfredsställande den härigenom uppkomna situationen än måste synas, läser emellertid, i betraktande av den vaga lagtexten och de motstridande auktoritativa uttalandena under förarbetena till jordförvärvslagen och därefter angående lagens rätta tillämpning, det icke kunna påstås, att nämnden genom att överskrida sin befogenhet gjort sig skyldig till tjänstefel. Oklarheten på denna punkt får såsom en ur rättssäkerhetssynpunkt betänklig brist tillskrivas själva lagstiftningens utformning. Detta framstår som så mycket allvarligare som på senare tid kunnat iakttagas en viss tendens hos en del administrativa myndigheter att utan stöd av författningsändringar utvidga sina maktbefogenheter på ett sätt, som vid tillkomsten av de i det särskilda fallet gällande bestämmelserna icke varit förutsett.

Vad i ärendet förekommit synes mig tydligt utvisa vådan ur rättssäkerhetssynpunkt av den rådande ovissheten rörande lantbruksnämndernas kompetens vid prövningen av jordförvärv, som för sitt genomförande kunna erfordra beslut jämväl av jorddelningsinstans. En tillfredsställande reglering av detta spörsmål synes, såsom tredje lagutskottet uttalat i sitt ovannämnda utlåtande, endast kunna vinnas genom lagändring. Enligt min mening läser det därvid vara ofrånkomligt att från lantbruksnämnds prövning uttryckligen undantaga sådana frågor, som enligt jorddelningsförfattningarna falla under domstols eller lantmäterimyndighets bedömande. Saken synes mig vara av beskaffenhet att böra upptagas till behandling i samband med frågan om förlängning av jordförvärvslagens giltighetstid.

Lantbruksstyrelsen och lantmäteristyrelsen ha i sina yttranden i viss utsträckning bemött de av justitieombudsmannen uttalade åsikterna, därvid lantbruksstyrelsen för sin del anfört bl. a. följande:

Vad angår de båda yttrandena i styrelsens kommentar till jordförvärvslagen, som särskilt berörts i Justitieombudsmannens framställning, må framhållas, att styrelsens förstberörda uttalande (kommentaren sid. 14) endast avser förhållandet mellan jordförvärvslag och förköpslag och måste ses i detta sammanhang. Innebörden av detsamma är att förvärvstillstånd, om hinder i övrigt icke befinnes föreligga mot ett förvärv och alltså bland annat den fastighetsbildning, som skulle åstadkommas, icke skulle komma att stå i strid mot jorddelningslagen eller sammanläggningslagen, icke må vägras av den anledningen, att det befinnes önskvärt att använda förvärvsområdet för rationaliseringsändamål, d. v. s. för att åstadkomma en ur allmän synpunkt ännu lämpligare fastighetsindelning. För sådant ingripande äro lantbruksnämnderna hänvisade att använda sin förköpsrätt enligt förköpslagen. — Uttalandet å sid. 17 i kommentaren berör däremot förhållandet

jordförvärvslagen — jorddelningslagen. Vad där sägs innebär emellertid endast ett påpekande av det i och för sig självklara faktum att förvärvet, om det skulle leda till en fastighetsbildning, som på grund av de jordpolitiska eller jordbruks-ekonomiska reglerna i jorddelnings- eller sammanläggningslagen uppenbarligen icke kan tillåtas, icke kan anses fylla de krav som uppställas i jordförvärvslagen och att följaktligen i dylikt fall tillstånd till förvärvet icke bör lämnas.

Utredningen, som icke har funnit anledning att närmare ingå på den gällande lagstiftningens ståndpunkt i de av justitieombudsmannen berörda hänseendena, anser det emellertid uppenbarligen vara i hög grad önskvärt att klara bestämmelser komma till stånd rörande gränsdragningen mellan domstol och administrativ myndighet. Olika utvägar kunna härvid beträddas. Med hänsyn till att ändringar under den närmaste tiden i möjligaste mån böra undvikas i jorddelningslagen för att icke störa det pågående lagstiftningsarbetet på detta område, har utredningen sökt vinna det åsyftade målet genom jämkningar i jordförvärvslagstiftningen. Utredningen har i anslutning härtill ur den mot 3 § andra stycket jordförvärvslagen svarande 4 § i förslaget sökt utmönstra alla de fall där konflikt kan uppstå mellan jorddelningslagen och förvärvslagen. Dessa fall röra i regel avstyckning från ett jordbruk för förstärkning av annat sådant.

Lantbruksnämnderna böra emellertid även ha möjligheter att öva inflytande ur rationaliseringssynpunkt på avstyckningar för förstärkning av jordbruk. Detta inflytande bör emellertid ske i anslutning till bestämmelsen i 5 § i förslaget, d. v. s. nämnden vägrar hinderfrihetsintyg därför att egendomen ifråga behövs för rationalisering som nämnden finner angelägnare än den genom fånget möjliga. Skyldighet och även en viss rätt att inlösa egendomen föreligger emellertid då enligt 11 § i förslaget. Någon konfliktsituation mellan myndigheternas beslut av den art som justitieombudsmannen berör synes icke uppstå i dylikt fall.

Med de föreslagna jämkningarna har utredningen ej heller avsett, att lantbruksnämnderna genom hinderfrihetsintyg skulle sanktionera förvärv av fastighetsdelar, då förvärvet medför en uppenbart olämplig ändring i indelningen i brukningsenheter. Det vore orimligt bl. a. med hänsyn till den medverkan i den jordpolitiska kontrollen som lantbruksnämnderna ha sig ålagd, och det skulle för allmänheten verka förbryllande och stötande, om den administrativa jordpolitiska myndigheten förklarade hinder icke möta mot ett förvärv vars genomförande i avseende å fastighetsbildning sedan förhindrades. Utredningen anser, att sådana förvärv redan genom jordrationaliseringslagen skola kunna göras ogiltiga. I anledning härav ha nya bestämmelser införts i 3 § i förslaget. I denna paragraf har sålunda bland de ovillkorliga hindren för utfärdande av hinderfrihetsintyg upptagits ett stadgande av innehåll, att sådant intyg skall vägras, om fånget medför uppenbart olämplig ändring av indelningen i brukningsenheter. Denna regel leder, där fånget avser del av fastighet, till en grovsällning,

varigenom på ett tidigt skede hos nämnden kan bortgallras fall där den tilltänkta fastighetsbildningen är klart ogenomförbar. Självklart torde vara att regeln bör tillämpas, om i något fall lagakraftätagande beslut föreligger att vägra tillstånd till avstyckning.

I de fall, då fånget icke faller vid grovsällningen enligt 3 §, bör ävenledes en sådan ordning för ärendets handläggning införas att dubbelprövning förebygges och jorddelningsinstansernas prövning icke föregripes. Det bör härvid beaktas att det slutliga bedömandet i sådana fall bör ske först då den utredning föreligger som lantmätaren enligt jorddelningslagen har att förebringa i fastighetsbildningsärendet. Vidare bör framhållas att det icke sällan händer att sakägarna vid lantmåteriförrättningen på lantmätarens tillskyndan ändra ansökningen till att avse en fastighetsbildning som kan godtagas. Med hänsyn härtill och då de erinringar, som må kvarstå efter grovsällningen enligt 3 § och utgallring av de fall där hinder mot förvärv möter enligt 4 § andra stycket, väsentligen torde vara av mera fastighets-teknisk natur, synes den fortsatta prövningen av åtgärdens lovlighet böra anknytas till fastighetsbildningsärendet. I anslutning härtill må erinras att utredningen i 8 § upptagit en möjlighet för nämnderna att göra giltig-heten av hinderfrihetsintyg beroende av att fastighetsbildningen verkligen kommer till stånd.

Slutligen må i detta sammanhang understrykas vikten av att fortsätt-ningsvis, liksom i allmänhet torde ha skett hitintills, ett intimt och för-förtroendefullt samrådsförfarande upprätthålles mellan lantbruksnämnder och lantmätare i hithörande angelägenheter. Såsom framgår av den i femte kapitlet lämnade redogörelsen för svaren på vissa rundfrågor till lantbruks-nämnderna och överlantmäterna, har man tack vare dylikt samrådsförfa-rande på flera håll lyckats åvägabringa beaktansvärda förenklingar av pro-ceduren redan inom ramen för den nu gällande lagstiftningen. Så mycket mera bör det vara möjligt att efter de nu föreslagna omredigeringarna und-vika dubbelarbete och onödig omgång.

Lagstiftningen om förbud för bolag och därmed jämställda rättssubjekt att förvärva jordegendom föranledde på sin tid icke obetydliga menings-brytningar. Dess syfte — att skydda det självägande bondeståndet mot de kapitalstarkare bolagen — vann emellertid snabbt förståelse inom de flesta läger, och småningom accepterade man också tämligen allmänt förvärvs-förbudet såsom lämpligt medel för syftets tillgodoseende. Utredningens arbete i denna del torde med hänsyn härtill kunna begränsas till en översyn av lagstiftningen i ändamål bl. a. att närmare anpassa denna till de aktu-ella jordpolitiska strävandena. Önskvärdheten av dylik omarbetning har

även framhållits av bl. a. lantbruksstyrelsen och Svenska landsbygdens ungdomsförbund i skrivelser till Kungl. Maj:t. Lantbruksstyrelsen har i sin skrivelse anfört:

Den jordpolitiska kontrollen över olika rättssubjekts förvärv av jordbruksfastigheter är för närvarande baserad på skilda lagar. Medan kontrollen i allmänhet utövas med stöd av lagen den 17 juni 1948 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet, bygger densamma, såvitt angår bolag, föreningar och stiftelser, på lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom. Lagarna avvika i åtskilliga avseenden väsentligt från varandra. Detta gäller såväl i fråga om förfarandet vid prövning av ansökningar om förvärvstillstånd och de organ, som handlägga dylika ansökningar, som ock beträffande förutsättningarna för beviljande av tillstånd. Det torde ock vara uppenbart, att i vissa avseenden särskilda regler erfordras rörande bolags och liknande organisationers rätt att förvärva jordbruksfastigheter. Det kan dock enligt lantbruksstyrelsens mening starkt ifrågasättas, huruvida den reglering härav, som skett i 1925 års lag, under nuvarande förhållanden kan anses fullt ändamålsenlig, och om ej en översyn av densamma är påkallad. Till stöd härför vill styrelsen anföra följande.

Det kan till en början påpekas, att de jordpolitiska koncessionsgrunderna i 4 § i 1925 års lag äro utformade på ett sätt, vilket mindre väl överensstämmer med den jordbrukspolitik, som fastslagits vid 1947 års riksdag. Som exempel härför kan hänvisas till att bestämmelserna i 4 § första stycket tredje punkten bland annat bygga på de vid lagens tillkomst rådande jordpolitiska strävandena att främja uppodling av myrmarker och att åstadkomma nybildning av smärre jordbruksegnahem genom delning av befintliga jordbruk. Mot avfattningen av sagda koncessionsgrunder kan vidare anmärkas, att desamma ofta visat sig ge anledning till missförstånd särskilt därigenom att den år 1937 införda bytesprincipen ej kommit till klart uttryck i dem. Över huvud taget synes det önskvärdt, att koncessionsgrunderna för bolag och liknande organisationer skola utformas på ett sätt, som så nära som möjligt överensstämmer med de grunder, efter vilka andra rättssubjekts förvärv prövas, och även ger utrymme för strävandena att främja den yttre rationaliseringen.

Mot förfarandet vid sökande av tillstånd enligt 1925 års lag har vidare ej sällan riktats den anmärkningen, att detsamma är onödigt tillkrånglat. Denna anmärkning kan enligt lantbruksstyrelsens mening ej fränkännas berättigande. Särskilt då det gäller mindre fastigheter synes det angeläget att finna en enklare och snabbare form för prövningen. Styrelsen vill i detta sammanhang erinra om att det förhållandet att särskilda organ — lantbruksnämnderna — numera tillskapat med uppgift bland annat att handha den genom beslut av 1947 års riksdag inrättade statliga verksamheten för yttre rationalisering och prövningen i allmänhet av ansökningar om jordförvärvstillstånd, synes avsevärt öka möjligheterna att genomföra en sådan förenkling. I samband med en dylik förenkling torde vidare böra övervägas möjligheten att åtminstone delvis överflytta beslutanderätten i här ifrågavarande ärenden från Kungl. Maj:t till underordnat organ. Därvid synes lantbruksstyrelsen i första hand kunna komma ifråga.

Vad först beträffar den rent formella frågan, huruvida bolagsförbuds-lagen bör fortbestå som särskild författning eller sammangjutas med den nu föreslagna jordrationaliseringslagen, är det obestridligt att starka skäl tala för det senare alternativet. Härigenom vunnas ej blott ökad överskåd-

lighet utan också den lagtekniska fördelen, att vissa för de båda lagarna gemensamma bestämmelser icke behövde upprepas. Även systematiska skäl tala för att rättsregler med likartat syfte icke onödigtvis splittras. Emellertid har utredningen, såsom närmare beröres i den speciella motiveringen, stannat för att förorda en begränsning av jordrationaliseringslagens giltighetstid. Beträffande bolagsförbudslagstiftningen är läget delvis ett annat. Under sådana omständigheter synes det motiverat att bibehålla den hittillsvarande uppdelningen på skilda lagar. Med hänsyn till de allmänna rationaliseringssträvandena synes emellertid största möjliga samordning av lagstiftningen på dessa områden böra åvägabringas.

Föremålet för förvärvsförbudet utgöres enligt 1 § i gällande bolagsförbudslag av »fast egendom å landet eller i stad utanför det till bebyggande planlagda området». Med stad likställes »köping eller annan ort, där den för städerna gällande ordning för bebyggande skall iakttagas». Undantag stadgas emellertid i 3 § för egendom som av länsstyrelsen »prövas äga sitt huvudsakliga värde i åbyggnaden eller huvudsakligen vara avsedd till tomt, upplagsplats, idrottsplats eller dylikt eller att nyttjas till stenbrott, grus- eller lertag eller utgöra torvmosse, vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet eller vara av beskaffenhet att böra skyddas på grund av säregen natur eller fornlämning eller av liknande anledning».

I det av utredningen framlagda förslaget till ny bolagsförbudslag har för vad som avses med förvärvsförbudet kort och gott använts beteckningen »såsom jordbruksfastighet taxerad egendom» (1 §). Genom denna förenkling — varmed ej åsyftas någon ändring i sak — erhålles såväl ett klarare uttryck för förbudets innersta syfte som full överensstämmelse med motsvarande stadgande i jordrationaliseringslagen. Framför allt vinnes emellertid den praktiskt betydelsefulla fördelen, att man undslipper omgången med den rent formella länsstyrelseprövningen. För innebörden av uttrycket »jordbruksfastighet» i skatteteknisk mening redogöres närmare i specialmotiveringen till 1 § jordrationaliseringslagen. Här må blott anmärkas, att begreppet omfattar även fastighet som användes för skogsbruk. I 3 § givas viktiga undantagsbestämmelser för fall där avstyckning sker för annat ändamål än jordbruk eller skogsbruk.

Enligt särskilt stadgande i 3 § i gällande bolagsförbudslag skall egendom, som av länsstyrelse förklarats vara av den i samma paragraf avsedda beskaffenheten, vara undantagen från förvärvsförbudet även vid framtida överlåtelse. Det skulle kunna ifrågasättas att genom en övergångsbestämmelse i den nya lagen förläna detta undantagsstadgande giltighet även i fortsättningen. Emellertid skulle en sådan övergångsbestämmelse knappast komma att få någon praktisk betydelse. Egendom av ifrågavarande slag lär nämligen sällan vara taxerad som jordbruksfastighet och därmed falla under förvärvsförbudet. Skulle likväl i ett enskilt fall egendomen aldrig ha kommit till den ursprungligen avsedda specialanvändningen eller ha

återgått till att bli jordbruksfastighet, förefaller det sakligt sett riktigtast att vid framtida överlåtelser tillämpa huvudregeln.

Koncessionsmyndighet är alltsedan lagens tillkomst Kungl. Maj:t. I promemoria den 29 november 1947 föreslog decentraliseringsutredningen, att tillståndsgivningen enligt såväl bolagsförbudslagen som 1916 års lag om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag skulle i viss utsträckning delegeras till länsstyrelserna. Såsom skäl härför anfördes i huvudsak följande:

Det är uppenbart att en sådan enhetlig tillämpning av dispensreglerna enligt 1916 och 1925 års lagar icke är önskvärd, som skulle innebära bortseende från olika förhållanden och förutsättningar inom skilda delar av landet. De olägenheter, som brister i enhetligheten vid en decentralisering till äventyrs skulle medföra, torde också uppvägas av fördelarna ur praktisk synpunkt i fråga om ärendenas behandling, såsom möjlighet till relativt formlös utredning i mindre betydelsefulla fall och snabbare avgöranden. Då hänsyn härtill tages kan det förefalla naturligt att helt överlåta avgörandena i de enskilda fallen på länsstyrelserna, som redan nu ha att i vissa fall tillämpa lagarna. Decentraliseringsutredningen anser sig kunna utgå ifrån, att dispensärendena hos länsstyrelserna kunna skötas lika tillfredsställande som nu hos Kungl. Maj:t. Någon anledning att befara, att länsstyrelserna skulle taga mindre hänsyn till de sociala och andra faktorer, som påkalla restriktivitet särskilt såvitt angår bolagens jordförvärv, torde sålunda ej föreligga. En sådan fullständigare decentralisering skulle också bäst överensstämma med önskemålet att centralmyndigheterna i allmänhet icke utan tvingande skäl böra belastas med detaljavgöranden. Då decentraliseringsutredningen emellertid icke finner en så genomgripande delegering ur sina synpunkter böra ifrågakomma, beror detta icke så mycket på att utredningen finner den betänkelig med hänsyn till önskvärdheten av enhetlig rättstillämpning. Det torde emellertid vara uppenbart att i vissa fall, där mera betydande objekt ifrågasätts till överförande i utländsk eller i juridisk persons ägo, avgörandet erfordrar en mera allmän överblick med hänsynstagande till bland annat handels- och allmänna näringspolitiska synpunkter. De ärenden, där en sådan prövning förutsättes, torde därför jämväl i fortsättningen böra handläggas hos Kungl. Maj:t. Svårigheten ligger emellertid i att fastställa, när nyssnämnda grunder för central prövning skola anses föreligga. Det synes icke möjligt att finna någon annan framkomlig väg för en rationell uppdelning av de olika fallen än att fastställa en viss värdegräns. En sådan måste alltid bliva i viss mån godtycklig. Önskvärt vore givetvis att sätta den så högt, att endast de principiellt viktigare fallen återstode för avgörande hos Kungl. Maj:t. För att med någon säkerhet fastställa gränsen så, torde erfordras ganska ingående undersökningar, vilka decentraliseringsutredningen icke har ansett sig böra företaga i detta sammanhang. Decentraliseringsutredningen har därför funnit sig böra stanna för att föreslå en gräns på 50 000 kronor. Beträffande fastigheter med i detta sammanhang så relativt låga värden torde icke fråga behöva uppkomma om tillämpning av de synpunkter, som enligt vad ovan antytts, böra föranleda central prövning. Som norm för bestämmande av värdet torde senast skedda taxering böra antagas. Där särskilt taxeringsvärde ej finnes eller då fastigheten efter senaste taxering undergått avsevärd förändring, bör särskild, godtagbar utredning om värdet förebringas.

Beträffande 1925 års lag synes det emellertid möjligt att gå ett steg längre i decentraliseringen än i fråga om 1916 års lag. Decentraliseringsutredningen syftar

på de i 1925 års lags 4 § förutsedda fallen. I fråga om dessa torde förutsättningarna för dispens vara så noggrant angivna i lagen och genom praxis stadgade, att några betänkligheter icke böra möta mot att anförtro länsstyrelserna avgörandet däri oavsett egendomens värde.

Beträffande bolagsförbudslagen uttalades också att, därest en fix värdegräns icke funnes lämplig, det kunde ifrågasättas att i stället göra decentraliseringen fakultativ, vilket kunde ske genom lagstadgande att tillstånd enligt 5 § skulle lämnas av Kungl. Maj:t eller, i den utsträckning Kungl. Maj:t bestämde, av länsstyrelserna. Därmed skulle enligt decentraliseringsutredningens mening måhända kunna ernås större garantier mot bristande följdriktighet vid lagens fortsatta tillämpning, olägenheten av en möjligen för snäv värdegräns elimineras och Kungl. Maj:t bli oförhindrad att vid tillfällen, då så påkallades av särskilda förhållanden, ge sina önskemål i fråga om lagens tillämpning till känna för länsstyrelserna.

Decentraliseringsutredningens förslag lades delvis till grund för proposition till 1948 års riksdag (nr 178). Häri anförde emellertid departementschefen:

Såsom skäl för en central behandling av ärenden om tillstånd till förvärv av fast egendom i fall som avses i 1916 och 1925 års lagar rörande inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. kan till en början anföras angelägenheten av enhetlig rättstillämpning. Det är uppenbart att likartade frågor om rätt för utlänning, bolag, förening eller stiftelse att förvärva fast egendom böra bli likartat bedömda oavsett var egendomen är belägen. Särskilda skäl för en central prövning föreligga därjämte om överlåtelsen avser ett så betydande objekt, att avgörandet om egendomen bör få ägas av utländsk eller juridisk person kräver en mera allmän överblick över handels- och näringspolitiska förhållanden. I synnerhet beträffande fall som avses i 1925 års lag kan det dessutom även vara av betydelse att förvärven bedömas ur allmänna jordbruks- och befolkningspolitiska synpunkter.

I likhet med decentraliseringsutredningen är jag emellertid av den uppfattningen att åtskilliga av nu ifrågavarande ärenden icke äro av sådan beskaffenhet att de påkalla avgörande av Kungl. Maj:t utan lämpligen kunna överflyttas till underordnad myndighet.

Beträffande förvärv som avses i 1925 års lag anser jag det likväl, främst av jordpolitiska skäl, icke möjligt att genomföra en decentralisering av dispensprövningen efter någondera av de linjer utredningen anvisat. Då frågorna i vilka fall dispensärenden enligt denna lag kunna decentraliseras och åt vilken eller vilka myndigheter prövningen bör anförtros kräva ytterligare övervägande, är jag icke beredd att nu framlägga något förslag i dessa avseenden.

Efter avgivandet av förenämnda proposition har läget såtillvida ändrats, att lantbruksnämnderna trätt i verksamhet. Dessas goda kännedom om lokala förhållanden samt deras allmänna uppgifter med avseende å jordbrukets rationalisering och jordförvärvskontrollen göra att de äro självskrivna utrednings- och remissinstanser i ärenden enligt bolagsförbuds-

lagen. Tanken ligger då nära till hands att anförtro dem även avgörandet av dessa ärenden. Härigenom skulle otvivelaktigt vinnas betydande fördelar, såsom smidigare handläggning och snabbare beslut. Reformen skulle icke medföra nämnvärd ökning av lantbruksnämndernas arbetsbelastning men avsevärd lättnad för Kungl. Maj:ts kansli. Vid en sådan decentralisering, förenad med möjlighet att överklaga avslagsbeslut, bjudas även bättre tillfällen att lämpa utredning och argumentering efter vad som under handläggningen befinnes vara av relevans i ärendet.

Förevarande fråga har av utredningen blivit löst på följande sätt. Tillståndsgivningen skall i princip handhas av lantbruksnämnderna (5 §). Emellertid har genom en allmän bestämmelse i lagförslaget öppnats möjlighet för Kungl. Maj:t att förordna, att i vissa fall nämndernas och lantbruksstyrelsens beslut skola underställas högre myndighets prövning (9 § andra stycket). Enligt utredningens mening kan det nämligen vara ändamålsenligt, att Kungl. Maj:t tills vidare förbehåller sig att underställningsvis få under omprövning sådana ansökningar som bifallits. Vid avslag får däremot ankomma på vederbörande sökande att besvärsvägen draga ärendet under högre myndighets prövning. Allteftersom lantbruksnämndernas praxis vinner i stadga, kan underställningsförfarandet inskränkas till mera betydelsefulla slags förvärv. För vissa förvärvstyper torde av praktiska skäl undantag kunna göras redan från början, nämligen där förvärvet icke medför någon egentlig ökning av bolagets, föreningarnas och stiftelsernas totala jordinnehav. Så är fallet ej blott vid inbördes överlåtelser mellan dylika subjekt utan också vid de i 5 § särskilt anmärkta bytes- och arronderingsförvärven. Emellertid tala vägande skäl för att under en övergångstid göra även sådana slags förvärv till föremål för central överprövning. Underställningen synes dock här lämpligen kunna förläggas till lantbruksstyrelsen.

Vad härefter beträffar spørsmålet om koncessionsgrunderna må till en början göras en tillbakablick på deras utformning under olika skeden.

Bolagsförbudslagens föregångare, den s. k. norrländska förbudslagen av år 1906, angav icke några speciella förutsättningar för meddelande av förvärvstillstånd. I dess 4 § stadgades helt allmänt, att Kungl. Maj:t ägde giva dylikt tillstånd, om »i något fall på grund av särskilda omständigheter» så prövades böra ske. Härvid är emellertid att märka att förvärvsförbudet vid denna tid icke omfattade mark, som alltsedan lagens ikraftträdande ägts av bolag eller förening, och ej heller sådan del av ett hemmans avrösningsjord med impedimenter, som i viss ordning prövats ej vara att hänföra till stödskog eller odlingsområde. För dessa kategorier stadgades nämligen undantag i 3 och 7 §§. Tillämpningen av 4 § borde enligt lagmotiven vara restriktiv. Sålunda uttalade norrlandskommittén i sitt betänkande år 1904:

Kommittén har ansett och genom ordalagens formulering velat uttrycka, att det i paragrafen omförmälda tillstånd icke bör givas annat än då *särskilda* förhållanden därtill föranleda. Tillstånd bör sålunda icke beviljas, där fastighetsförvärvet tydligen avser allenast eller väsentligen att skaffa mark för virkesfångst åt sågverk, utan det bör kunna angivas något tillämnat användningssätt för marken, som synes viktigare än dess nyttjande i jordbruksändamål.

I det betänkande med förslag till ny lagstiftning i ämnet, som i december 1921 avgavs av jordkommissionen, förordades en ytterligare åtstramning av bolagens möjligheter till fastighetsförvärv. För ernående av detta syfte föreslogs icke blott, att undantagen i 3 och 7 §§ skulle avskaffas, utan också att ordalagen i 4 § skulle skärpas.

1925 års lag kom emellertid att intaga en annan ståndpunkt. Formellt slopades visserligen de nämnda två undantagen, men i stället infördes i 4 § de s. k. lindrigare koncessionsgrunderna. Genom dessa återupplivades i viss mån de båda undantagen, varjämte även en del andra grupper av förvärv fingo en privilegierad ställning. Den allmänna regeln i 4 § bibehölls oförändrad. Införandet av de lindrigare koncessionsgrunderna motiverades av föredragande departementschefen på följande sätt i 1925 års proposition (nr 205 sid. 25—27):

Av norrlandskommitténs motivering till det i 1906 års lag under 4 § upptagna stadgandet synes framgå, att man vid lagens stiftande haft klar uppfattning om vikten av att icke genom det vidsträckta förvärvsförbud, som infördes, avstänga möjligheten till sådana förvärv, som utan att motverka lagens speciella syfte kunde i särskilda fall vara ur allmän synpunkt icke blott oskadliga utan även nyttiga och önskvärda. Den erfarenhet, som vunnits under tiden för lagens tillämpning, i all synnerhet efter dess utsträckande till mellersta och södra Sverige, torde numera göra det möjligt att med större bestämdhet urskilja vissa grupper av fall, i vilka en eftergift av förvärvsförbudet i allmänhet kan antagas vara välgrundad. I det hela lärer kunna sägas, att lagen i stigande grad verkat återhållande i fråga om bolags och föreningars benägenhet att i rent affärssyfte söka göra jordförvärv. Antalet bifallna ansökningar har nämligen vida överstigit de avslagna. Bland de bifallna ansökningarna avse många sådana ändamål, vilkas främjande blivit en allmän angelägenhet, exempelvis beredande av egna hem eller bostäder och dylikt. Därtill kunna läggas vissa icke lika talrikt förekommande fall, då förvärvet tillkommit för att befordra ett redan befintligt jordbruks utveckling eller för att främja skogskultur m. m. I dylika fall synes hava utbildats en praxis, vilken gått ut på att utan alltför stränga villkor medgiva koncession. Enligt min uppfattning bör denna praxis erhålla stödet av ett uttryckligt lagbud. Särskild anledning härtill föreligger, då lagen utsträcker till bygder, vilka med avseende å naturförhållanden och jordbrukets förutsättningar förete väsentliga olikheter med Norrland. Visserligen har det visat sig, att en dylik lagtillämpning efter omständigheterna kunnat äga rum även med gällande lag. Men om en ny lag nu skall utfärdas, lärer på densamma kunna ställas det anspråk, att den klarare och mera bestämt än den gamla skall taga hänsyn till förhållanden, vilka faktiskt grundlagt en större frihet vid prövningen.

Av vad nu anförts lärer följa, att jag, i anslutning till åtskilliga uttalanden från myndigheter och andra, funnit mig böra föreslå, att i lagen skola införas bestäm-

meler, vilka innefatta vad man betecknat såsom lindrigare koncessionsgrunder för vissa närmare angivna fall. Härmed åsyftas tydligen endast att, jämsides med huvudregeln, frambålla vissa typer av jordförvärv, vilka i allmänhet kunna antagas vara av den art, att koncession bör kunna meddelas. En verklig prövning i det särskilda fallet eftergives icke, men den avses kunna, om de i lagen angivna förutsättningarna äro förhanden, ske efter mindre sträng måttstock än den, som skall äga rum efter huvudregeln.

En bestämmelse av detta innehåll har synts mig kunna erhålla den avfattning, att i de ifrågavarande fallen Kungl. Maj:t må äga lämna tillstånd till jordförvärv. Genom motsättningen härtill framhåves starkare huvudregeln, och jag har därför ansett denna kunna, utan den av jordkommissionen ifrågasatta skärpningen av ordalagen, bibehållas vid den nuvarande lydelsen.

Andra lagutskottet, dit propositionen remitterades, anförde i sitt utlåtande (nr 33 sid. 11—12):

Beträffande »de lindrigare koncessionsvillkoren» framgår av departementschefens uttalande, att anordningen med dessa tillkommit i rent praktiskt syfte. Till sin huvudsakliga del hava de avseende å sådana fall, då koncession enligt hittills gällande lagstiftning i regel beviljats. Dessutom hava under dessa regler hänförts de enligt 1906 års lag koncessionsfria förvärven av dels mark, som alltsedan lagens ikraftträdande tillhört bolag eller förening, och dels sådan del av ett hemmans avrösningsjord med impedimenter, som icke är att hänföra till stödskog eller odlingsområde. Mot uppställande av dessa s. k. lindrigare koncessionsvillkor har hr Lindhagen i sin motion I: 283 riktat anmärkningar, gående ut på att därigenom lagens effektivitet skulle i hög grad äventyras; och har hr Lindhagen, i anslutning till jordkommissionens år 1921 angivna förslag till lagstiftning i ämnet, yrkat, att bestämmelserna i nämnda hänseende måtte utgå ur det föreliggande förslaget och följaktligen alla koncessionspliktiga förvärv prövas enligt den allmänna i 4 § andra stycket inrymda regeln.

Enligt utskottets mening giver den i Kungl. Maj:ts förslag skedda utbrytningen av vissa lindrigare koncessionsvillkor från den allmänna huvudregeln ej berättigad anledning till anmärkning. Avsikten med ifrågavarande lagstiftning är ju icke att mer än för tillgodoseendet av dess särskilda ändamål, påkallas försvåra av densamma berörda rättssubjekts åtkomst av fastigheter. Har nu vid tillämpningen av den hittills gällande lagstiftningen visat sig, att beträffande vissa, något så när avgränsade grupper av förvärv koncessionsansökningar i regel beviljats, och befogade anmärkningar däremot icke kunna framställas, synes det vara ur alla synpunkter önskligt, att denna praxis vinner uttryck i lagtexten. Att man därutöver bland fall av lindrigare koncessionsvillkor även upptagit de förut koncessionsfria förvärven, synes naturligt och lämpligt. Då av departementschefen i hans ovan återgivna uttalande betonas, att det ingalunda är meningen att eftersätta en grundlig prövning av varje förekommande koncessionsfall, lærer det få förutsättas, att tillstånd till förvärv, som med hänsyn till det med lagen avsedda syfte äro på något sätt ur samhällelig synpunkt olämpliga, icke skall av Kungl. Maj:t lämnas.

Bestämmelsen, som vid riksdagsbehandlingen modifierades i vissa detaljer, fick därefter följande lydelse:

4 §. Konungen äger giva bolag eller förening tillstånd att förvärva fastighet av annan beskaffenhet än i 3 § sägs i fall,

1. att fastigheten vid tiden för denna lags trädande i kraft ägdes av bolag eller förening och sedermera alltjämt tillhört dylik samfällighet;

2. att fastigheten utgör sådan del av ett hemmans avrösningsjord med impedimenter, vilken med hänsyn till ortens förhållanden och i övrigt föreliggande omständigheter prövas icke vara erforderlig för att återstående del av hemmanet skall äga för drivande av självständigt jordbruk tillräcklig skogstillgång (stödskog) och icke heller vara att hänföra till sådana till odling tjänliga myrmarker och andra odlingslägenheter, som i anseende till läge, omfattning och jordens beskaffenhet ägna sig för upptagande av självständiga jordbruk eller lämpligen kunna sammanläggas med förutvarande jordbruk (odlingsområde); dock att i dylikt fall tillstånd icke utan att särskild anledning därtill föreligger må givas dels om hemmanet undergått ägostyckning utan iakttagande av vad i 3 § lagen den 25 juni 1909 (nr 57 s. 1) om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning är för där avsedda fall stadgat, dels, så vitt angår Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands, Västernorrlands och Värmlands län samt vissa delar av Gävleborgs och Kopparbergs län, om till den fastighet, varifrån förvärvet göres, icke behålles stödskog minst motsvarande vad i 5 § sägs, dels ock, så vitt angår odlingsområde, om tillräcklig skogstillgång icke erhålles för därmed avsett nytt jordbruk eller sådant förutvarande jordbruk, med vilket området sammanlägges; skolande vad enligt bestämmelserna i denna punkt förvärvas från hemmanet avskiljas genom jordavsöndring;

3. att fastighetens förvärvande för bolaget eller föreningen såsom innehavare av angränsande fastighet äger avsevärd betydelse med hänsyn till skogsvårdens främjande, dock att i dylikt fall tillstånd icke utan att särskild anledning därtill föreligger må givas, om jordbruket å fastighet, varifrån förvärvet göres, därigenom skulle bringas att upphöra eller märkligen försvagas;

4. att med fastighetens förvärvande är avsett att åt arbetare eller andra hos bolaget eller föreningen anställda personer bereda bostäder eller att genom idkande av jordbruk tillgodose sådana personers behov av livsförnödenheter eller jordbruksprodukter; eller

5. att med fastighetens förvärvande är avsett att främja bildandet av egna hem eller mindre jordbruk.

Prövas eljest i något fall på grund av särskilda omständigheter bolag eller förening böra medgivas rätt att förvärva fast egendom av annan beskaffenhet än i 3 § sägs, äger Konungen giva tillstånd därtill.

Angående vad som enligt 4 § första stycket andra punkten skulle hänföras till stödskog gåvos mycket detaljerade bestämmelser i 5 §.

År 1932 vidgades lagen till att omfatta även ideella föreningar och stiftelser. Med anledning av det till lagrådet remitterade förslaget härom anförde lagrådet bl. a. följande (prop. 191 sid. 28—29):

Med den avfattning bestämmelserna i 4 § förevarande lag nu hava och motsvarande stadgande i 1906 års lag i ämnet ägde, har åsyftats att giva uttryck åt den strängt restriktiva hållning, lagstiftningen intager i fråga om bolags och ekonomiska föreningars jordförvärv. Med avseende å koncessionsprövningen är lagens ståndpunkt principiellt den, att tillstånd skall meddelas allenast i fall, som hava karaktären av undantag; å sådana, som företrädesvis kunna ifrågakomma, lämnas i paragrafen några särskilda exempel, medan de övriga avses

skola ingå under sista styckets uttryck »i något fall på grund av särskilda omständigheter». I överensstämmelse härmed har ock lagen tillämpats. På grund åter av den nu föreslagna lagändringens syfte framstår det knappast såsom riktigt, att i fråga om ideell förenings eller stiftelses fastighetsförvärv stadfästa samma stränga begränsning, som gäller för bolag och ekonomiska föreningar. Och en restriktiv tillämpning av samma natur torde ej heller vara avsedd. Mindre lämpligt synes det vara att under en gemensam formulering inbegripa olikartad prövning, och den nuvarande innebörden av 4 § skulle kunna väsentligt försvagas, om paragrafen komme att omfatta även ifrågavarande rättssubjekts koncessionsansökningar, vilka i allmänhet skulle bliva att bedöma på annat sätt än det hittills förekommande.

Med anledning av denna lagrådets erinran fogades nu till sista stycket i 4 § ett tillägg av innehåll, att såsom sådan omständighet, varom i nämnda stycke talas, skall i fråga om förvärv, som göres av annan förening än ekonomisk förening eller av stiftelse, anses att föreningen eller stiftelsen främjar ett allmännyttigt ändamål samt att förvärvet äger avsevärd betydelse för föreningens eller stiftelsens verksamhet.

Sin nuvarande utformning fingo 4 och 5 §§ genom lagändring 1937.¹ Anledningen till denna ändring var ytterst vissa olägenheter, som föranletts av de alltför detaljerade stödskogsbestämmelserna. Det hade visat sig behövt att kunna vid lagens tillämpande taga mera hänsyn till de i varje särskilt fall föreliggande omständigheterna. Sociala jordutredningen, som med anledning härav fått i uppdrag att avgiva förslag till lagändring, framlade betänkande i ämnet år 1935 (SOU nr 47). Däri förordades bl. a. en mera schematisk gränsdragning mellan stödskog och överloppsskog. För att icke härigenom lagens sociala och jordpolitiska verkningar skulle försvagas, föreslogs tillika införandet i lagtexten av den s. k. bytesprincipen. Dess innebörd är i korthet den, att salubjuden överloppsskog i första hand bör tillfalla sådana bolag, föreningar eller stiftelser som tidigare till gagn för jordbruksnäringen avhänt sig annan mark till motsvarande värde. Med denna princip menade man sig kunna för framtiden i huvudsak upprätthålla ett jämviktsförhållande i areal mellan bolagsskogar och bondeskogar. Åt bolagen skulle beredas möjlighet att, då detta vore ändamålsenligt för deras drift, förvärva sådana, i allmänhet avlägset liggande skogar som icke behövdes såsom stöd för bondejordbruken. Samtidigt skulle i bondebesittning kunna återföras bolagsjord som låge i närheten av bruten bygd. Bytesprincipen blev, liksom förslaget i övrigt, efter en del jämkningar godtagen av statsmakterna och har i lagtexten kommit till uttryck i 4 § andra stycket bolagsförbudslagen. Rörande bytesobjektets värdering ha ingående bestämmelser givits i 6 § kungl. kungörelsen den 18 juni 1937 med föreskrifter rörande den utredning, som erfordras för prövning i vissa fall av

¹ Härvid bortses från en av ändrad fögderiindelning i Kopparbergs län betingad justering 1948.

bolags, förenings eller stiftelses ansökning i fråga om förvärv av fast egendom, m. m.

De nu aktuella anmärkningarna mot bolagsförbudslagens koncessionsgrunder avse först och främst dessas bristande överensstämmelse i vissa delar med de vid 1947 års riksdag uppdragna riktlinjerna för jordbrukspolitiken. Att fog finnes för sådana anmärkningar ligger i öppen dag. Utredningen kan härvidlag inskränka sig till att återopa vad lantbruksstyrelsen anfört i sin förutberörda skrivelse. Visserligen äro de kritiserade bestämmelserna icke bindande utan endast avsedda att vara vägledande för tillståndsprövningen. Deras brister äro dock så iögonenfallande att en omarbetning likväl måste anses påkallad.

När man beaktar huru de år 1925 införda koncessionsgrunderna redan tio år senare delvis utdömdes och huru 1937 års genomgripande omgestaltning av dem efter likaledes endast tio år framstod som föråldrad, inställer sig själmant frågan om man icke lämpligen borde återgå till en enklare reglering i närmare anslutning till 1906 års lag. Särskilt efter tillkomsten av jordförvärvslagstiftningen framstå bolagsförbudslagens regler för tillståndsgivningen såsom onödigt omständliga. Åtminstone om tillämpningen av de båda lagarna i enlighet med vad nu föreslås anförtros åt en och samma myndighet, torde det vara tillräckligt att beträffande bolagen, föreningarna och stiftelserna ge en mera allmänt hållen koncessionsregel. Det är nämligen uppenbart, att lagen icke åsyftar att ge dessa en mera gynnad ställning än de fysiska personerna. De för dessa senare meddelade reglerna måste därför i sin mån påverka lantbruksnämndernas tolkning av bolagsförbudslagens tillståndsbestämmelse, när det gäller att utröna dennas räckvidd, och sålunda befordra utvecklingen av en fast praxis.

Innan slutlig ståndpunkt tages till frågan om de speciella koncessionsgrundernas slopande, bör emellertid beträffande var och en av dem närmare undersökas huruvida övervägande skäl må finnas för dess bibehållande i den nya lagen.

En dylik undersökning torde beträffande *första punkten* av första stycket i 4 § bolagsförbudslagen giva negativt resultat. Syftet med denna punkt synes enligt lagmotiven huvudsakligen vara att bereda skydd mot de förluster som skulle uppstå, om ett bolag i ekonomiskt trångmål icke finge överlåta sina fasta tillgångar på annat bolag. Detta syfte torde i dylika mera sällan förekommande fall kunna utan svårighet tillgodoses inom ramen för den allmänna koncessionsbestämmelsen. Detsamma gäller de i praktiken viktigare fallen, där bolag sinsemellan byta skogsmark i rent rationaliseringssyfte. Givet är att de av lantbruksnämnden företrädde allmänna rationaliseringssynpunkterna härvid även skola vinna beaktande.

Andra och tredje punkterna ha sin motsvarighet i det avsnitt av 3 § jordrationaliseringslagen, där fråga är om tillgodogörande av skogstillgång som är behövlig såsom stöd för ortens jordbruk. Med hänsyn till vad ovan

sagts om sammanhanget mellan de båda lagarna synas dessa punkter kunna utan betänkligheter undvaras i fortsättningen.

Fjärde punkten, som vill gynna de arronderingsfrämjande förvärven, har stor praktisk betydelse. Med hänsyn härtill och för att framhäva önskvärdheten av förbättrad arrondering böra lämpligen dessa slags förvärv även framgent särskilt uppmärksammas i lagtexten. Någon särbestämmelse för dem lär emellertid icke vara påkallad, utan det torde räcka med ett förtydligande tillägg till huvudregeln. Härvid bör i anslutning till gällande praxis klart utsägas, att endast smärre tillskott åsyftas, och texten i övrigt utformas så, att arronderingsförbättringen ses ej blott ur bolagsegendomens synpunkt utan i ett vidare sammanhang. Det torde då också bli överflödigt att i lagen införa en bestämmelse motsvarande 4 § sista stycket bolagsförbudslagen.

Vad slutligen beträffar *femte och sjätte punkterna* av första stycket i 4 § bolagsförbudslagen torde de fall, då bolag, förening eller stiftelse behöver förvärva jordbruksfastighet för här avsedda ändamål, kunna tillfredsställande lösas med hjälp av den allmänna regeln.

Utredningen föreslår således, att de speciella koncessionsgrunderna icke bibehållas för framtiden. Härigenom bli även de till dem anknutna bestämmelserna i fortsättningen av 4 § överflödiga. Särskilda skäl tala emellertid för att bytesprincipen bör få komma till uttryck också i den nya lagen. Denna princip bör nämligen med tiden med hänsyn till rationaliseringslagstiftningens allmänna syftning få allt större praktisk betydelse. En sådan utveckling vore till stort gagn för såväl jordbruksnäringen som skogsbrukets rationalisering och bör följaktligen främjas. Genom tillkomsten av lantbruksnämnderna ha också förutsättningar skapats för smidigare användning av principen. Tidigare voro bolagen i allmänhet hänvisade att på vinst och förlust göra sina avhändelser i hopp om att dessa i en oviss framtid skulle räknas dem till godo vid förvärv av annan mark. Numera kunna de genom förhandlingar med lantbruksnämnderna på ett helt annat sätt försäkra sig om att verkligen få tillgodonjuta de åsyftade förmånerna. Merendels torde nu för tiden de båda transaktionerna förlöpa i ett sammanhang genom förmedling av vederbörande lantbruksnämnd. Men det förekommer även ofta nog vid såväl förvärv som avhändelser att compensationen ställes på framtiden. Principen bör i den nya lagtexten få en efter dessa ändrade förhållanden avpassad formulering. Den utförlighet, varmed principen behandlas i bolagsförbudslagen, synes för övrigt kunna betydligt förenklas. Det torde även kunna ifrågasättas huruvida icke de särskilda värderingsreglerna skulle kunna undvaras i fortsättningen.

I anslutning till vad nu anförts föreslår utredningen, att till den allmänna koncessionsregeln fogas ett tillägg av innehåll att såsom skäl för förvärvstillstånd skall anses, att förvärvaren till gagn för jordbruksnäringen avhänder sig annan ungefär likvärdig mark.

I och med slopandet av de speciella koncessionsreglerna bortfaller också i viss mån grunden för det tillägg rörande ideella föreningar och stiftelser med allmännyttigt ändamål, som år 1932 på lagrådets föranledande gjordes till 4 § och som efter 1937 års ändringar återfinnes i 5 § andra punkten. Någon motsvarighet härtill har icke upptagits i förevarande lagförslag.

SJUNDE KAPITLET

Speciell motivering

Förslaget till jordrationaliseringslag

1 §.

Jordrationaliseringslagen har liksom jordförvärvslagen avseende endast å sådana fång som ske genom köp, byte eller gåva. Att härigenom också gåvoförvärv bli granskade ur rationaliseringssynpunkt innebär en nyhet i förhållande till förköpslagen. De skäl, som förestavade 1951 års utvidgning av jordförvärvslagens tillämpningsområde till att avse även gåvofången, torde med samma fog motivera dessas upptagande i den nya lagen.

Såsom föreskrives i 1 § andra stycket jordförvärvslagen och 1 § andra stycket förköpslagen, skall även enligt förevarande paragraf taxeringen avgöra huruvida fast egendom lyder under lagen. Fastighet skall enligt 7 § kommunalskattelagen taxeras såsom »jordbruksfastighet», då den användes för jordbruk eller skogsbruk, och såsom »annan fastighet», då den användes för annat ändamål. Användes fastighet delvis för jordbruk eller skogsbruk och delvis för annat ändamål, skall den del, som användes för jordbruk eller skogsbruk, med därtill hörande byggnader och inrättningar taxeras såsom jordbruksfastighet och den del, som användes för annat ändamål, med därtill hörande byggnader och inrättningar taxeras såsom annan fastighet. Fastighet, som ligger oanvänd, skall taxeras såsom jordbruksfastighet, såframt den ej påtagligen är avsedd att användas för annat ändamål än jordbruk eller skogsbruk. Under jordbruk inbegripes enligt kommunalskattelagen även binäring till jordbruk. Dessa taxeringsregler bli emellertid icke omedelbart avgörande för frågan huruvida fast egendom lyder under jordrationaliseringslagen. Av praktiska skäl tillkommer vitsordet den för egendomen vid tiden för fånget faktiskt gällande taxeringen, även om denna i det enskilda fallet skulle vara oriktig.

Lagen är tillämplig även å fång som avser endast del av eller andel i registerfastighet.

Enligt jordförvärvslagen skall tillstånd sökas inom tre månader från den dag fånget skedde. För att man skall kunna komma till ett desto snabbare avgörande av frågan om fångets slutgiltighet, har motsvarande tid i förslaget inskränkts till två månader.

Att fångets anmälande skall ske hos lantbruksnämnden utesluter icke att Kungl. Maj:t med stöd av 16 § kan meddela befogenhet för t. ex. nämndens

ortsombud att mottaga anmälan. Ortsombuden synas också böra vara skyldiga att tillhandahålla allmänheten erforderliga blanketter och tillhandagå med dessas ifyllande.

I 7 § förköpslagen stadgas för förköpsrättens utövande viss tidsbegrän- ning till förmån för den köpare som med överlämnande av köpehandlingen i bestyrkt avskrift anmäler sitt förvärv för lantbruksnämnden. Såsom dylik anmälan har av domstol i visst fall (N. J. A. 1952 sid. 93) ansetts insän- dande av fångeshandling i samband med ansökan om lånegaranti. För nämnden är det uppenbarligen förenat med betydande olägenheter att behöva från fall till fall bedöma innebörden av handlingars insändande på sätt föranledes av nämnda rättsfall. I synnerhet när utebliven anmälan, såsom nu föreslås (10 §), medför fångets ogiltighet, får ej någon oklarhet vidlåda frågan huruvida i det enskilda fallet anmälan skett eller ej. Lant- bruksnämndens personal måste alltid vara beredd att härom utfärda bevis omedelbart efter det anmälningensfristen gått till ända. Detta är av särskild vikt för överlåtaren, vilken vid utebliven anmälan kan förfoga över egen- domen på nytt. Det torde därför utan vidare vara klart, att i denna paragraf åsyftas en uttrycklig anmälan och att berörda rättsfall således ej blir väg- ledande vid tillämpningen av jordrationaliseringslagen. En annan sak är att, om en fångeshandling inkommer tillsammans med t. ex. en ansökan om lånegaranti och detta genast uppmärksammas, lantbruksnämnden må av tillmötesgående diarieföra handlingen såsom anmälan om förvärvet. I dylikt fall blir själva diarieföringen avgörande för frågan om anmälan skett eller ej. Å andra sidan är att märka att anmälan enligt denna paragraf ej nöd- vändigtvis behöver såsom enligt förköpslagen åtföljas av fångeshandlingen.

Av sig självt torde falla att anmälningsskyldighet ej föreligger för den som har lantbruksnämnden till fångesman.

I andra stycket upptagas under särskilda punkter en rad delvis praktiskt synnerligen betydelsefulla fall där anmälningsskyldighet ansetts obehövlig.

Punkt 1 stadgar, i anslutning till 6 § första stycket jordförvärvslagen, att anmälningsskyldighet icke föreligger för kronan. Detta innebär självfallet icke att kronans fastighetsförvärv böra få ske oberoende av de jordpolitiska nor- merna. Att dessa vederbörligen beaktas torde emellertid här ligga i sakens natur, liksom också att förvärven regelmässigt föregås av samråd mellan vederbörande statsmyndighet och lantbruksnämnden. I den mån föreskrif- ter härom likväl finnas erforderliga, synas de böra meddelas i administrativ ordning. Bl. a. torde kunna ifrågasättas att införa bestämmelser, enligt vilka förvärvsärende, däri olika meningar råda mellan myndigheten och lant- bruksnämnden, skall underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Punkt 2 innehåller en regel av i praktiken utomordentligt stor räckvidd.

Varken jordförvärvslagen (6 § 2 st.) eller förköpslagen (2 § 1 st.) äger tillämpning där förvärvaren är fångesmannens make, avkomling, adoptiv- barn eller dess avkomling eller också fångesmannens syskon eller syskons

barn. I ett undantagsfall skall dock den förra lagen tillämpas även å dylika förvärvare, nämligen där fråga är om sådan obligatorisk avyttring som i jordrationaliseringslagen påbjudes i 13 §.

Bland lantbruksnämnderna ha meningarna visat sig vara delade i fråga om dessa bestämmelser. Somliga ha förordat inskränkningar i dem eller rent av deras avskaffande. Andra ha tvärtom kommit med förslag om utvidgning av personkretsen till att avse även den som är far, mor eller måg till överlåtaren.

Utredningen har icke ansett sig böra ifrågasätta att avskaffa släktskapsregeln eller inskränka dess räckvidd. Så länge fysiska personers jordafång genom bodelning, arv och testamente äro fria från förvärvsprövning, skulle det framstå som i hög grad irrationellt att förmäna en jordägare att redan i livstiden fritt fördela sin egendom mellan sina anhöriga. Ur denna synpunkt torde också vara följdriktigast att utsträcka regeln till att avse jämväl syskons avkomlingar i andra och följande led. Någon olägenhet härav läser knappast vara att räkna med i praktiken.

Förslaget att inbegripa även föräldrar kan utredningen ej biträda. När försäljning sker till föräldrar, torde detta så gott som aldrig kunna till sin innebörd likställas med en arvsrättslig disposition. Fastmera måste nog befaras att öppnad möjlighet till okontrollerad överlåtelse å föräldrar skulle utnyttjas till lagens kringgående. Den som önskar förvärva en fastighet men ej kan påräkna hinderfrihetsintyg för egen del skulle då exempelvis kunna låta en vuxen son förskaffa sig intyg och sedan via sonen få fastigheten överförd på sig själv. — I sådana fall, där någon övertagit en gård av sina föräldrar men dessa av en eller annan orsak sedermera återförvärva gården, torde hinderfrihetsintyg för föräldrarna alltid kunna utfärdas med stöd av bestämmelsen i slutet av 4 § första stycket.

I en rundskrivelse från lantbruksstyrelsen till lantbruksnämnderna har upptagits frågan huru jordförvärvslagen skall tillämpas, där anhörig som här avses förvärvar jordbruksfastighet gemensamt med sin make. Bl. a. framhölls att det ofta berodde på ren tillfällighet, om fångeshandlingen angåve båda eller blott den ene av makarna som förvärvare, samt att i det senare fallet den andra maken likväl merendels finge giftorätt i egendomen. Skrivelsen utmynnade i uttalandet av den åsikten, att jordförvärvstillstånd icke erfordrades i dylika fall oavsett fångeshandlingens formulering. Åt vad lantbruksstyrelsen sålunda ansett sig kunna uttolka ur jordförvärvslagen har givits direkt uttryck i den nya lagtexten.

Utan särskilt stadgande torde gälla, att anmälningsskyldighet ej heller föreligger vid överlåtelse från makar till den som är på i lagen angivet sätt släkt med blott den ene av dem.

Punkt 3 äger motsvarigheter i 1 § tredje stycket jordförvärvslagen och 2 § första stycket förköpslagen. I det senare lagrummet stadgas bl. a. att förköpsrätt ej må utövas, där viss andel i fastighet säljes till någon som förut

var delägare i fastigheten. Stadgandet har till förebild en i det närmaste likalydande bestämmelse i lagen om arrendators förköpsrätt, vilken bestämmelse i sin tur är hämtad från det av lagberedningen år 1909 framlagda förslaget till jordabalk. En liknande regel har upptagits även i det förslag till jordabalk som lagberedningen avgivit 1947.

Motiven för stadgandet ha av lagberedningen i dess senare förslag utvecklats sålunda:

En sådan försäljning innebär icke, att någon utomstående inträder i äganderätten till fastigheten, och förköpsrätten har därför knappast någon uppgift att fylla. Att medge arrendator eller annan förköpsberättigad att vid ett dylikt tillfälle inlösa fastigheten i dess helhet skulle innebära en onödig belastning för fastighetens ägare. Särskilt för den som genom arv blivit delägare i fastigheten kan det vara av vikt att utan intrång av den förköpsberättigade få lösa till sig övriga delägares lotter.

Av 1942 års jordbrukskommitté har dessutom framhållits att det samäganderättsförhållande som uppstår, därest staten skulle övertaga en lott i en fastighet, lätt kunde tänkas medföra vissa komplikationer i fråga om fastighetens förvaltning och att staten dessutom genom den befogenhet att begära försäljning av fastigheten i dess helhet, som enligt samäganderättslagen tillkommer delägare av samfällid egendom, skulle kunna tvinga övriga delägare att avstå sina andelar i fastigheten.

I 1 § tredje stycket jordförvärvslagen stadgas bl. a. att förvärvstillstånd ej erfordras, där fånget avser andel i fastighet vari förvärvaren redan är delägare. Denna bestämmelse, vilken innebar en nyhet i förhållande till den äldre jordförvärvslagen, infördes i syfte bl. a. att i detta hänseende bringa lagen att överensstämma med förköpslagen. Emellertid torde man härvid icke ha beaktat, att jordförvärvslagen rör sig med ett särskilt fastighetsbegrepp, nämligen taxeringsenheten (1 § andra stycket). Stadgandet har därigenom kommit att få en något olika innebörd i de båda lagarna. Om t. ex. någon är delägare i den ena av två samtaxerade fastigheter och sedan förvärvar återstoden av taxeringsenheten, inträder förköpsrätt blott med avseende å den andra fastigheten. Förvärvstillstånd erfordras däremot beträffande fånget i dess helhet, eftersom den förut ägda andelen icke utgjorde kvotdel av hela taxeringsenheten.

Föreliggande lagförslag innehåller icke någon definition på begreppet fastighet och överensstämmer således därutinnan med förköpslagen. Närmast till hands kunde då synas ligga att vid avfattningen av ifrågavarande bestämmelse helt anknyta till förköpslagens uttrycksätt. Detta skulle emellertid innebära en till sina verkningar svåröverskådlig uppmjukning av jordförvärvskontrollen. Om ägaren till en sänjelott inköper övriga sänjedelar av samma jordregisterenhet, skulle han med en så utformad bestämmelse kunna få lagfart utan vidare. Sänjelotten framstår nämligen i inskrivningsrättsligt hänseende som en ideell fastighetsandel. Lantbruks-

nämnden skulle icke få tillfälle att inskrida ens om sämjedelarna var för sig utgjorde sedan länge bestående fullgoda brukningsenheter och transaktionen därigenom strede mot det jordpolitiska önskemålet att förhindra latifundiebildning. Särskilt skulle verkningarna kunna bli vittgående inom de delar av Kopparbergs län, där brukningsenheterna i regel bestå av andelar i ett flertal fastigheter. Stadgandet måste följaktligen utformas så, att delägare ej kan obehindrat köpa sig in i annan brukningsenhet än den vars andel ingår. Då brukningsenheter och taxeringsenheter vanligen sammanfalla med varandra, synes härvid lämpligast att i likhet med jordförvärvslagen anknyta till de senare. Härigenom vinnes nämligen klar gränsdragning mellan de anmälningsskyldiga och de fria fången, och lagfartsproceduren behöver ej tyngas med utredning om de i varje särskilt fall bestående brukningsförhållandena. Att låta jordförvärvslagen ensam tjäna till förebild vid regleringen av förevarande ämne skulle å andra sidan leda till onödig stränghet. Anmälningsskyldighet skulle då t. ex. åvila den som äger andel i blott den ena av två samtaxerade fastigheter och vill förvärva återstoden av den fastigheten. Av nu anförda skäl har uppställts det kravet, att den förvärvade fastighetsandelen skall ingå i samma taxeringsenhet som den redan ägda andelen.

För att delägare i fastighet skall vara fri från anmälningsskyldighet fordras slutligen, att han icke på grund av bestämmelserna i 13 § är pliktig att avyttra sin tidigare ägda andel. I nämnda paragraf stadgas skyldighet i vissa fall för den, som inropat fast egendom på exekutiv auktion och följaktligen enligt 1 § andra stycket 6 undsluppit kontroll av sitt förvärv, att inom viss tid ånyo avyttra egendomen. Det vore uppenbarligen otillfredsställande, om en sådan person skulle kunna på sitt temporära innehav av en fastighetsandel grunda rätt att slutgiltigt förvärva återstoden av fastigheten.

Punkterna 4 och 5 motsvaras av den bestämmelse i 1 § tredje stycket jordförvärvslagen, enligt vilken tillstånd ej erfordras, där förvärvet avser område som avstyckats från jordbruksfastighet för annat ändamål än jordbruk eller skogsbruk. För sådana fall har ansetts tillräckligt med den jordpolitiska prövning som består vid avstyckningsförrättningen. Utredningen har ansett sig kunna utvidga undantagsstadgandet till att gälla också förvärv av område som ännu icke avstyckats, dock under förutsättning att avstyckning begäres inom viss kortare tid och även kommer till stånd (p. 4). Försittes den tiden eller blir sökt avstyckning ej fastställd, träder huvudregeln i funktion. Detta medför, om ej heller anmälan skett enligt första stycket, i allmänhet att förvärvet blir ogillt på grund av 10 §. Punkt 4 gäller ej, när förvärvet sker först efter avstyckningens fastställande. Då föreligger nämligen icke någon »del» av fastighet utan två hela fastigheter. Här ingriper i stället punkt 5. Sedan den nybildade fastigheten blivit taxerad, beror anmälningsskyldigheten på taxeringen enligt huvudregeln i

första stycket. Eljest skulle ett avstyckat område, som aldrig kommit till den avsedda användningen eller åter nyttjas för jordbruksändamål, det oaktat vara undandraget jordpolitisk kontroll för all framtid. — Till skillnad från vad nu gäller är likgiltigt om fånget avser det område som avstyckas eller den andra styckningsdelen. Avgörande är det ändamål för vilket förvärvsegendomen är avsedd enligt handlingarna rörande avstyckningsförrättningen.

Punkt 6 har motsvarigheter i 4 a § första stycket jordförvärvslagen och 2 § första stycket förköpslagen.

Den alltifrån jordförvärvslagstiftningens tillkomst förefintliga möjligheten att fritt förvärva jordbruksfastighet på exekutiv auktion visade sig så småningom föranleda missbruk i stegrad omfattning. Till förekommande härav infördes genom lagändring 1951 skyldighet för förvärvaren att inom två år åter avyttra egendomen, om han ej dessförinnan fått lantbruksnämndens tillstånd att behålla densamma. Lantbruksnämnden i Väster-norrlands län har i skrivelse till utredningen riktat viss erinran mot sagda lagändring. Under hänvisning till inträffade fall, där förvärvaren utnyttjat tvåårsfristen till att så långt som möjligt exploatera egendomen, sätter nämnden i fråga huruvida icke kronan borde äga övertaga exekutiva förvärv eller om icke även sådana fång borde underkastas förvärvsprövning i vanlig ordning. Dessa alternativa lösningar av frågan voro emellertid föremål för överväganden redan i samband med 1951 års lagstiftning och blevo då på goda grunder förkastade. Utredningen har därför stannat för att bibehålla undantagsbestämmelsen om de exekutiva förvärven jämte de därtill anknutna föreskrifterna om avyttringsskyldighet, vilka återfinnas i lagförslagens 13 och 14 §§.

Under begreppet exekutiv auktion faller bl. a. sådan auktion, som avses i 14 §. Anmälningsskyldighet föreligger sålunda ej för t. ex. bank som inropat jordbruksfastighet å dylik auktion.

Punkt 7 saknar motsvarighet i den gällande lagstiftningen. — Tillstånd enligt jordförvärvslagen kan meddelas även beträffande förestående fång. Detta är visserligen ej klart utsagt i lagtexten men framgår indirekt av bl. a. 4 b § andra stycket. I anslutning härtill har i lagförslagens 2 § införts uttrycklig bestämmelse att hinderfrihetsintyg må på begäran utfärdas med avseende å förestående förvärv. För det fall, att fråga är om auktion enligt 14 §, föreskriver 2 § t. o. m. skyldighet för nämnden att pröva gjord framställning om förhandsintyg. Enär prövningens omfattning i dylika fall är inskränkt genom stadgandet i 5 § andra stycket 3, bör intyget för undvikande av missbruk uttryckligen förklaras gälla endast för inrop å auktionen. Även eljest torde förhandsintyg böra vara tidsbegränsade till sin giltighet. Det lär nämligen icke vara möjligt för lantbruksnämnderna att vid förvärvsprövningen överblicka alltför långa tidrymder, vartill kommer risken för att en och samma person under en längre tid samlar flera för-

handstillstånd och sedan utnyttjar dem alla. Detta är anledningen till den i punkt 7 stadgade tidsbegränsningen.

Genom särskilda bestämmelser i 6 § jordförvärvslagen äro från lagens tillämpningsområde undantagna kommuners och sambruksföreningars förvärv samt förvärv från konkursbo. Motsvarande undantagsbestämmelser saknas i förköpslagen. För rationaliseringsarbetet är det uppenbarligen av vikt att även dessa slags fång i fortsättningen underkastas förvärvsprövning. Detta gäller icke minst kommunernas jordafång, gentemot vilka lantbruksnämnderna i flera fall funnit anledning till förköpsingripande. För övrigt har vid skilda tillfällen starkt ifrågasatts huruvida icke kommunerna borde lyda även under jordförvärvslagen (jfr bl. a. prop. nr 24/1951 sid. 36). Lagförslaget ansluter sig i förevarande hänseende till förköpslagen. Utredningen vill emellertid understryka vikten av att vid förvärvsprövningen ägnas tillbörligt beaktande åt föreliggande kommunala behov av att anskaffa mark för bostadsbebyggelse samt industri- och fritidsändamål. I fråga om konkursbos fastighet är att märka att konkursförvaltaren enligt 70 § konkurslagen alltid äger påkalla exekutiv auktion och på så sätt kan bringa undantagsbestämmelsen i punkt 6 i funktion.

I 6 § andra stycket jordförvärvslagen stadgas bl. a. att jordförvärvslagen ej äger tillämpning där jämlikt annan författning Kungl. Maj:ts eller länsstyrelsens tillstånd till förvärvet skall sökas eller förvärvet enligt förklaring av länsstyrelsen är av beskaffenhet att få ske utan sådant tillstånd. Med denna bestämmelse åsyftas enligt lagmotiven förvärv rörande vilka förbud upptagits i bolagsförbudslagen, lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag samt den numera upphävda kungl. förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsövning. Emellertid ha bestämmelsens verkningar sträckt sig längre än man sålunda omedelbart åsyftat. Så ha t. ex. utanför jordförvärvslagens tillämpningsområde kommit att falla försäljning av kyrklig jord i vissa fall samt köp som göras av universitet.¹ Tillståndsprövningen av nu nämnda slags fång sker huvudsakligen ur andra synpunkter än de jordpolitiska, och det kan knappast undvikas att dessa härigenom emellanåt komma i skymundan. Detta gäller bl. a. universitetsförvärven, där man har att väga kapitalplacerarens krav på fullgod placering mot allmänintresset att jorden icke i alltför stor omfattning undandrages de självägande jordbrukarna. Särskilt med hänsyn till den nyinförda bestämmelsen i 5 § torde för framtiden bli nödvändigt att inhämta lantbruksnämndens yttrande i varje ärende av

¹ Jfr 9 § kungl. kungörelsen den 20 januari 1939 med föreskrifter rörande tillämpningen av lagen den 4 januari 1927 angående tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall samt till upplåtelse av sådan jord under tomträtt (SFS nr 33) ävensom 143 § Kungl. Maj:ts statuter den 28 januari 1916 för universitetet i Uppsala och Lund (SFS nr 66).

nu avsedd beskaffenhet. Under sådana omständigheter förefaller det utredningen mest praktiskt att slopa jordförvärvslagens förevarande undantagsbestämmelse och således låta nämnden också avgöra ärendet. Där nämnden godtagit förvärvet ur de synpunkter nämnden har att företråda, får sedan ankomma på Kungl. Maj:t respektive länsstyrelse att pröva ärendet ur övriga ifrågakomna synpunkter. För sistnämnda myndigheter vinnes även viss arbetsbesparing genom att dylik gallring sker hos lantbruksnämnderna.

Särskild uppmärksamhet förtjänar i detta sammanhang förenämnda lag av 1916, vilken i syfte att förebygga utländskt inflytande över förvaltandet av våra naturtillgångar bl. a. föreskriver, att utländsk medborgare ej må utan tillstånd för varje särskilt fall här i riket förvärva fast egendom. Tillståndsprövningen handhaves av Kungl. Maj:t, men efter lagändring 1948 må, där skäl mot tillstånd icke föreligger med hänsyn till allmänt intresse eller sökandens personliga förhållanden, även länsstyrelsen i det län, där egendomen är belägen, lämna tillstånd i vissa angivna fall. Ett av dessa fall är att sökanden förut ägt svenskt medborgarskap samt med egendomens förvärvande avses att åt honom bereda utkomst genom jordbruk och han kan antagas komma att själv ägna sig åt detta. Enligt motiven för lagändringen borde för länsstyrelsens tillståndsprövning i princip gälla de grunder som kommit till uttryck i jordförvärvslagstiftningen. Skulle nu i dylikt fall sökanden hänvända sig till länsstyrelsen redan innan förvärvet prövats enligt jordrationaliseringslagen, bör självfallet i allmänhet samråd ske mellan myndigheterna. Om lantbruksnämnden därvid förklarar sig icke kunna godtaga förvärvet, torde länsstyrelsen i regel se sig förhindrad att meddela tillstånd. Förutsättningen att skäl mot tillståndet icke föreligger med hänsyn till allmänt intresse lär nämligen då sällan vara för handen.

2 §.

Sedan anmälan skett enligt 1 §, skall lantbruksnämnden pröva ärendet med ledning av 3—6 §§.

Med hänsyn särskilt till arten av den prövning som avses i 5 § är uppenbart, att den av landsfiskalerna och vissa andra befattningshavare omhänderthavda intygsgivningen icke bör bibehållas i fortsättningen. Intygsgivningen torde fastmera böra koncentreras hos lantbruksnämnderna, där erforderlig överblick kan vinnas över de förhållanden som inverka på sagda prövning. För övrigt ha även tidigare betänkligheter uttalats mot landsfiskalernas medverkan vid jordförvärvskontrollen. Härvidlag kan hänvisas till vad som förekom i saken vid 1953 års riksdag (prop. nr 97 och tredje lagutsk. utl. nr 16). Den ökning av lantbruksnämndernas arbetsbörda, som föranledes av intygsgivningens koncentration, blir säkerligen icke av någon större betydelse, eftersom nämnderna nu i stället ha att granska alla lag-

farna köp och byten för eventuellt förköpsingripande. Emellertid torde av praktiska skäl böra i lantbruksnämndernas instruktion öppnas möjlighet för nämnderna att efter lantbruksstyrelsens medgivande bemyndiga sina enskilda ledamöter, tjänstemän eller ordsombud att i viss omfattning utfärda hinderfrihetsintyg.

I fråga om utfärdande av förhandsintyg hänvisas till vad som anförts under punkt 7 i motiveringen till 1 §.

3—4 §§.

Dessa paragrafer motsvara första respektive andra stycket i 3 § jordförvärvslagen men avvika därifrån i vissa hänseenden. För avvikelserna och anledningen till dem har redogjorts i den allmänna motiveringen.

5 §.

Denna paragraf har berörts redan i den allmänna motiveringen. Dess närmaste motsvarighet inom gällande lagstiftning är 1 § förköpslagen. Medan det senare lagrummet enligt sin ordalydelse har till enda syfte att underlätta bildandet av bärkraftiga brukningsdelar, ha emellertid här valts ordalag som tillåta en smidigare tillämpning alltefter arten av det föreliggande rationaliseringsbehovet.

Där endast någon del av den ifrågavarande egendomen finnes behövlig för rationaliseringsändamål, synes lantbruksnämnden lämpligen böra upptaga förhandlingar med förvärvaren och söka förmå denne att avstå vad som erfordras. Skulle emellertid överenskommelse icke kunna uppnås, kan 5 § tillämpas med avseende å hela egendomen.

Andra stycket stadgar vissa undantag från huvudregeln.

Punkt 1 motsvarar 2 § andra stycket förköpslagen. Sistnämnda stadgande låter rationaliseringsintresset vika för arrendators förköpsrätt, med undantag dock för de fall att arrendatorn äger annan, bärkraftig brukningsdel eller uppenbarligen besitter fastigheten av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket därå. I konsekvens härmed bör hinderfrihetsintyg icke kunna förvägras förköpsberättigad arrendator jämlikt 5 § utom i nyss angivna undantagsfall. Då emellertid i dessa fall intyg i allmänhet torde kunna vägras redan enligt 4 §, har bestämmelsen i förevarande punkt avfattats utan någon inskränkning.

Punkt 2 motsvarar 4 § förköpslagen och har utformats i viss anslutning till 1 § andra stycket 7 i lagförslaget.

I detta sammanhang må påpekas, att förslaget icke innehåller någon motsvarighet till 5 § förköpslagen. Enligt detta lagrum må förköp ej utövas, där lantbruksnämnden bjudits att förvärva fastighet för visst pris men avslagit anbudet och fastigheten inom två år därefter säljes till annan för samma eller högre pris. Med den nu föreslagna lagens allmänna konstruk-

tion torde knappast föreligga något egentligt behov av en likartad bestämmelse.

Punkt 3 avser det fall att fastighet skall utbjudas på tvångsauktion varom stadgas i 14 §. Vid dylik auktion må försäljning i allmänhet ske endast till den som kan uppvisa hinderfrihetsintyg. Skulle intygsframställningar i sådana fall prövas efter vanliga grunder och således även enligt 5 §, kunde resultatet bli att den prissbildande spekulantkretsen begränsades i alltför hög grad. Till förebyggande härav stadgas i punkt 3, att förhandsintyg av här avsedd beskaffenhet ej må vägras med stöd av 5 §. Mot en dylik undantagsbestämmelse torde så mycket mindre möta betänkligheter, som lantbruksnämnden ju har möjlighet att själv bjuda på fastigheten vid auktionen.

6 §.

I fall där lantbruksnämnden har att pröva ett förvärv enligt såväl denna lag som den nya bolagsförbudslagen vore väl i och för sig tänkbart att låta hinderfrihetsintyg utfärdas ehuru förvärvstillstånd vägras och tvärtom. Ett sådant resultat skulle emellertid onekligen te sig egendomligt i praktiken. Ej heller skulle något vara vunnet för förvärvaren; hans fång blir ju ogillt i alla fall. I denna paragraf föreskrives därför, att vägran enligt den ena lagen skall medföra vägran också enligt den andra. Bestämmelsen förutsätter att prövningen jämlikt de båda lagarna sker i ett sammanhang. Skulle i något fall ha gjorts blott anmälan eller ansökan enligt den ena lagen, måste ärendet således likväl behandlas som om det anhängiggjorts jämlikt båda lagarna. Ytterligare en konsekvens av förevarande bestämmelse påpekas i motiveringen till 11 §.

7 §.

Förevarande paragraf motsvarar 4 § jordförvärvslagen men är ej såsom denna anknuten till blott de fall som avses i 3 § andra stycket samma lag. Genom utvidgningen av bestämmelsens tillämpningsområde vinnes ökad möjlighet att utfärda hinderfrihetsintyg där man eljest skulle ha varit nödsakad att vägra intyg. I övrigt har ordalydelsen undergått smärre modifierationer, varmed dock ej åsyftats någon ändring i sak.

8 §.

Såsom framhållits i den allmänna motiveringen bör lantbruksnämnd vid utfärdande av hinderfrihetsintyg rörande del av fastighet kunna göra intygets giltighet beroende av att avstyckning kommer till stånd. Den möjlighet härtill, som öppnas genom förevarande paragraf, torde så gott som alltid böra utnyttjas i dylika fall.

Även där förvärvet avser hel registerfastighet kan finnas anledning att

föreskriva ändring i fastighetsindelningen, i detta fall sammanläggning med annan förvärvaren tillhörig fastighet. Förvärvet sker t. ex. för kapitalplacering men åstadkommer en så ändamålsenlig brukningsenhet, att hinderfrihetsintyg likväl utfärdas med hänsyn till nyttan för jordbruket. Denna paragraf bereder lantbruksnämnden möjlighet att hindra framtida spolierande av så tillkommen brukningsenhet.

9 §.

Den tid, varunder frågan om slutgiltigheten av skedd överlåtelse hålles svävande, bör självfallet göras så kort som möjligt. Fördenskull har i förvarande paragraf stadgats viss tidsbegränsning för behandlingen av anmälan som gjorts enligt 1 §. Tidsfristen må emellertid överskridas, om synnerligt skäl därtill föreligger. Så kan t. ex. vara fallet när årstiden omöjliggör erforderlig besiktning av egendomen eller förvärvaren dröjer med att efterkomma anmaning att förete köpehandlingen eller annan utredning.

Där hinderfrihetsintyg vägras, bör nämnden vara skyldig att ange det eller de lagrum varå beslutet grundas. Ägaren bör nämligen kunna bedöma om han har rätt att påkalla inlösen enligt 11 § andra stycket. Även för den som ämnar besvära sig kan det vara av värde att få kännedom om grunden för beslutet.

Denna paragraf har icke avseende å förhandsintyg och å tillstånd att behålla egendom som inropats på exekutiv auktion. Emellertid ligger i sakens natur att ej heller i dessa fall onödiga dröjsmål få förekomma. Detta gäller särskilt beträffande intyg som skall åberopas vid blivande auktion.

10 §.

Denna paragraf motsvarar 2 och 7 §§ jordförvärvslagen. Bortsett från första stycket andra punkten, vilken anknyter till den nyinförda bestämmelsen i 8 §, äro ändringarna endast av redaktionell natur.

11 §.

Sedan lantbruksnämnd funnit såld egendom behövlig för rationaliseringsändamål och därför vägrat hinderfrihetsintyg, torde nämnden vanligen komma att inleda förhandlingar med säljaren om inköp av egendomen för dylikt ändamål. I sakens natur ligger att nämnden härvid i allmänhet bör bjuda det pris som avtalats vid den ogiltigblivna försäljningen. Där priset mera påtagligt avviker från egendomens värde, kan emellertid anledning föreligga att över- eller underskrida detsamma. Särskilt i sistnämnda fall men även eljest kan tänkas att förhandlingarna bli resultatlösa. Om så sker bör, på sätt närmare utvecklats i den allmänna motiveringen, såväl nämnden som fastighetsägaren under vissa förutsättningar kunna påyrka ett in-

lösningförfarande. Genom förevarande paragraf öppnas sådan möjlighet.

Denna paragraf är tillämplig endast där den hindrade överlåtelsen utgjorde köp. Vid byte, t. ex. av två jordbruk mot varandra, torde den enskilde knappast vara betjänt av ett inlösningförfarande som icke kan tillföra honom annat än penningar i vederlag. Man kan därför på förhand utgå från att han här föredrager att behålla egendomen. Dessutom skulle man, om inlösningrätten anknötes även till byten, nödgas tynga proceduren med värderingar av ofta invecklad beskaffenhet. Detsamma gäller beträffande gåvofången.

En viktig olikhet mellan lantbruksnämndens och säljarens rätt att påkalla inlösen ligger, såsom påpekats redan i den allmänna motiveringen, däri att säljarens rätt icke inträder, om någon av 3, 4 och 6 §§ åberopats jämte 5 §. Denna begränsning av säljarens rätt medför bl. a. att nämnden alltid kan genom att åberopa 6 § gardera sig mot ett inlösningssyrkande av säljaren i sådana fall där köparen lyder under bolagsförbudslagen.

Ett sätt att söka kringgå förköpslagen är att i köpehandlingarna utsätta ett betydligt högre pris än det i verkligheten överenskomna. Att i dylika fall motbevisa handlingarnas innehåll erbjuder ofta nog oöverstigliga svårigheter för lantbruksnämnden. Med tanke främst på liknande situationer skulle man kunna stadga undantag från nämndens inlösningsskyldighet för fall där priset uppenbart överstiger egendomens värde. Av skäl, som utvecklats i den allmänna motiveringen, har utredningen emellertid ansett något sådant undantagsstadgande icke böra införas i lagen förrän ett verkligt behov därav visat sig föreligga. — Skulle köpehandlingarna av någon anledning utvisa lägre pris än det verkliga, torde ägaren få stå konsekvenserna härav. Det kan nämligen icke begäras, att lantbruksnämnden skall behöva inlösa egendomen för högre belopp än nämnden haft skäl att räkna med vid förvärvsprövningen.

Ytterligare ett sätt att kringgå förköpslagen har varit att belasta egendomen med inteckningsskuld till avsevärt belopp. För att hindra liknande missbruk har stadgats undantag från inlösningsskyldigheten för det fall att egendomen häftar för intecknad skuld till högre belopp än priset. Av ordalagen torde framgå, att inteckningarna skola vara ej blott uttagna utan också belånade.

12 §.

I första punkten stadgas viss preklusionsfrist för framställande av anspråk på inlösen enligt 11 §. Kan uppgörelse ej nås i godo, står rättegång till buds som en sista utväg. Bestämmelsen i tredje punkten att väckt talan ej må återkallas utan svarandens samtycke motsvaras av 6 § fjärde stycket förköpslagen. Bifalles käromålet, bör domen avfattas så, att den kan användas såväl av säljaren för utsökande av löseskillingen som av kronan för vinnande av lagfart. I fjärde punkten har meddelats föreskrif-

ter härom i viss anslutning till 9 § förköpslagen. Sistnämnda lag reglerar även en del andra detaljspörsmål som måhända kunna tänkas dyka upp även i en rättegång av förevarande slag. Emellertid torde rättegång behöva tillgripas blott i så sällsynta undantagsfall, att sannolikheten för dylika komplikationer är ytterst ringa. Deras lösande bör därför kunna överlämnas åt rättstillämpningen.

Enligt 2 kap. 57 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom äger arrendator under viss förutsättning njuta förköpsrätt vid försäljning av den arrenderade egendomen. Om arrendatorernas rättsläge icke skall rubbas genom den nu föreslagna lagstiftningen, måste förköpsrätten kunna utövas även vid inlösen enligt förevarande paragraf. Detta möjliggöres genom stadgandet i paragrafens andra stycke.

13—14 §§.

Dessa paragrafer, vilka motsvara de år 1951 i jordförvärvslagen införda bestämmelserna i 4 a § andra t. o. m. fjärde styckena och 4 b §, innehålla i jämförelse med dessa endast en ändring av saklig natur. I 4 a § tredje stycket jordförvärvslagen stadgas undantag från avyttringsplikten, där inropet gjorts av riksbanken eller hypoteksförening eller skyldighet att avyttra fastigheten är föreskriven i annan författning. De med sistnämnda uttryck åsyftade avyttringsföreskrifterna återfinnas i 45 § lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse, 30 § lagen den 29 juni 1923 om sparbanker, 36 och 60 §§ kungl. förordningen den 5 juni 1942 om jordbrukets kreditkassor, 7 § lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag samt 8 § bolagsförbudslagen. I samband med 1951 års ändringar i jordförvärvslagen ifrågasatte lagrådet om det verkligen vore lämpligt att från den däri stadgade avyttringsplikten befria sådana rättssubjekt som avses i 1916 års lag och bolagsförbudslagen. Avyttringsreglerna i dessa båda lagar vore, uttalade lagrådet, i olika hänseenden mindre stränga, och det kunde icke vara rimligt att bolag och utlänningar erhöle en mera gynnad ställning än svenska medborgare. Departementschefen genmälde emellertid, att frågan, huruvida ett bolag eller en utlänning skulle få behålla en inropad fastighet, av praktiska skäl icke borde vara underkastad prövning såväl av lantbruksnämnden som, ur delvis andra synpunkter, av Kungl. Maj:t eller länsstyrelsen. Hellre än att inbegripa juridiska personer och utlänningar under jordförvärvslagens avyttringsregler borde man enligt departementschefen överväga att förkorta de i 1916 års lag och bolagsförbudslagen stadgade avyttringsfristerna. Härmed kunde dock anstå, tills ståndpunkt tagits till frågan om jordförvärvslagens fortsatta bestånd.

Om tillämpningen av bolagsförbudslagen, såsom nu föreslås, anförtros åt lantbruksnämnderna minska de av departementschefen anförda prak-

tiska skälen i betydelse, i det spørsmålet inskränkes till att avse endast utlänningar och därmed i 1916 års lag jämställda subjekt. I detta nya läge synas övervägande skäl tala för att utlänningar och dylika subjekt — liksom självfallet de under bolagsförbudslagen lydande sammanslutningarna — skola vara avyttringspliktiga jämväl enligt jordrationaliseringslagen. Åt undantagsstadgandet, vilket i förslaget återfinnes i 13 § andra stycket, kan då också givas en mera pregnant avfattning. Undantaget torde i överensstämmelse med likartade regler i 14 § andra stycket ävensom i 2 § första stycket i förslaget till ny bolagsförbudslag lämpligen kunna förklaras skola avse bank, hypoteksförening, centralkassa för jordbrukskredit och jordbrukskassa. Alternativet att omarbete de sällan eller aldrig tillämpade avyttringsbestämmelserna i 1916 års lag förefaller mindre praktiskt.

15 §.

Denna paragraf motsvarar 5 § jordförvärvslagen samt 14 och 15 §§ förköpslagen. Till skillnad från den förra lagen, enligt vilken klagan över lantbruksnämnds beslut skall föras hos Kungl. Maj:t, ansluter sig förslaget till förköpslagens system med tre instanser. I övriga hänseenden ansluter sig paragrafen närmast till jordförvärvslagens fullföljdsregler. Föreskriften om besvärstidens längd har dock avfattats i huvudsaklig överensstämmelse med föreliggande förslag till lag om besvärstid vid talan mot förvaltande myndighets beslut (prop. 201/1954). Principiellt riktigast vore måhända att icke alls upptaga någon dylik föreskrift i lagtexten, vilket skulle medföra att lagen om besvärstid bleve omedelbart tillämplig. För de lokala myndigheter, som omhänderhava tillämpningen av förevarande lagstiftning, liksom för den stora allmänheten är det emellertid uppenbarligen en praktisk fördel att ej behöva söka upplysning om besvärstidens längd i annan författning. — I sakens natur torde ligga att klagorätt endast tillkommer den som anhängiggjort ärendet, d. v. s. förvärvaren och, i ärenden som avses i 5 § andra stycket 2, fastighetens ägare.

16 §.

Denna paragraf är likalydande med 8 § jordförvärvslagen.

Övergångsbestämmelserna.

Jordrationaliseringslagen bör träda i kraft den 1 juli 1955, då giltighetstiden utgår för 1948 års jordförvärvslag.

Frågan, huruvida lagen i likhet med jordförvärvslagarna av 1945 och 1948 bör få endast begränsad giltighetstid, har upptagits bland utredningens rundfrågor till lantbruksnämnderna. Flertalet nämnder ha besvarat frågan jakande, och även utredningen har stannat härför. Visserligen torde lagens

syften vara förtjänta av att bliva tillgodosedda med en varaktig lagstiftning. Utformningen av denna kan emellertid ske på olika sätt. Föreliggande förslag innefattar åtskilliga nyheter, vilkas verkningar måhända icke kunna i allo överblickas. Försiktigheten synes därför bjuda att lagen får prövas någon tid — förslagsvis fem år — innan slutlig ståndpunkt tages till frågan om dess fortbestånd. Ytterligare en anledning att begränsa lagens giltighetstid utgör den pågående revisionen av jorddelningslagstiftningen. Resultatet av denna torde nämligen under alla omständigheter komma att mer eller mindre påverka utformningen av förevarande lagstiftning.

Jordrationaliseringslagen avlöser icke blott jordförvärvslagen utan även förköpslagen. I överensstämmelse med allmänna rättsgrundsatser böra emellertid dessa båda lagar fortfarande tillämpas beträffande fång som skett under deras giltighetstid. Stadgande härom har upptagits bland övergångsbestämmelserna. Jämfört med en motsvarande föreskrift i jordförvärvslagens övergångsbestämmelser, leder detta stadgande till att 1945 års lag blir tillämplig å fång som skett under dess giltighetstid.

Enligt 4 § förköpslagen är lantbruksnämnd skyldig att efter framställning från ägare av jordbruksfastighet meddela beslut huruvida fastigheten är behöfelig för att underlätta bildandet av bärkraftiga brukningsdelar. Beslutet skall meddelas för viss tid, minst två och högst fem år. Har nämnden funnit dylikt behov av fastigheten ej föreligga, må enligt paragrafens andra stycke förköpsrätten ej göras gällande under den tid beslutet avser. Beslut av detta innehåll, som gäller ännu vid den nya lagens ikraftträdande, synes rimligen böra under sin fortsatta giltighetstid få den verkan, att hinderfrihetsintyg ej må vägras enligt 5 § i nya lagen. Bestämmelse härom har införts i sista stycket av övergångsbestämmelserna.

Förhandstillstånd, som meddelats enligt jordförvärvslagen, och s. k. landsfiskalsintyg bli utan verkan beträffande fång som sker efter den nya lagens ikraftträdande. Om dylika handlingar finge gälla som hinderfrihetsintyg, skulle förvärvet undgå prövning såväl enligt förköpslagen som jämlikt 5 § i nya lagen.

Förslaget till lag om förbud för bolag, förening och stiftelse att förvärva jordbruksfastighet

1 §.

Denna paragraf, vars innehåll närmare berörts i den allmänna motiveringen, är avsedd att jämte 3 § ersätta 1 och 3 §§ i gällande bolagsförbudslag. Till skillnad från jordrationaliseringslagen avses här alla slags förvärv, ej blott köp, byte och gåva. Vissa undantag härutinnan stadgas dock i 4 §.

I 11 § bolagsförbudslagen stadgas undantag för lagens övriga bestämmelser för bl. a. sådana bolag och föreningar som driva bank- eller annan penningrörelse eller försäkringsrörelse. Uttrycket »bank- eller annan penningrörelse» torde, åtminstone nu för tiden, icke vara fullt entydigt och bör därför utbytas mot något annat. Utredningen har därvidlag stannat för att direkt ange de slags institutioner som här synas bära ifrågakomma, nämligen bank, hypoteksförening, centralkassa för jordbrukskredit och jordbrukskassa. Med denna uppräkninng vinnes också överensstämmelse med motsvarigheter i 13 och 14 §§ jordrationaliseringslagen. För flertalet av nämnda institutioner gälla enligt andra författningar betydande inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom. Sålunda föreskrives i 45 § lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse, att bankaktiebolag må förvärva fast egendom, som ej är avsedd för bankens inrymmande, allenast till skyddande av fordran i vissa fall samt att egendomen måste åter avyttras så snart det lämpligen kan ske och senast då avyttring kan äga rum utan förlust för banken. Likartade bestämmelser återfinnas i 30 § lagen den 29 juni 1923 om sparbanker samt 36 och 60 §§ kungl. förordningen den 5 juni 1942 om jordbrukets kreditkassor. Till följd av dessa föreskrifter få de berörda institutionernas fastighetsinnehav sällan den varaktighet som eljest utmärker juridiska personers besittning. Det är därför naturligt, att dessa kreditanstalter genom förevarande undantagsbestämmelser uteslutas ur bolagsförbudslagen och följaktligen i likhet med fysiska personer falla endast under jordrationaliseringslagen.

Beträffande försäkringsanstalterna synes däremot varken dylik eller annan anledning föreligga att bibehålla deras förmånsställning. Denna torde för övrigt icke vara av någon som helst praktisk betydelse efter jordförvärvslagstiftningens tillkomst. I de fåtaliga fall, där försäkringsanstalt erhållit jordförvärvstillstånd, torde omständigheterna undantagslöst ha varit sådana, att tillstånd skulle ha meddelats även enligt bolagsförbudslagen. Utredningen föreslår därför, att bolag och föreningar, som driva försäkringsrörelse, ej längre undantagas från förvärvsförbudet.

I fråga om enkla bolag, sambruksföreningar och stiftelser överensstämmer förevarande paragraf med 11 § i gällande bolagsförbudslag.

Utredningen har haft till övervägande två förslag om ytterligare undantag från förvärvsförbudet, det ena avseende flottningföreningar och det andra kooperativa föreningar.

Enligt 24 § lagen den 19 juni 1919 om flottning i allmän flottled må flottningförening icke förvärva fast egendom annat än i vissa angivna fall, där förvärvet finnes behövt eller nyttigt för flottleden eller flottningsverksamheten. Prövningen av förvärvets tillåtlighet ankommer på länsstyrelsen i det eller de län där flottleden framgår. I 1946 års flottnings-

utrednings förslag till ny lag i ämnet (S.O.U. 1950:27) finnas enahanda bestämmelser upptagna med endast den skillnaden, att prövningen skall ankomma på länsstyrelsen i det län där fastigheten är belägen. Emellertid har flottningsutredningen samtidigt föreslagit sådan ändring av 11 § bolagsförbudslagen, att denna lag icke blir tillämplig i fråga om flottningsföreningars fastighetsförvärv. Till motivering härför anföres i betänkandet (sid. 136), att enligt såväl den gällande som den föreslagna flottningslagen dylika förvärv tillätes endast för så speciella ändamål, att skäl ej förelåge för prövning jämväl ur de synpunkter bolagsförbudslagen företrädde. Beträffande jordförvärvslagen framhåller flottningsutredningen, att denna enligt stadgande i dess 6 § andra stycket icke äger tillämpning på förvärv, vartill tillstånd av länsstyrelsen skall sökas jämlikt annan författning, och således icke gäller i fråga om flottningsföreningars fastighetsförvärv.

Såsom påpekats i annat sammanhang innehåller förslaget till jordrationaliseringslag icke någon motsvarighet till nyssberörda stadgande i 6 § andra stycket jordförvärvslagen. Skulle undantag för flottningsföreningar göras i den nya bolagsförbudslagen, kvarstår således frågan huruvida motsvarande undantag bör göras också i jordrationaliseringslagen. Att på detta sätt undandraga flottningsföreningars förvärv från jordpolitisk granskning av lantbruksnämnd torde väl i och för sig icke möta större betänkligheter. Emellertid skulle den praktiska betydelsen av dylika undantagsbestämmelser säkerligen bli utomordentligt ringa. Ifrågavarande slags förvärv torde nämligen så gott som alltid avse sådant område som redan till följd av bestämmelserna i 1 och 3 §§ faller utanför den nu föreslagna lagens tillämpningsområde. Med hänsyn härtill anser utredningen ej lämpligt att tynga lagtexten med särskilt undantagsstadgande för flottningsföreningar.

Vad härefter angår de kooperativa föreningarna har Kooperativa förbundet i skrivelser till Kungl. Maj:t den 11 juni 1942, den 2 april 1943, den 18 december 1946 och den 17 oktober 1949 gjort framställningar om sådana jämkningar i bolagsförbudslagen, att kooperativa föreningar finge rätt att förvärva jordbruksfastighet. I skrivelse den 23 januari 1950 har Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund hos Kungl. Maj:t hemställt om utredning rörande samma fråga. Å andra sidan har Riksförbundet Landsbygdens folk i skrivelse den 8 april 1943 anhållit, att framställningen den 2 samma månad icke måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Samtliga dessa skrivelser ha av Kungl. Maj:t överlämnats till utredningen för att tagas i övervägande vid fullgörandet av dess uppdrag.

Till en början må erinras om att detta spörsmål även i annat sammanhang varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. Vid 1944 års riksdag väcktes tvenne motioner (I: 145 och II: 218) med hemställen att riksdagen måtte anhålla om utredning beträffande sådan ändring i bolagsförbudslagen, att konsumtionsförening bleve berättigad att utan hinder av

samma lag förvärva jordbruksfastighet. Andra lagutskottet, som fick motionerna till behandling, gav i sitt utlåtande (nr 68) uttryck åt den åsikten, att med lagens syfte icke kunde stå i överensstämmelse att från dess tillämpning undantaga konsumtionsföreningar. Emellertid borde enligt utskottets mening övervägas att i lagen införa en för konsumtionsförening och därmed likställd juridisk person avsedd lindrigare dispensgrund. På hemställan av utskottet anhöll riksdagen i skrivelse (nr 419) till Kungl. Maj:t om utredning i vad mån jämkningar kunde vidtagas i lagens dispensbestämmelser utan att dess sociala och jordpolitiska verkningar försvagades.

Till stöd för de skilda framställningarna i ämnet har i huvudsak anförts följande: Bland de konsumentkooperativa föreningarnas medlemmar finnes ett utbredd intresse för att föreningarna skulle inköpa och driva jordbruk. Anledningen härtill vore icke vinstsyfte i privatekonomisk bemärkelse, än mindre spekulationssyfte. Sådana avsikter vore helt uteslutna redan till följd av den kooperativa rörelsens organisatoriska uppbyggnad. Medlemmarnas intresse för saken dikterades fastmera av önskan att vinna insyn i jordbrukets betingelser. Sådan insyn borde lämpligen beredas genom att låta de särskilda föreningarna driva jordbruk i egen regi. Härigenom skulle säkerligen också vinnas ökad förståelse mellan jordbrukets utövare och övriga samhällsgrupper.

Utredningen delar den av andra lagutskottet uttalade meningen att de kooperativa föreningarna icke böra generellt undantagas från förvärvsförbudet. Emellertid anser utredningen berättigat, att föreningarna få möjlighet till inblick i jordbrukets förhållanden genom att för detta ändamål förvärva och själva driva jordbruk. Det bör understrykas att detta gäller de lokala föreningarna; att något motsvarande intresse skulle föreligga hos Kooperativa förbundet har ej ens påståtts. Föreningarnas önskemål böra kunna tillgodoses på så sätt, att de i enstaka fall tillåtas förvärva jordbruksfastighet inom eller i närheten av vederbörande förenings verksamhetsområde. En sådan tillämpning är enligt utredningens mening väl förenlig med den allmänna koncessionsregeln, och någon särbestämmelse för ifrågavarande fall synes därför ej erforderlig.

3 §.

Bestämmelserna i denna paragraf, vilken berörts redan under 1 §, äro likalydande med 1 § andra stycket 4 och 5 jordrationaliseringslagen.

4 §.

I denna paragraf ha sammanförts de nuvarande bestämmelserna i 2 och 7 §§ bolagsförbudslagen. Dock saknas här motsvarighet till det förra lagrummets undantagsstadgande för förvärv av järnväg. Sådan egendom

skall överhuvudtaget ej taxeras och faller redan till följd härav utanför den nya lagens tillämpningsområde.

5 §.

Denna paragraf är avsedd att träda i stället för 4 och 5 §§ bolagsförbudslagen men avviker till sin utformning väsentligt från dessa. Olikheterna ha ingående behandlats i den allmänna motiveringen. Här må blott erinras, att tillståndsgivningen i princip skall handhas av lantbruksnämnd och icke såsom för närvarande av Kungl. Maj:t samt att de s. k. lindrigare koncessionsgrunderna utbytts mot ett par exemplifierande tillägg till den allmänna tillståndsregeln. Dessa återfinnas i andra punkten. Med de häri givna exemplen åsyftas blott att utmärka ett par praktiskt viktiga fall, där förvärvstillstånd kan tänkas ifrågakomma, och således icke att på något sätt modifiera innehållet i första punkten. Även i dessa fall skall en verklig prövning äga rum med beaktande av samtliga i fallet föreliggande omständigheter.

Den s. k. bytesprincipen kommer till uttryck i det första av de båda exemplen. Av ordalagen torde framgå, att markens ytvidd och beskaffenhet skola vara avgörande för värderingen. Alltför stor hänsyn bör således ej tagas till virkesförrådet å skogbärande mark och ej heller till byggnader.

På senare tid har viss uppmärksamhet ägnats det fall, att fastighet får sitt skogsinnehav väsentligt förminskat genom framdragande av kraftledning. Utredningen vill därför framhålla, att bolag, förening eller stiftelse, som drabbats av dylikt ingrepp, i vissa fall torde kunna åberopa detta som skäl för förvärvstillstånd enligt förevarande paragraf. — En annan aktuell företeelse är att bolag förvärvar lantegendom för att bereda sina anställda rekreation. Även i dylika fall synes förvärvsprövningen kunna göras tämligen liberal.

Enligt 6 § jordrationaliseringslagen må förvärvstillstånd icke meddelas, om omständigheterna äro sådana att hinderfrihetsintyg vägras. I själva verket bör emellertid tillståndsgivningen ske efter strängare måttstock än som gäller vid utfärdande av hinderfrihetsintyg för fysisk person. Detta torde framgå av förevarande paragrafs karaktär av undantagsstadgande från ett principiellt förvärvsförbud. Det är också självklart, att större krav måste ställas på det jordpolitiska bedömandet av förvärv som göras av juridiska personer. Genom sådana förvärv grundläggas nämligen i regel fastighetsinnehav av praktiskt taget obegränsad varaktighet.

6 §.

Denna paragraf motsvarar 6 § i gällande bolagsförbudslag. Enligt sistnämnda lagrum skall ansökan om förvärvstillstånd vara åtföljd av fångehandlingen i huvudskrift eller bestyrkt avskrift. Sådan bestämmelse har icke upptagits i lagförslaget, vilket medför, att ansökan kan göras även

med avseende å förestående fång. Efter mönster av jordrationaliseringslagen har den tid, inom vilken ansökan skall ske, begränsats till två månader.

Bestämmelsen i fjärde stycket utgör en nyhet i förhållande till gällande bolagsförbudslag och har införts för ernående av överensstämmelse med jordrationaliseringslagen.

7—8 §§.

Dessa paragrafer motsvara 8—10 §§ bolagsförbudslagen men ha i vissa hänseenden jämkats för undanröjande av onödiga avvikelser från motsvarande bestämmelser i jordrationaliseringslagen.

9 §.

Denna paragraf är utformad i närmaste anslutning till 15 § jordrationaliseringslagen.

10 §.

Denna paragraf är likalydande med 12 § bolagsförbudslagen.

11 §.

Denna paragraf är likalydande med 16 § jordrationaliseringslagen.

Övergångsbestämmelserna.

Den nya lagen bör träda i kraft den 1 juli 1955 samtidigt med jordrationaliseringslagen. I överensstämmelse med allmänna rättsgrundsatser böra emellertid den äldre bolagsförbudslagens bestämmelser fortfarande tillämpas beträffande fång som skett före den nya lagens ikraftträdande.

Förslaget till ändring i lagen om arrendators förköpsrätt

Lagen den 22 december 1943 (nr 884) om arrendators förköpsrätt, vilken lag delvis ändrats genom lagar den 30 juni 1947 (nr 325) och den 20 april 1951 (nr 190), innehåller bl. a. vissa bestämmelser, som äga samband med kronans förköpsrätt. Sålunda stadgas i 2 §, att arrendator ej må utöva förköpsrätt, om fastigheten i fråga säljes till kronan för ändamål, som avses i 1 § lagen om kronans förköpsrätt, och arrendatorn är ägare av annan, bärkraftig brukningsdel eller uppenbarligen besitter fastigheten av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket därå. Utredningen föreslår, att denna bestämmelse i samband med upphävandet av lagen om kronans förköpsrätt ändras på det sätt, att ändamålet

med kronans förvärv angives skola vara att främja jordbrukets yttre rationalisering.

Vidare innehåller 2 § lagen om arrendators förköpsrätt bl. a. en erinran om att vissa fall, då kronans förköpsrätt äger företräde framför arrendatorns, äro reglerade i lagen om kronans förköpsrätt. Denna erinran bör självfallet utgå ur lagtexten, när sistnämnda lag upphäves.

Det sist sagda gäller slutligen också beträffande 4 § tredje stycket lagen om arrendators förköpsrätt, vari föreskrives att, om förköpstalan föres av såväl kronan som arrendator, de båda målen skola handläggas i en rättegång.

Förslaget till ändring i jorddelningslagen

Enligt 4 § i gällande bolagsförbudslag äger Kungl. Maj:t giva bolag, förening eller stiftelse tillstånd att förvärva bl. a. »sådan del av en fastighets avrösningsjord med impedimenter, vilken med hänsyn till ortens förhållanden och i övrigt föreliggande omständigheter prövas icke vara erforderlig för att återstående del av fastigheten skall äga skogstillgång, tillräcklig för att utgöra varaktigt stöd för drivande av självständigt jordbruk (stodskog)». Det förvärvade området skall enligt uttryckligt stadgande i lagen avskiljas genom avstyckning.

Bestämmelser om förutsättningarna för avstyckning givas i 19 kap. lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet (»jorddelningslagen»). Efter lagändring den 19 september 1947 (nr 700) innehåller 19 kap. 3 § 1 mom. första stycket den huvudregeln, att avstyckning från jordbruksfastighet ej må äga rum, om ändringen i fastighetsindelningen skulle för jordbruksnäringen medföra men av någon betydelse. I andra stycket gives följande kompletterande bestämmelse: »I ort, där det i allmänhet på grund av natur- och näringsförhållandena förutsättes, att jordbruksfastighet, som ej är att hänföra till stödjordbruk, har skog till husbehov eller eljest såsom stöd åt jordbruket, skall vid tillämpning av första stycket såsom menligt för jordbruksnäringen anses, att skogsmark skiljes från odlad jord, utan så är att skogsmarken tillägges jordbruksfastighet eller med hänsyn till skogstillgången i orten prövas icke behöva bibehållas vid jordbruket därstädes.»

Mellan de båda lagarna råder, som synes, en viss skillnad beträffande möjligheten att skilja skogsmark från odlad jord. Enligt bolagsförbudslagen är ej uteslutet att avskilja all den till en viss fastighet hörande skog som ej erfordras till stöd åt just den fastigheten. Att taga hänsyn till andra fastigheter är icke nödvändigt. Jorddelningslagen kräver däremot, att skogen ej heller behöves till komplettering av annan fastighet i orten. Denna

åtskillnad föranledde en del kritik under remissbehandlingen av sakkunnigförslaget till 1947 års ändring i jorddelningslagen. Sålunda framhölls, att regeln om överloppsskog skulle försvåra eller rentav omöjliggöra skogsbrukets arronderingssträvanden och sålunda avsevärt minska betydelsen av de s. k. lindrigare koncessionsgrunderna i bolagsförbudslagen. Med anledning härav infogades i 19 kap. 3 § 1 mom. ett tredje stycke, vilket lyder: »Vad i detta moment sägs utgör ej hinder mot avstyckning av skogsmark i enlighet med tillstånd, som Konungen meddelat jämlikt lagen angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom.»

Motiven till tredje stycket utvecklades av departementschefen sålunda (prop. 232/1947 sid. 121—122):

Den anmärkningen, att vissa av de i bolagsförbudslagen upptagna koncessionsgrunderna skulle sättas ur kraft, därest sakkunnigförslaget upphöjdes till lag, måste anses i viss mån berättigad. Enligt uttalande av de sakkunniga skulle det ej med fog kunna göras gällande, att de sakkunnigas förslag till fastighetsbildningsregler skulle vila på en så ändrad uppfattning rörande jordbrukets behov av stöd i skog att bolagsförbudslagens restriktioner skulle bli strängare än avsett varit, om förslaget upphöjdes till lag. Detta uttalande torde i och för sig vara riktigt. I ett avseende synes det oaktat en viss uppmjukning av sakkunnigförslaget böra vidtagas. I syfte att stimulera till försäljning av bolagsjord, vars övergång i bondehand måste betraktas såsom önskvärd, infördes vid 1937 års revision av bolagsförbudslagen den s. k. bytesprincipen, vilken innebär bland annat, att bolag (förening, stiftelse) som till enskild person överlätit skogsmark eller jordbruksfastighet ej utan särskilda skäl må förvägras tillstånd till förvärv av skog som icke är behövlig såsom stöd för jordbruk (överloppsskog), till värde motsvarande ungefär den överlättna egendomen. I överensstämmelse med uttalande som av föredragande departementschefen gjordes i propositionen rörande ifrågavarande lagändring torde visserligen denna bytesregel i allmänhet ha tillämpats så, att tillstånd till bolags förvärv av skog icke givits, därest skogen ansetts behövlig för komplettering av angränsande eller närliggande jordbruksfastigheter. De i bolagsförbudslagen upptagna stadgandena innefatta emellertid icke något hinder för att meddela bolag eller annan sammanslutning tillstånd att förvärva skog, om denna är att anse såsom överloppsskog. Och enligt uttryckligt stadgande i lagen skall såsom överloppsskog anses den del av fastighets avrösningsjord som med hänsyn till ortens förhållanden och i övrigt föreliggande omständigheter prövas icke vara erforderlig för att återstående del av fastigheten skall äga skogstillgång, tillräcklig att utgöra varaktigt stöd för drivande av självständigt jordbruk (stödskog). Vid beräkning av stödskog skall hänsyn vidare tagas till möjligheten att genom delning av förefintlig brukningsdel bilda nya självständiga jordbruk ävensom, beträffande odlingsområde, till möjligheten att av dylikt område bilda självständigt jordbruk eller sammanslå sådant område med annan brukningsdel. Enligt uttalande av departementschefen i samband med 1937 års revision av avstyckningsbestämmelserna skulle för bedömandet av stödskogsbehovet enahanda grunder tillämpas vid avstyckning som då fråga vore om rätt till bolagsförvärv. Det uttalades vidare, att med de då införda villkoren för avstyckning ej avsågs att förhindra, att överloppsskogen skildes från jordbruket. Med hänsyn till vad sålunda anförts lär det vara obestridligt, att sak-

kunnigförslagets regler i fråga om avstyckning av överloppsskog innefatta en skärpning ej blott i förhållande till gällande avstyckningsregler utan även i förhållande till bolagsförbudslagen, sådan denna i nu förevarande avseende utformats. Skulle sakkunnigförslaget vinna statsmakternas bifall, skulle följaktligen en viss motsättning uppkomma i förhållande till bolagsförbudslagen. Denna motsättning synes lämpligen böra undanröjas på så sätt, att förslagets regler med avseende å avstyckning av skogsmark förklaras icke utgöra hinder för avstyckning av skog som jämlikt Kungl. Maj:ts medgivande förvärvats enligt bestämmelserna i bolagsförbudslagen. En på så sätt utformad undantagsbestämmelse skulle i realiteten innebära, att Kungl. Maj:t erhöle befogenhet att efter prövning av omständigheterna i varje särskilt fall och inom ramen för bolagsförbudslagens bestämmelser dispensera från förslagets principiella förbud mot avstyckning av skogsmark. En dylik dispensmöjlighet måste enligt min mening vara av värde ej minst för jordbruksnäringen i så måtto, att därigenom strävandena att avveckla arrendatorssystemet på bolagsjordarna kunde i någon mån befrämjas. Det lär vidare ur rationaliseringssynpunkt ej sällan vara av intresse, att lämpligt belägen bolagsjord kan — utan att expropriation skall behöva tillgripas — förvärfvas för förstärkning av skoglösa eller skogfattiga jordbruk. Sådana förvärv torde emellertid ofta förutsätta, att bolaget i stället erhåller tillstånd att förvärva en motsvarande areal skogsmark på annat håll, och det är då uppenbarligen av vikt att möjligheterna för sådana förvärv icke inskränkas mer än nödigt. Att det för skogsbruket är av synnerligt intresse att icke dess möjligheter till förvärv av skogsmark i arronderingssyfte ytterligare begränsas, är uppenbart och torde icke behöva närmare utvecklas. Även ur denna synpunkt skulle den av mig förordade undantagsbestämmelsen vara till gagn.

Det nu föreliggande förslaget till ny bolagsförbudslag innehåller icke någon stödskogsbestämmelse. I jordrationaliseringslagen, som ju är avsedd att gälla även för bolag, föreningar och stiftelser, stadgas däremot (3 §) att hinderfrihetsintyg skall vägras, om anledning finnes till antagande att förvärvaren med fånget huvudsakligen åsyftar att utan nytta för visst jordbruk i orten tillgodogöra sig skogstillgång som är behövlig såsom stöd för ortens jordbruk. Mellan detta stadgande, vilket är hämtat från den gällande jordförvärvslagen, och motsvarande bestämmelse i jorddelningslagen synes icke råda någon motsättning av den art som föranledde tillkomsten av tredje stycket.

Det anförda synes närmast ge anledning till att tredje stycket kan utgå. Vissa skäl kunna å andra sidan åberopas för att stycket bibehållas, framför allt då önskemålet att undvika vissa dubbelarbeten. Den ståndpunkt utredningen intagit beträffande lantbruksnämndernas befattning med prövningen av tillstånd till bolagsförvärven lär emellertid nödvändiggöra en omarbetning av stadgandet, vilken i sin tur skulle leda till ståndpunktstaganden, som närmast falla under den pågående utredningen rörande ny fastighetsbildningslag. Med hänsyn härtill har utredningen stannat för att föreslå att stadgandet i avbidan på den slutliga utformningen av fastighetsbildningslagstiftningen utgår ur lagen. Utredningen vill emellertid framhålla, att enligt utredningens mening det är uppenbart att vid

bedömande av fråga, om avstyckning av skogsmark skall medgivas, den största hänsyn bör tagas till att vederbörlig administrativ myndighet medgivit förvärv av marken enligt bestämmelserna i bolagsförbudslagen.

I detta sammanhang kan vara på sin plats att erinra om ett uttalande i förenämnda proposition av år 1947 (sid. 153), enligt vilket tillstånd till avstyckning av ägovidd, som är avsedd att förvärfvas av bolag, förening eller stiftelse, icke bör meddelas förrän erforderligt tillstånd till förvärvet erhållits. Med föreliggande lagförslag avses ej att rubba denna grundsats.

Reservation

av herrar Andersson, Jonsson och Wetterhall

Jordrationaliseringslagen avser att ersätta såväl förköpslagen som jordförvärvslagen.

Den nu gällande lagen om förköp är icke tidsbegränsad. Då jordbrukets yttre rationalisering, såsom statsmakterna betonat i samband med behandlingen vid 1947 års riksdag av riktlinjerna för jordbruksrationaliseringen, är en arbetsuppgift på lång sikt, är det icke anledning att antaga att lagen inom överskådlig tid skulle kunna undvaras.

Den nu gällande jordförvärvslagens syften äro — såsom kommitténs majoritet anfört — förtjänta att bli tillgodosedda genom en varaktig lagstiftning. På grund härav och då lagstiftningen nu kan bygga på över åtta års erfarenheter från tillämpning av jordförvärvslag är det enligt vår mening icke motiverat att i fortsättningen ge lagen provisorisk karaktär.

Det bör även beaktas att det enligt vunna erfarenheter är förenat med olägenheter att en lag på hithörande område har provisorisk karaktär. Särskilt mot slutet av dess giltighetstid kan den förfela sitt syfte till följd av att de, som av lagen hindras i sina förvärvsplaner, i förhoppning att lagen skall upphöra att gälla ordna sina mellanhavanden tills vidare genom sido- och skenavtal.

På grund av det anförda anse vi att lagen nu bör ges permanent karaktär.

Reservation av herr Antby

Ur principiell synpunkt måste hävdas, att varje svensk medborgare bör ha samma rätt att förvärva jordbruksfastighet lika väl som annan fastighet och rörelse. Att för förvärv av jordbruk fordra tillstånd av administrativ myndighet är ett ingrepp i den personliga och ekonomiska friheten, som är så omfattande, att det på längre sikt kan vara mera till skada än till nytta för jordbruksproduktionens ändamålsenliga utveckling.

Jordbrukets yttre rationalisering är en sedan lång tid tillbaka pågående och av samhälleliga åtgärder väsentligen oberoende process. Den under senare år tilltagande mekaniseringen av jordbruksdriften har stimulerat

jordbrukarna att genom sammanläggning vidga sina brukningsenheter och förbättra arronderingen av dessa. Under det att förköpslagen kommit till användning i mycket ringa utsträckning, har antalet brukningsenheter inom södra och mellersta Sverige minskat med nära 6 procent från år 1944 till 1951. Särskilt påtaglig är minskningen i storleksgruppen 2—5 ha, där den uppgår till mer än 14 procent.

Det är känt, att det övervägande antalet av de mindre jordbrukens innehavare nått relativt framskriden ålder. Denna omständighet torde, jämte mekaniseringen, medföra att den frivilliga strukturrationaliseringen snarare kommer att öka än minska takten. En pådrivande faktor i lagstiftningens form bör därför i nuvarande läge vara obehövlig och kanske i vissa fall skadlig. Det synes under angivna förhållanden finnas stora möjligheter för lantbruksnämnderna att genom rådgivning, aktiv inköspolitik och ekonomiskt stöd få tillräckligt grepp om rationaliseringsverksamheten.

Jordförvärvslagens syfte är i första hand att hindra olämpliga förvärv såsom spekulations- och kapitalplaceringsköp avseende bland annat exploatering av fastighets kapitalvärdet. Det skall icke förnekas, att visst fog kan åberopas för en dylik lagstiftning i en tid med starkt sjunkande penningvärde och därav följande benägenhet att placera förmögenhet i reallgångar. Under en tid med relativt fast penningvärde är önskemålet att placera kapital på detta sätt icke lika starkt. Det synes mig som om man borde närmare, än utredningen gjort, undersöka möjligheterna att inom ramen för vanhävds- och skogsvårdslagstiftningen komma till rätta med problemet om skadlig exploatering av jordegendom.

Stora möjligheter finnas att kringgå jordförvärvslagen. Så torde i viss mån vara fallet även med de nu föreslagna bestämmelserna. Utredningen har ju för övrigt givit uttryck åt den uppfattningen, att det torde vara svårt att utforma en lagstiftning, som icke på något sätt kan kringgås. Erfarenheten torde också visa, att många av de spekulanter, som man helst velat utestänga, begagnat möjligheterna att kringgå lagen. Å andra sidan är det mycket troligt, att bland de köpare, som lojalt böjt sig för en vägran att meddela förvärvstillstånd, funnits många som velat och kunnat göra stora insatser till jordbruksnäringens fromma och ortens utveckling. Man får inte förbise faran uti att på detta sätt binda näringslivet inom alltför trånga gränser.

Det föreliggande förslaget syftar till och kommer troligen också, om det upphöjes till lag, att i vissa avseenden avhjälpa de mycket stora olägenheter, som framträtt vid tillämpningen av de nuvarande förköps- och jordförvärvslagarna. Kvar står dock de principiella betänkligheter, som kan åberopas mot en lagstiftning av förevarande slag.

Med anledning av vad jag här anfört får jag, dels instämma i utredningens förslag att upphäva lagen om kronans förköpsrätt, dels ock såsom min mening uttala, att förslaget till jordrationaliseringslag icke bör antagas i nuvarande läge.

Reservation

av herr Enström med instämmande av herr Andrén

Utredningens majoritet har funnit lagstiftningen rörande inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet alltjämt böra tills vidare bestå med väsentligen oförändrad innebörd och i densamma inarbetat bestämmelser, som avses skola ersätta gällande lag angående kronans förköpsrätt. Bestämmelserna ha givits form i ett förslag till jordrationaliseringslag. Detta förslag har biträtts av flertalet av de i utredningen ingående representanterna för den jordbrukande befolkningen, vilken i första hand beröres av lagförslagets reglerande och kontrollerande bestämmelser. Majoriteten har dessutom föreslagit att lagstiftningen skall vara tidsbegränsad. Undertecknad, som tillkallats att såsom sakkunnig delta i utredningens arbete först i samband med att utredningsuppdraget den 21 november 1952 utvidgades att omfatta jämväl översyn av 1925 års bolagsförbudslag, har med hänsyn härtill icke ansett sig böra intaga en mot majoriteten avvikande inställning till frågan om de allmänna bestämmelserna rörande kontroll av jordbruksförvärv. Till detta mitt ställningstagande har också bidragit att lagstiftningen uppenbarligen icke är avsedd att utgöra ett instrument för omfördelning av markinnehavet mellan storskogsbruket och jordbruket.

Utredningens behandling av frågan om bolags och med dem likställda juridiska personers rätt att förvärva jordbruksfastighet samt majoritetens förslag till lag om förbud för bolag, förening och stiftelse att förvärva jordbruksfastighet ge mig däremot anledning till följande erinringar.

De särskilda bestämmelserna rörande förbud mot bolagsförvärv av jordbruksfastighet tillkommo — såsom i utredningens betänkande framhållits — för att förhindra en vidare expansion av bolagsskogsbruket på den självägande bondeklassens bekostnad. Denna lagstiftning var naturlig och nödvändig i ett läge, då den övervägande delen av landets befolkning för sin utkomst var bunden till jordbruket och det stöd till detsamma, som skogsinnehavet kunde ge, samt då likvärdig eller bättre utkomst på annat håll icke stod att få. Så voro förhållandena icke blott vid den ursprungliga norrlandslagstiftningens tillkomst år 1906 utan även i väsentlig utsträckning vid tillkomsten av 1925 års lag och vidare långt in på 1930-talet.

Förhållandena ha numera helt förändrats. För industriens och serviceyrkenas del kännetecknas sålunda läget av en ur utvecklingssynpunkt beklaglig brist på arbetskraft, medan jordbruksproduktionen till följd av ofullständig rationalisering alltjämt binder en större del av de arbetsföra ålderna än vad som i och för sig är erforderligt för uppfyllande av den genom

1947 års riksdagsbeslut givna produktionsramen. En av grundförutsättningarna för den hittillsvarande bolagsförbudslagstiftningen har därmed bortfallit. Även i ett annat avseende äro förhållandena i dag helt förändrade i jämförelse med läget vid tillkomsten av 1925 års lag och översynen därav år 1937. Vid sistnämnda tidpunkt saknades en lagstiftning, som reglerade förvärv av jordbruksfastighet i gemen. Det behov av kontroll över bolagsförvärv, som sålunda icke kunde tillgodoses på annat sätt än genom särskild lag, fylldes av förbudslagen. År 1945 infördes emellertid jordförvärvslagen och två år senare lagen om kronans förköpsrätt. Genom denna lagstiftning skapades en allmän kontroll av jordbruksförvärv, vilken till syftet står bolagsförbudslagen nära. Även utformningen av denna lagstiftning liksom av den nu föreslagna tidsbegränsade jordrationaliseringslagen är sådan att särbestämmelser för bolagen numera synas överflödiga.

Utredningens majoritet har i förevarande avseende icke beaktat den strukturförändring i jordbruket och näringslivet i gemen som obestriddigt pågår och som måste leda till väsentliga omvärderingar i tidigare uppfattningar och åskådningssätt. Även om förhållandena i dag — och säkerligen även för framtiden — klart tala för att jordbruket bevaras hos en självägande bondeklass och att dennas intressen i detta avseende måste bevakas, bör dock vad gäller skogsbruket, som inom stora delar av landet i dag är att betrakta såsom en i förhållande till jordbruket självständig näring, mycket ingående överväganden ske om de ur sysselsättnings synpunkt och ekonomisk verkningsgrad riktigaste brukningsformerna. Skogsbrukets centrala ställning i svenskt näringsliv, såväl på grund av dess egen omfattning som till följd av dess betydelse såsom underlag för landets viktigaste exportindustri, talar för att skogsbruket icke kan inlemmas i frågeställningarna och riktlinjerna för jordbrukets rationalisering utan utredningar och överväganden vilka äro direkt inriktade på skogsbrukets behov och arbetsformer samt verkställda med biträde av samtliga av skogsbruket berörda parter och intressen. En riktig tillämpning av den föreslagna jordrationaliseringslagen förutsätter att så sker. Även utan stöd av sådan utredning torde emellertid vara uppenbart att en rationell och effektiv skogsskötsel avsevärt kommer att försvåras av en förbudslagstiftning, vars utformning innebär att skogsförvärv av bolag endast undantagsvis skall godkännas. Det borde också vara klart att bolagsförvärv i de flesta fall — även om den arealmässiga avvägningen mellan det enskilda jordbrukets, bolagens och det allmännas skogsinnehav i princip skall upprätthållas — trots den längre besittningstid som bolagsförvärv medföra icke kunna innebära större nackdelar ur samhällets synpunkt än förvärv av enskilda personer på grunder som angivas i 4 § av förslaget till jordrationaliseringslag.

Jag får därför såsom min mening uttala, att 1925 års bolagsförbudslag bör upphävas utan att ersättas av annan lagstiftning än den som innefattas i den av utredningen föreslagna jordrationaliseringslagen.

Reservation av herr von Seth

1947 års principbeslut om jordbrukets framtida utformning utgick från betydelsen för landet av att det inom landets gränser finnes ett starkt och bärkraftigt jordbruk, som handhaves av en självständig och självägande bondebefolkning. Att bevara och utveckla ett produktionskraftigt jordbruk och en livskraftig landsbygd är inget självändamål. Vi är alla eniga om behovet av en så stor livsmedelsproduktion inom landet, att vi även vid avspärning och krig kan vara i stort sett självförsörjande. Jordbruket fungerar på många sätt som en ekonomisk balansfaktor i vårt näringsliv och verkar följaktligen stabiliserande under depressionstider. Skogen intager en framskjuten nyckelställning för vår industri och vår utrikeshandel. Härvidlag är småjordbrukets arbetskraft av största betydelse.

Utvecklingen under efterkrigsåren har i stort sett utmärkts av en befolkningsomflyttning från landsbygden till städer och tätorter. Denna landsbygdens avfolkning har skett samtidigt med att jordbrukets produktion och effektivitet har ökat. I alldeles övervägande grad är denna ökade produktivitet ett resultat av jordbrukarnas egna rationaliseringsåtgärder. Den roll de i enlighet med 1947 års beslut vidtagna offentliga åtgärderna spelat torde däremot vara förhållandevis begränsad. Den statistik som är tillgänglig över rättsliga förändringar i fastighetsbildningen, visar att rationaliseringstakten har varit mycket långsam. Praktiska erfarenheter ger emellertid en helt annan bild av utvecklingen. Vid en jämförelse mellan 1945 och 1950 års folkräkningar finner man sålunda att en minskning av antalet jordbruksföretagare med omkring 5 000 ägt rum årligen. En av lantbruksstyrelsen företagen undersökning från 108 kommuner över hela landet visar samma tendens, nämligen att från 1944 till 1952 har antalet brukningsdelar på 2—5 har minskat med 21 procent och av brukningsdelar på 5—10 har med 10 procent, medan de större brukningsdelarna ökat i antal. För hela landet visar undersökningen en påtaglig förskjutning i riktning från mindre till större brukningsenheter.

Mot denna bakgrund synes det mindre än någonsin vara befogat med speciella s. k. rationaliseringslagar.

Detta avståndstagande från jordrationaliseringslagen innebär naturligtvis inte att jag ifrågasätter det uppgivna syftet med lagstiftningen. Ett bifall till utredningens förslag skulle, trots att väsentliga uppmjukningar skett i förhållande till nu gällande lagar, möjliggöra avsevärda ingrepp i enskild äganderätt. Jordrationaliseringslagen överensstämmer således illa med svensk rättsuppfattning. Det kan varken anses fastlagt att utvecklingen utan lagstiftning av detta slag skulle leda till att jordbruksfastigheter i större om-

fattning skulle undandragas den jordbrukande befolkningen eller att den pågående mycket omfattande fria och frivilliga rationaliseringen utan sådan skulle komma att avstanna. Enligt min uppfattning ger utredningens material inte stöd för sådana påståenden. Ett verkligt behov av den föreslagna jordrationaliseringslagen har därför icke visats.

Genom den nu föreslagna jordrationaliseringslagen har man inte någon möjlighet att komma till rätta med de fall där misskötsel eller vanvård av jordbruk förekommer. I dessa fall inträder i stället lagen om uppsikt å jordbruk, som rättslig prövningsgrund och det är genom denna lag som vanvård och skövling av jordbruk skall förhindras. Det är därför av stor betydelse att uppsiktslagen göres effektiv. Skogsvårdslagen hindrar på liknande sätt skövling av skog. Genom förekomsten och tillämpningen av effektiva lagar av dessa slag kan vanvård av jordbruks- och skogsfastigheter förhindras. Ur allmän synpunkt torde det också vara en avgörande fråga hur brukningsdelarna vårdas.

Då jordförvärvslagen beslöts vid 1945 års riksdag anfördes i reservation av hrr Holmbäck, Löfvander, Björkman, Andersson i Gisselås, Hagman och Liedberg till sammansatta lag- och jordbruksutskottets utlåtande nr 1 bl. a. följande: »De viktigaste av de köp från icke jordbrukares sida av jordbruksfastigheter, vilka de sista åren ägt rum, torde bero på att köparna vilja på ett varaktigt sätt placera sina penningar. Särskilt köp av skog torde ofta ske av denna anledning. I dessa köp ligger icke något som helst jobberi, utan bakom dem ligger en misstro mot den svenska kronans blivande köpkraft. I följd härav vill man placera sina tillgångar på ett värdebeständigt sätt. Dessa placeringsköp torde minska, då det visar sig att de svenska statsmakterna ämnar hålla vår valuta uppe. Skulle detta icke lyckas, så torde de komma att fortsätta men då torde den nu föreslagna lagen icke erbjuda något verksamt skydd mot de företeelser den vill bekämpa.» Den penningvärdesförsämring som ägt rum under senaste decennium har naturligtvis skapat en strävan att söka placering för sparmedel i fasta och något så när värdebeständiga tillgångar. Det krav detta aktualiserar är nödvändigheten att ansträngningarna koncentreras på uppgiften att bevara ett fast penningvärde. Jordförvärvslagen har visserligen under inflationstider i viss mån medverkat till att jordbruksfastigheter i något större utsträckning än eljest bibehållits i den jordbrukande befolkningens ägo. Det kan emellertid ifrågasättas huruvida detta skett på ett sätt som enbart varit till fördel för jordbruket i stort. En levande kontakt mellan olika yrkes- och medborgargrupper är alltid till fördel. Även jordbruket behöver friskt kapital, som kan sättas in för driftsekonomiska och driftstekniska experiment. Ofta har de icke jordbrukare som velat förvärva jordbruksfastighet varit beredda till betydande kapitalinsatser utan större hänsyn till den omedelbara avkastningen. Erfarenheten visar också, att större egendomar i viss omfattning varit föremål för kapitalplaceringsköp, som ansetts vara till nytta för jord-

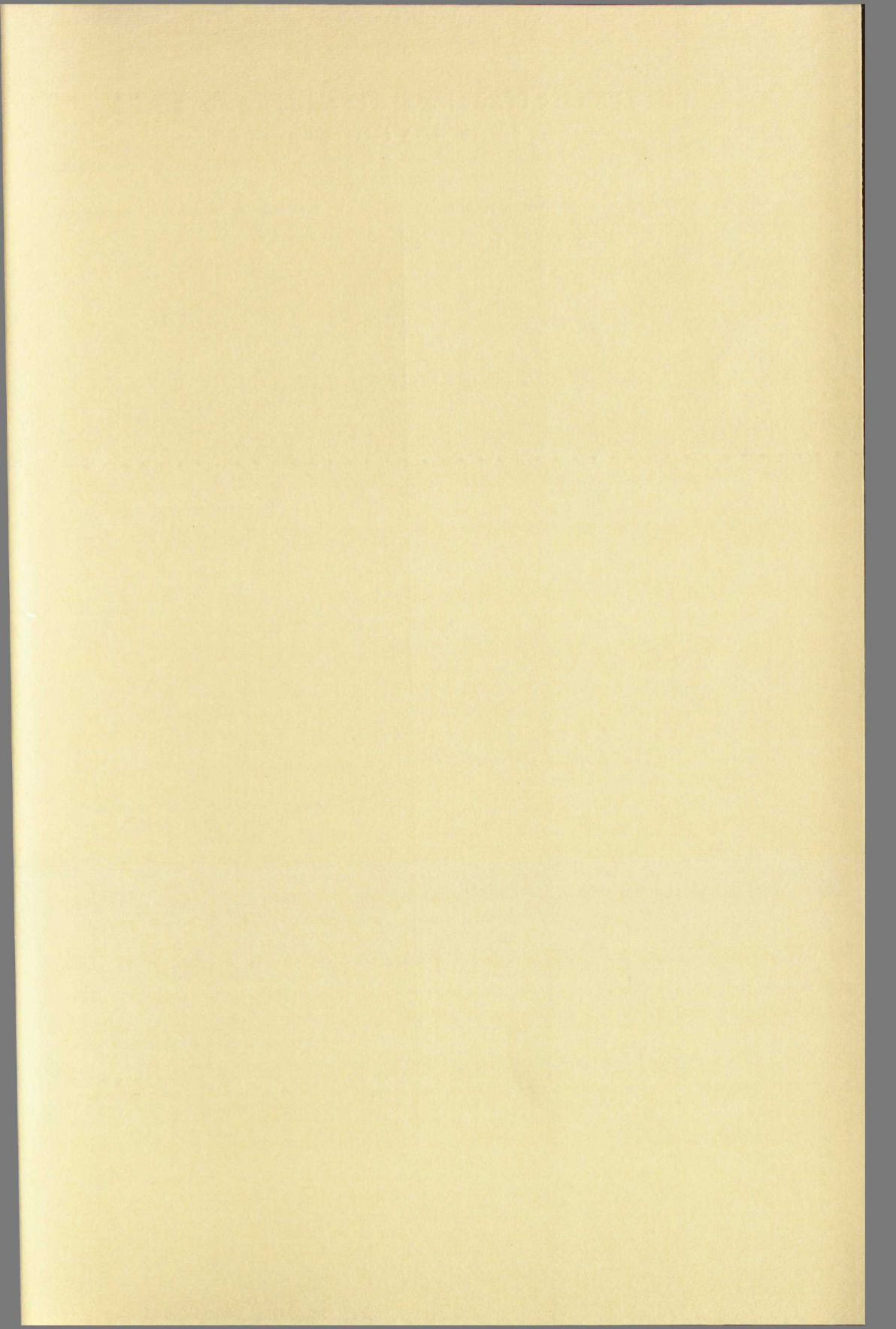
bruket eller näringslivet i orten. Enligt min uppfattning bör i detta sammanhang även frågan om arrendemöjligheterna medtagas. Då jorden upplåtes på arrende, skapas en möjlighet för en person utan större tillgångar att på eget ansvar och på egen risk ägna sig åt jordbruk. Överhuvudtaget bör inte en lagstiftning finnas som alltför starkt beskär antalet fastigheter, som utarrenderas, enär man då försvårar för personer utan kapital — i regel landsbygdsungdom — att med jordbruk såsom förvärvskälla så småningom arbeta sig fram till självägande bönder.

Utan att i detalj kritisera det nu framlagda förslaget till jordrationaliseringslag, vilket i stort överensstämmer med nu gällande jordförvärvs- och förköpslagar, finnes skäl att erinra om de erfarenheter som vunnits under den tid då dessa båda senare lagar varit i tillämpning. Det torde inte kunna förnekas att lagarnas tillämpning medfört svåra avvägningsproblem och vid ett flertal tillfällen väckt den föreställningen att den enskildes rättssäkerhet inte längre skulle vara tryggad. Att därav följt irritation, missnöje och osäkerhet inom vida kretsar är självfallet. Speciellt gäller detta tillämpningen av förköpslagen eftersom denna på ett mera påtagligt sätt synes åsidosätta den enskildes rätt. Jordrationaliseringsutredningen anför som stöd för sitt förslag till fortsatt förköpslag att densamma är »ett stöd, när det gäller att förhandlingsvägen söka få till stånd fastighetsöverlåtelse till gagn för rationaliseringen». Att det allmänna skaffar sig tvingande bestämmelser och under åberopande av dessa förhandlingsvägen söka nå av myndigheterna uppställda mål är inte förenligt med förutsättningarna för fria förhandlingar. Jordförvärvslagen har i sin tillämpning blivit föremål för missnöje och kritik — mest då från säljarhåll. Ett konstlat prisläge åstadkommet med hjälp av en lagstiftning som begränsar antalet möjliga köpare kan på kort sikt anses vara ett köpareintresse. På längre sikt däremot har köparna och säljarna samma intresse av en prisbildning som tar hänsyn till gällande jordbruksvärden och inte minst rådande penningvärde. För den äldre generationen måste det uppfattas som ett oberättigat ingrepp i äganderätten att man efter ett långt livsarbete på sin gård kanske inte kan få sälja densamma till den köpare man själv föredrar. En lag som verkar på detta sätt skapar ekonomiska följder för jordägarna, vilka knappast låter sig försvaras, särskilt icke mot bakgrund av det speciella rättsskydd man i andra sammanhang velat åvägbringa för människornas pensionsunderlag.

Den av jordbrukarna själva bedrivna rationaliseringen kan icke utan vidare anses ge mindre lämpliga resultat än de som drives efter statliga direktiv. Enligt min uppfattning bör största varsamhet iakttagas med alla försök att efter politiskt fastlagda riktlinjer påverka jordbrukets struktur. Det kan inte anses bevisat att de fördelar ur allmän synpunkt som skulle kunna nås genom att den pågående strukturrationaliseringen ytterligare påskyndas väger tyngre än de nackdelar därav med vilka man måste räkna. Generationsproblemet bland småbrukarna är sådant att den årliga tenden-

sen till minskning av antalet bruksningsdelar av sig själv kommer att understrykas. Skall en levande landsbygd bibehållas är det inte lämpligt att med konstlade medel söka forcera avfolkningen. Erfarenheterna av senaste decenniernas ingripanden torde icke ha givit belägg för att den yttre rationaliseringen bör arbeta efter vissa i förväg fastställda schabloner. Även de ofullständiga jordbruken och stödjordbruken kan ha stor betydelse i flera sammanhang. Det väsentliga måste vara att se till människan och inte till arealen. Att fullfölja den linjen sker helt naturligt bäst genom förtroende och frihet — ej genom tvång. När det sedan gäller den frivilliga rationaliseringens ändamålsenlighet torde denna med den upplysningsverksamhet som bedrivs av bl. a. hushållningssällskapen vara helt tillfredsställande.

Med hänsyn till det ovan sagda finner jag mig ej kunna biträda majoritetens uppfattning att det föreligger ett behov av fortsatt statlig dirigeringslag. Jordbrukets yttre rationalisering med hjälp av en speciell rationaliseringslag.

Statens offentliga utredningar 1954

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Ärvidabalk. [6]
Betänkande angående instansordningen i vattenmål
m. m. [9]
Förslag till jordrationaliseringslag m. m. [16]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Bostadskollektiva kommittén. 2. Kollektivhus. [3]
Socialförsäkringsutredningen. 2. Moderskapsförsäkring
m. m. [4]
Vården vid ungdomsvårdsskolorna. [5]

Hälso- och sjukvård.

Betänkande med utredning och förslag rörande hörselvården. [14]

Allmänt näringsväsen.

Elkraftförsörjningen. [12]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Förslag till lag om sparbanker m. m. [10]

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

Svensk namnbok 1954. [1]
Musikliv i Sverige. Betänkande med förslag till åtgärder för att främja det svenska musiklivets utveckling. [2]
Yrkesutbildningen. [11]
Om kompetenskrav. Betänkande avgivet av kompetensutredningen. [15]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordiska parlamentariska kommittén. 6. Upphävande av all passkontroll vid gränserna mellan de nordiska länderna. [7]
Nordisk kontakt. Betänkande om utgivande av en nordisk parlamentarisk tidskriftspublikation. [8]
En gemensam nordisk marknad. [13]